

**BIULETYN
ARCHIWUM POLSKIEJ AKADEMII NAUK
NR 59**

Warszawa 2018

Przygotowuje Komitet Redakcyjny w składzie
**Joanna Arvaniti, Anita Chodkowska,
Hanna Krajewska, Katarzyna Słojkowska**

Redakcja
Joanna Arvaniti

Korekta
Joanna Arvaniti, Tomasz Rudzki

Tłumaczenie
Urszula Pawlik

Adres Redakcji
Archiwum PAN
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72

Wydano z dotacji Ministerstwa
Nauki i Szkolnictwa Wyższego

ISSN: 0551-3782

Skład, łamanie i druk
AMALKER
03-715 Warszawa, ul. Okrzei 21/4
www.amalker.com

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów występujących w inwentarzach	5
Joanna Arvaniti	
<i>Inwentarze archiwalne .....</i>	<i>6</i>
Katarzyna Słojkowska	
<i>Materiały Kazimierza Albina i Hanny Dobrowolskich .....</i>	<i>8</i>
Katarzyna Słojkowska	
<i>Materiały Romana i Jadwigi Kobendzów .....</i>	<i>22</i>
Alicja Kulecka	
<i>Archiwa osobiste — problemy gromadzenia i opracowywania ....</i>	<i>48</i>
Izabela Gass	
<i>Abacja w czasach belle époque.....</i>	<i>59</i>
Mateusz Sobeczko	
<i>Wyjazdy naukowe śląskich akademików do Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii — na podstawie zasobu Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach .....</i>	<i>67</i>
Mateusz Sobeczko	
<i>Fotografia jako źródło historyczne — na podstawie zasobu Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach .....</i>	<i>77</i>
Joanna Arvaniti	
<i>Wystawy archiwalne w 2018 roku .....</i>	<i>82</i>
Dorota Piętka-Hadała	
<i>IX Warszawski Piknik Archiwalny.....</i>	<i>91</i>
Dorota Piętka-Hadała	
<i>XXII Festiwal Nauki .....</i>	<i>95</i>
Sprawozdanie z działalności PAN Archiwum w Warszawie w 2017 roku.....	98

Inwentarze zespołów archiwalnych ogłoszone w numerach 1–59 „Biuletynu Archiwum PAN” (układ chronologiczny).....	122
Inwentarze zespołów archiwalnych ogłoszone w numerach 1–59 „Biuletynu Archiwum PAN” (układ alfabetyczny).....	135
Summary.....	143

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW WYSTĘPUJĄCYCH W INWENTARZACH

b.d.	brak daty	ks. nab.	księga nabytków
b.m.	brak miejsca	l.	luźne, list (w korespondencji)
b.p.	brak paginacji	masz.	maszynopis
b.t.	brak tytułu	m.b.	metr bieżący
cz.	część	mkf.	mikrofilm
dop.	dopiski	nadb.	nadbitka
dot.	dotyczący	neg.	negatyw
dz.	dział	nlb.	nieliczbowane
egz.	egzemplarz	not.	notatka
fasc.	fascicule	odb.	odbitka
fkp.	fotokopia	odp.	odpowiedź
fot.	fotografia	opr.	oprawne
j.a.	jednostka archiwalna	oprac.	opracowane
j. alb.	język albański	pkt	punkt
j. ang.	język angielski	poczt.	pocztówka
j. czes.	język czeski	pow.	powielany
j. fin.	język fiński	poz.	pozycja
j. franc.	język francuski	pozyt.	pozytyw
j. grec.	język grecki	r.	recto, rok, rocznik
j. hiszp.	język hiszpański	rec.	recenzja
j. hol.	język holenderski	rkp.	rękopis
j. jap.	język japoński	rys.	rysunek
j. lit.	język litewski	s.	strona
j. łot.	język łotewski	ss.	strony
j. łac.	język łaciński	sz.	szyte
j. niem.	język niemiecki	szkl.	szklane
j. norw.	język norweski	t.	tom
j. pol.	język polski	tel.	telegram
j. port.	język portugalski	v.	verso
j. ros.	język rosyjski	vol.	wolumin
j. rum.	język rumuński	w.	wiek
j. serb.	język serbski	wiz.	wizytówka
j. słow.	język słowacki	wyc. pras.	wycinek prasowy
j. szw.	język szwedzki	wyd.	wydanie
j. węg.	język węgierski	z.	zeszyt
j. wł.	język włoski	zał.	załącznik
jw.	jak wyżej	zap.	zaproszenie
k.	karta, kartka (w korespondencji)	zaw.	zawiadomienie
kkp.	kserokopia		

Joanna Arvaniti
Warszawa

INWENTARZE ARCHIWALNE

W 59. numerze „Biuletynu Archiwum Polskiej Akademii Nauk” prezentujemy inwentarz Romana Kobendzy, botanika, dendrologa, profesora SGGW, oraz jego żony Jadwigi, geografa i geomorfologa. Jako inspektor Ogrodu Botanicznego Roman Kobendza interesował się niezwyklejmi drzewami, m.in. pochodzącym z Chin miłorzębem dwuklapowym. Do dziś w Ogrodzie Botanicznym rośnie piękny okaz tego drzewa posadzony jego ręką. Był też profesor Kobendza zafascynowany odkrytą w 1941 roku w Chinach metasekwoją. Sadzonkę otrzymaną z pierwszych chińskich nasion posadził w Ogrodzie Botanicznym w 1950 roku. To potężne drzewo, jedno z najstarszych w Europie, też rośnie tam do dziś. „Roman Kobendza miał jeszcze jedną pasję, której poświęcał wiele wolnych chwil: fotografował przyrodę. Jeśli tylko obowiązki mu na to pozwalały, wędrował z plecakiem i wielkoformatowym aparatem po lasach, polach i ogrodach, by na szklanych płytach uwiecznić rośliny i krajobrazy. Zachowało się kilkaset negatywów ze zdjęciami wykonanymi jego ręką — dzięki temu dziś możemy podziwiać rezultaty jego pracy w dziedzinie fotografii przyrodniczej.”¹ Oboje państwo Kobendzowie byli związani zarówno zawodowo, jak i emocjonalnie z Puszcą Kampinoską i jej ochroną: Roman Kobendza doprowadził do utworzenia na jej terenie w 1937 roku pierwszego rezerwatu przyrody, był jednym z inicjatorów powołania Kampinoskiego Parku Narodowego, a realizację tego przedsięwzięcia doprowadziła po śmierci męża do końca Jadwiga Kobendzowa, znawczyni genety wydm. Napisała ona monografię pod tytułem *Puszcza Kampinoska*, wydaną w 1966 i wznowioną w 1971 roku przez Wiedzę Powszechną.

W bieżącym numerze „Biuletynu...” publikujemy również materiały małżeństwa Dobrowolskich. Kazimierz Albin Dobrowolski to wybitny biolog, pracownik naukowy i rektor Uniwersytetu Warszawskiego. „Sprawowanie rektorskiego urzędu z nominacji ministerialnej w trudnych

¹ <http://faf.org.pl/index.php?q=pl/node/2245>, 27 grudnia 2018.

czasach stanu wojennego nie przysporzyło mu jednak popularności, bowiem to, że został mianowany, a nie wybrany na rektora UW (1982–1985), dla wielu oznaczało cios w akademickie wolności. Z tego powodu przyłgnęło do niego przezwisko «nominat».² Jego żona dr Hanna Dobrowolska to znakomity zoolog, troskliwy, ale i wymagający nauczyciel akademicki, wyrozumiały opiekun studentów, doskonały krzewiciel wiedzy o przyrodzie w telewizji (prowadziła cykl popularnych w czasach PRL audycji edukacyjnych „Spotkania z przyrodą”) i w opracowaniach naukowych (napisała szereg książek o tematyce zoologicznej, m.in. kilka poświęconych gadom). Dr Hanna Dobrowolska była wiele lat naczelnym redaktorem miesięcznika „Problemy”, cenionego w czasach PRL pisma upowszechniającego wiedzę z różnych dziedzin nauki, oraz autorką pierwszego polskiego podręcznika herpetologii.

Oprócz inwentarzy, artykułów okolicznościowych i tekstów stanowiących stały punkt na łamach naszego rocznika publikujemy wybrany referat, wygłoszony podczas konferencji *Archiwa i kolekcje prywatne — dziedzictwo archiwalne, dziedzictwo kultury*, poświęconej zagadnieniom praktyki gromadzenia, ewidencjonowania i udostępniania niepaństwowego nieewidencjonowanego zasobu archiwalnego oraz metodyce jego opracowywania. Organizatorami przeprowadzonej w marcu 2013 roku konferencji byli ówczesny naczelny dyrektor archiwów państwowych dr hab. Władysław Stępiak i dyrektor Archiwum Polskiej Akademii Nauk dr hab. Hanna Krajewska.

---

² <https://www.uw.edu.pl/universytet/historia-uw/rektorzy-uw/kazimierz-dobrowolski/>, 27 grudnia 2018.

Roman Kobenz

Katarzyna Słojkowska
Warszawa

**MATERIAŁY KAZIMIERZA ALBINA I HANNY
DOBROWOLSKICH
(1931–2002, 1932–2009)
III–429**

Kazimierz Albin Dobrowolski urodził się 26 stycznia 1931 r. w Warszawie jako syn Kazimierza, lekarza, i Zofii Elżbiety z Kowalczewskich, nauczycielki. Maturę zdał w warszawskim Liceum im. T. Reytana i następnie w 1948 r. rozpoczął studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UW, który ukończył w 1954 r., uzyskując stopień magistra zoologii i ekologii. W 1951 r. rozpoczął pracę zawodową na UW jako zastępca asystenta. W latach 1953–1955 pracował w Zakładzie Ekologii PAN w charakterze asystenta i starszego asystenta.

Od 1955 r. ponownie został zatrudniony na UW. W 1963 r. doktoryzował się z ekologii ptactwa nadwiślańskiego. W 1969 r. uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie pracy *Structure of the occurrence of waterfowl types and morpho-ecological forms*. Następnie został kierownikiem Zakładu Zoologii Kręgowców UW. Od 1973 r. kierował Zakładem Zoologii i Ekologii Instytutu Zoologicznego UW, który powstał z połączenia Zakładu Zoologii i Zakładu Ekologii i Ewolucjonizmu.

Jego zainteresowania naukowe obejmowały przede wszystkim ekologię ptaków wodnych. Po śmierci prof. Zdzisława Raabego (1972) stał się głównym specjalistą w tej dziedzinie na warszawskiej uczelni. Ponadto w swojej pracy badawczej podejmował zagadnienia ekologii łowieckiej, ekotoksykologii i ekologii krajobrazu.

W latach 1975–1976 pracował na Uniwersytecie Centralnym w Caracas w Wenezueli, gdzie badał ekologię ptaków wodnych.

W 1976 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego nauk przyrodniczych. W latach 1972–1978 był prodziekanem Wydziału Biologii UW, zaś w latach 1978–1979 jego dziekanem. W 1979 r. objął funkcję prorektora

UW ds. Badań Naukowych i pełnił ją do 1981 r. W latach 1982–1985 piastował urząd rektora UW.

W 1989 r. został mu przyznany tytuł profesora zwyczajnego nauk przyrodniczych.

W okresie 1988–2001 był zatrudniony w Instytucie Ekologii PAN, w latach 1988–1996 pełnił funkcję dyrektora tej placówki.

W latach 1996–1997 był głównym konserwatorem przyrody — podsekretarzem stanu w ówczesnym Ministerstwie Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa.

Przez szereg lat działał w Państwowej Radzie Ochrony Przyrody jako jej członek (od 1975) i przewodniczący Komisji Ochrony Zwierząt (od 1985).

Reprezentował Polskę na wielu konferencjach Międzynarodowej Rady Ochrony Ptaków, pełniąc w polskiej sekcji MROP w latach 1966–1993 kolejno funkcje sekretarza, wiceprzewodniczącego i przewodniczącego. Od 1969 r. był sekretarzem, a od 1972 r. przewodniczącym Polskiej Sekcji Międzynarodowego Biura Badania Ptaków Wodnych.

Od 1960 r. był członkiem Komitetu Redakcyjnego „Acta Ornithologica”, pełniąc w latach 1969–1977 funkcję redaktora naczelnego, a następnie do 1980 r. przewodniczącego Rady Redakcyjnej.

Był autorem 12 książek, w tym przewodnika terenowego *Ptaki Europy*, który zaraz po publikacji (1982) stał się biblią polskich i europejskich ornitologów. Opublikował także ok. 100 artykułów naukowych. Był też popularyzatorem wiedzy przyrodniczej, uczestnikiem wielu programów telewizyjnych i radiowych.

Został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1973), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1978) oraz Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985).

Od grudnia 1954 r. był żonaty z Hanną z domu Ekner. Małżeństwo miało syna Jarosława.

Zmarł po ciężkiej chorobie 6 maja 2002 r. i został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Jego imieniem została nazwana Stacja Terenowa UW w Urwińcu pod Mikołajkami, w której spędzał każdą wolną chwilę.

Hanna Lucyna Dobrowolska urodziła się 7 stycznia 1932 r. w Warszawie jako córka Zygmunta Eknera, elektromontera w fabryce J. Matuszewskiego, i Heleny Ludwiki z domu Łońskiej. Naukę szkolną rozpoczęła w wieku 7 lat w szkole podstawowej, następnie w czasie wojny uczęszczała na tajne komplety. Po wojnie uczyła się w Gimnazjum im. Powstańców Warszawy na

warszawskim Grochowie. Egzamin dojrzałości zdała w 1951 r. w Liceum Narcyzy Żmichowskiej.

W latach 1951/1952–1955/1956 odbyła studia na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UW, specjalizując się w zakresie zoologii. 31 lipca 1956 r. otrzymała dyplom i uzyskała stopień magistra biologii na podstawie pracy *Obserwacje tempa rozwoju jaszczurki zwinki (Lacerta agilis L.)*, napisanej pod kierunkiem prof. Zygmunta Kraczkiewicza.

Jeszcze podczas studiów, w 1953 r., podjęła pracę w Zakładzie Zoologii Instytutu Zoologii UW, początkowo jako zastępca asystenta, a po uzyskaniu dyplomu — asystenta.

W okresie od października 1959 r. do maja 1960 r. była na stażu naukowym w Katedrze Zoologii Kręgowców Uniwersytetu w Leningradzie. Po powrocie do Polski pełniła obowiązki starszego asystenta w swoim macierzystym zakładzie.

30 czerwca 1969 r. otrzymała tytuł doktora nauk przyrodniczych, broniąc rozprawy doktorskiej pt. *Zmiany i kierunki adaptatywne w proporcjach i budowie kończyn płazów bezogonowych*. Jej promotorem był prof. dr Zdzisław Raabe.

1 października 1970 r. została adiunktem w Instytucie Zoologii Wydziału Biologii UW. Na tym stanowisku pracowała do października 1993 r., kiedy to przeszła na emeryturę.

Od września 1980 r. do listopada 1982 r. przebywała na Uniwersytecie w Guadalajarze (Meksyk), gdzie współorganizowała Wydział Nauk Przyrodniczych i prowadziła wykłady.

W latach 1984–1993 była redaktorką naczelną miesięcznika popularnonaukowego „Problemy”. Była autorką audycji telewizyjnych z cyklu „Spotkania z przyrodą”, ekspertką teleturnieju „Wielka gra”.

Została odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi (1974) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1984).

Zmarła 2 czerwca 2009 r. w Warszawie. Została pochowana na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Materiały Kazimierza i Hanny Dobrowolskich zostały przekazane do PAN Archiwum w Warszawie przez syna Jarosława w 2011 r. (ks. nab. 2619). Ich rozmiar wynosi 1,5 m.b.

Inwentarz warsztatowy spuścizny opracowała Katarzyna Słojkowska w 2011 r. W 2018 r. został on uzupełniony przez autorkę częścią wstępną. Zasięg chronologiczny materiałów to lata 1966–2002. Inwentarz liczy 63 jednostki archiwalne. Zespół został podzielony na 5 zasadniczych grup.

Grupa I to prace twórców spuścizny z lat 1966–2002. Zawiera ona 18 j.a. Są to opracowania, wykłady i materiały warsztatowe K. i H. Dobrowolskich, referat i recenzja K. Dobrowolskiego oraz konspekty programów telewizyjnych H. Dobrowolskiej i tłumaczenia.

Grupa II, najliczniejsza (32 j.a.), obejmuje materiały z lat 1968–2001. Stanowią ją przede wszystkim dokumenty działalności K. Dobrowolskiego na UW w okresie piastowania urzędu rektora. Ponadto znajdują się tu materiały działalności H. Dobrowolskiej w Instytucie Zoologicznym UW (j. 19), w redakcji miesięcznika „Problemy” (j. 49) i w Państwowej Radzie Ochrony Przyrody (j. 50) oraz wspólne umowy wydawnicze małżonków i K. Dobrowolskiego (j. 48).

Grupę III materiałów biograficznych stanowi tabliczka natrumienna K. Dobrowolskiego z 2002 r.

Grupa IV zawiera materiały osób obcych z lat 1989–1995 w postaci autoreferatu wyszczególniającego ważniejsze osiągnięcia naukowe, artykułów i referatów.

Ostatnia, V grupa, to załączniki z lat 1970–1999. Znalazły się tu różnego rodzaju druki: odbitki artykułów twórców spuścizny i obcych, broszury i foldery dotyczące ochrony przyrody, gazety studenckie, biuletyny informacyjne Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR”, materiały związane z 25-leciem warszawskiego klubu „Hybrydy” w postaci pism i jubileuszowych plakatów, wycinki prasowe.

W serwisie Szukaj w Archiwach zespół ma numer 302/760/0. W PAN Archiwum nadano spuściznie sygnaturę III-429.

Źródła i bibliografia

1. Teczka osobowa Kazimierza A. Dobrowolskiego, Materiały Instytutu Ekologii PAN, PAN Archiwum w Warszawie, 907/327.
2. Teczka studencka, osobowa i przewodu doktorskiego Hanny Dobrowolskiej, Archiwum UW, WBNZ 22037, K 21156, WB dr-1 174.
3. Gawkowski R., *Poczet rektorów Uniwersytetu Warszawskiego*, seria Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016, Warszawa 2016, s. 327–333.
4. Kozakiewicz M., Dmowski K., *Kazimierz A. Dobrowolski (1931–2002)*, „Kosmos”, 2002, t. LI, nr 4, s. I–II.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Prace twórców spuścizny	1–18
A. Opracowania i referat	1–8
B. Wykłady	9–10
C. Recenzje i opinie	11
D. Prace popularnonaukowe	12
E. Tłumaczenia	13
F. Materiały warsztatowe	14–18
II. Materiały działalności twórców spuścizny	19–50
A. Działalność organizacyjno-naukowa i dydaktyczna	19–47
B. Działalność wydawnicza i redakcyjna	48–49
C. Działalność opiniująca	50
III. Materiały biograficzne twórców spuścizny	51
IV. Materiały osób obcych	52
V. Załączniki	53–63

I. PRACE TWÓRCÓW SPUŚCIZNY

A. Opracowania i referat

1. *Kierunki ewolucji stawonogów*
Praca H. D. i K. D., 4 egz. z notatkami, tablice, szkic
Przed 1977, rkp., masz., l., k. 94
Druk: *Stawonogi: problemy ewolucji*, Warszawa 1977
2. *Gady*
Fragmenty opracowania H. D.
Przed 1981, rkp., masz., l., k. 94
Druk: Warszawa 1981
3. Jw.
Fragmenty opracowania H. D.
1983, rkp., l., k. 68
4. *O pasożytach i pasożytnictwie*
Praca H. D. z odręcznymi dopiskami
B.d., rkp., masz., l., k. 54
5. *Zoologia*
Fragmenty podręcznika K. D. z dopiskami
B.d., rkp., masz., l., k. 219

6. Jw.
Fragmenty podręcznika K. D.
B.d., rkp., masz., l., k. 131
7. *Porównanie szczątków kostnych ptaków z wykopalisk w M'lefaat i Namrik*
Opracowanie tabelaryczne K. D. i notatka informacyjna
B.d., folia, kkp., j. ang., pol., l., k. 18
8. *Modelowe przykłady inwazji zwierząt (kręgowce): jak traktować gatunki wprowadzone przypadkowo?*
Referat K. D., materiały warsztatowe, korespondencja
Przed 2002, masz., kkp., l., k. 38

B. Wykłady

9. *Zoologia dla pedagogów*
Wykłady H. D. i K. D. i ćwiczenie dla studentów pedagogiki
B.d., rkp., masz., l., k. 30
10. Jw.
Notatki, plany i rysunki do wykładów H. D. i K. D.
1967–ok. 1997, rkp., druk, l., k. 254

C. Recenzje i opinie

11. Wolański N., *Ekologia człowieka*
Recenzja K. D., korespondencja
2001–2002, rkp., masz., l., k. 16

D. Prace popularnonaukowe

12. „Spotkania z przyrodą”
Konspekty programów telewizyjnych H. D.
1966, rkp., l., k. 3

E. Tłumaczenia

13. Ghiold J., *The sponges that spanned Europe*
Wellnhofer P., *Archaeopteryx*
Przekłady z tekstami artykułów
1990–1991, rkp., masz., kkp., j. ang., pol., l., k. 51

F. Materiały warsztatowe

14. *Ewolucja i filogeneza kręgowców*
Ilustracje, rysunki, notatki, zapiski, wycinki prasowe
Ok. 1997 i b.d., rkp., druk, folia, kkp., j. niem., pol., l., k. 163

15. Jw.
Ilustracje, rysunki, notatki
Ok. 1997, rkp., folia, j. ang., pol., l., k. 179
16. Jw.
Ilustracje, rysunki, notatki
Ok. 1997, rkp., folia, j. ang., pol., l., k. 106
17. Jw.
Ilustracje, rysunki
Ok. 1997, folia, kkp., l., k. 121
18. *Zoologia*
Materiały bibliograficzne, notatki, rysunki H. D.
B.d., rkp., l., k. 30

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI TWÓRCÓW SPUŚCIZNY

A. Działalność organizacyjno-naukowa i dydaktyczna Hanna Dobrowolska

19. Instytut Zoologiczny UW
Przebieg pracy, sprawozdania, korespondencja, plan wykładów
1969–2000, rkp., masz., l., k. 35
Kazimierz Albin Dobrowolski
20. Uniwersytet Warszawski
Statut, regulamin studiów, projekty, poprawki, uwagi, notatka
ze spotkania konsultacyjnego, wycinek prasowy
1983–1984, rkp., masz., kkp., l., k. 104
21. Jw.
Sprawozdanie z działalności zespołu rektorskiego, zarządzenia, zapiski organizacyjne i ze spotkań, notatka służbowa, korespondencja
1982–1985, rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 199
Uwaga: na zapiskach karykatury, m.in. Wojciecha Jaruzelskiego
22. Jw.
Plany dnia, wycinki prasowe
1982–1985, rkp., masz., druk, l., k. 156
23. Uniwersytet Warszawski Senat
Uchwała, korespondencja, uwagi, propozycje, zapiski z posiedzeń, wyciąg z protokołu, wypowiedzi z posiedzeń
1982–1983, rkp., masz., druk, kkp., l., k. 177

24. Jw.
Komunikaty, skład, korespondencja, zapiski z posiedzeń
1982–1984, rkp., masz., kkp., l., k. 202
25. Jw.
Korespondencja, opinie, wykazy, lista kandydatów i komisji,
projekt regulaminu z uwagami, komunikaty, protokoły, spra-
wozdanie, stenogramy, notatki organizacyjne
1983–1985, rkp., masz., kkp., l., k. 169
26. Jw.
Posiedzenia: zapiski z dyskusji, projekty stanowisk, karty
tajnych głosowań, protokoły, drobna korespondencja, druki
powielone
1983–1985, rkp., masz., kkp., l., k. 253
27. Uniwersytet Warszawski Uczelniana Komisja ds. Oceny
Nauczycieli Akademickich
Wytyczne, harmonogram posiedzeń, wyciągi z protokołów,
zapiski z posiedzeń, sprawozdanie, notatka służbowa
1982, rkp., masz., kkp., l., k. 102
28. Uniwersytet Warszawski Komisja ds. Oceny Pracy Zespołów
Dziekańskich
Korespondencja, oceny, sprawozdanie Kolegium Dziekań-
skiego
1983, rkp., masz., kkp., l., k. 86
29. Uniwersytet Warszawski
Materiały ze spotkań i posiedzeń, materiały dotyczące dzia-
łalności uczelni i jednostek naukowo-dydaktycznych, spraw
osobowych oraz współpracy z zagranicą: plan, sprawozda-
nia, dane sprawozdawcze
1981–1985, rkp., masz., kkp., l., k. 207
30. Jw.
Materiały ze spotkań i posiedzeń, materiały dotyczące dzia-
łalności uczelni i jednostek naukowo-dydaktycznych: notat-
ki służbowe, składy osobowe, robocze programy, wpinka
Wydziału Nauk Ekonomicznych
1982–1984, rkp., masz., druk, j. ang., pol., l., k. 189
31. Jw.
Materiały ze spotkań i posiedzeń, dokumenty dotyczące dzia-
łalności uczelni i jednostek naukowo-dydaktycznych oraz
spraw osobowych: zarządzenia, korespondencja, zapiski,
notatki służbowe, dane liczbowe
1983–1985, rkp., masz., kkp., l., k. 215

-
32. Jw.
Sesje, konferencje, zjazdy, uroczystości: programy, korespondencja, zaproszenia, wykaz osób, teksty wystąpień K. D., zapiski
1981–1985, rkp., masz., druk, kkp., j. ang., pol., l., k. 183
Uwaga: zawiera znaczki i kartki pocztowe związane z 2. wizytą w Polsce Jana Pawła II
33. Jw.
Inauguracje roku akademickiego: teksty wystąpień K. D. i dane zbiorcze, program, informacja, wycinki prasowe
1983–1984, rkp., masz., druk, kkp., l., k. 85
34. Jw.
Sprawy osób pozbawionych wolności: sprawozdanie, notatki, zapiski, opinie, oświadczenia, spisy osób, wycinek prasowy
1968–1984, rkp., masz., druk, l., k. 128
35. Jw.
Sprawa Macieja Kuronia: korespondencja, notatki, świadectwa, podania, indeks, oświadczenia, fragment stenogramu
1979–1983, druk, kkp., l. i sz., k. 144
36. Jw.
Sprawa zawieszenia studentów Wydziału Psychologii: korespondencja, uchwały, wykazy osób, oświadczenia
1982, masz., kkp., l., k. 159
37. Jw.
Studenci, samorząd, niezależne zrzeszenia studenckie: korespondencja, notatki ze spotkań, biuletyny informacyjne, uchwały, rezolucja, regulamin, założenia, plakaty, odezwy, tezy do dyskusji, kopie tekstów wywieszonych w gablocie, wycinki prasowe, druki ulotne
1980–1988, rkp., masz., druk, kkp., l., k. 161
Uwaga: zawiera druki ulotne „Solidarności”
38. Uniwersytet Warszawski Warszawskie Środowisko Akademickie ZSMP, Zrzeszenie Studentów Polskich
Statut, założenia, apel, deklaracja, uchwała programowa, porządek obrad, lista delegatów, informator, zaproszenie, nalepki
1981–1984, masz., druk, l. i sz., k. 127
39. Uniwersytet Warszawski Komitet Uczelniany PZPR
Korespondencja, referaty, porządek obrad, tezy na plenum, biuletyn informacyjny, artykuł, stanowisko
1982–1985, masz., druk, kkp., l. i sz., k. 83

40. Uniwersytet Warszawski
Oddziały terenowe: koncepcje programowo-organizacyjne, schemat organizacyjny, notatki służbowe
1982–1984, masz., druk, kkp., l. i sz., k. 92
41. Jw.
Inwestycje związane z rozwojem uczelni: program rozwoju przestrzennego, zarys programu rozwoju, zarys sytuacyjny, notatki służbowe, korespondencja, notatka informacyjna, ocena
1982–1984, rkp., masz., druk, kkp., l., k. 98
42. Jw.
Współpraca z uczelniami zagranicznymi: memoriał, korespondencja, propozycje i uwagi, program i budżet, plan, wykaz
1982–1984, rkp., masz., druk, kkp., j. ang., pol., wł., l., k. 153
43. Jw.
Wybory władz akademickich: skład i uchwały komisji wyborczej, oświadczenie, tekst wystąpienia, lista kandydatów i elektorów, instrukcja wyborcza, zapiski z posiedzeń, korespondencja, biuletyn
1984, rkp., masz., druk, kkp., l., k. 183
44. Jw.
Kontrola NIK: wyjaśnienia, uwagi do protokołu, projekt pisma
1984, rkp., masz., kkp., l., k. 48
45. Jw.
Reakcje na wiadomość o uprowadzeniu i śmierci księdza Jerzego Popiełuszki, przebieg wydarzeń, komunikat, apel, odezwy, uchwała, notatki, zapiski z dyskusji Senatu Nadzwyczajnego UW
1984, rkp., masz., druk, kkp., l., k. 25
46. Jw.
Zaproszenia, życzenia kierowane do K. D. jako rektora
1982–1985, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., egz. 81
47. Jw.
Zaproszenia, życzenia kierowane do K. D. jako rektora
1983–1985, rkp., druk, j. ang., franc., pol., l., egz. 94
- B. Działalność wydawnicza i redakcyjna**
48. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Umowy wydawnicze wspólne i K. D.
1969–1985, rkp., masz., druk, l., k. 12

49. Redakcja miesięcznika „Problemy”
Korespondencja H. D i załączniki, zaproszenia, notatnik
1983–1991, rkp., masz., j. ang., franc., niem., ros., węg., l.,
k. 127
Uwaga: m.in. listy Józefa Hurwica, Szymona Kobylińskiego

C. Działalność opiniująca

50. Państwowa Rada Ochrony Przyrody
Korespondencja H. D.
1996–2001, masz., kkp., l., k. 2

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE TWÓRCÓW SPUŚCIZNY

51. Tabliczka natrumienna K. D.
2002

IV. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

52. Adamski J.
Elzanowski A.
Urbanek A.
Autoreferat wyszczególniający ważniejsze osiągnięcia naukowe, artykuły, referaty
1989–1995, kkp., l., k. 51

V. ZAŁĄCZNIKI

53. *Evolution of adaptive types in anuran amphibians*
Główne problemy badań anatomii i morfologii ptaków i stan badań tej dziedziny w Polsce
Odbitki artykułów H. D. i K. D.
1970–1976, druk, j. ang., pol., l. i sz., k. 9
Druk: poz. 1 „Evolutionary Biology”, 1976, s. 165–170
poz. 2 „Przegląd Zoologiczny”, 1970, t. XIV, z. 2
54. Bocheński Z., *Enantiornithes, Earlier birds than Archaeopteryx?*
Juszczak W., *Water content in some organs and its percentage in the total body water in the common frog, Rana temporaria (L.) in the annual cycle*

- Plasota K., *Kostka sluchowa plazów bezogonowych (Anura) i problem jej homologii*
 Zusi R.L., *A functional and evolutionary analysis of rhynchokinesis in birds*
 Odbitki artykułów
 1974–1999, druk, j. ang., pol., l. i sz., k. 45
 Druk: poz. 1 „Smithsonian Contributions to Paleobiology”, 1999, nr 89
 poz. 2 „Acta Biologica Cracoviensia”, 1987, Série Zoologie, vol. XXIX
55. Czasopisma, foldery i broszury dotyczące ochrony przyrody
 1974–1998, druk, j. ang., franc., niem., ros., węg., l., k. 183
56. Ogród Zoologiczny w Warszawie
 Śląski Ogród Zoologiczny
 Broszura, fotografie
 1978, l., k. 12, fot. 31
 Uwaga: także fotografie zwierząt i ekosystemów prawdopodobnie Białowieskiego Parku Narodowego
57. Dziura ozonowa
 Artykuły obce z czasopism
 B.d., kkp., l., k. 10
58. „Kalejdoskop”, nr 3/34, nr 25
 „Przegląd Uniwersytecki”, nr 8/20
 „Warsztat”
 „Wprost”, nr 1/82, nr 7–11/82
 „Zez”, nr 1/11 75, 1/14 75, 2/15 75, 3 75, 1/16 76, 2/17 76, 4/18 76, 2–3/79
 Gazety studenckie
 1975–1984, druk, sz., k. 192
59. Biuletyny informacyjne Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR”,
 nr 23/78, 2/79, 3/79, 5/79, 6/79
 1978–1979, druk, l., k. 143
 1981–1985, druk, kkp., l., k. 129
 Uwaga: wśród dokumentów znajduje się Dekret o stanie wojennym z 12 grudnia 1981 r.
61. 25-lecie klubu „Hybrydy”
 Biuletyny jubileuszowe i rady artystyczno-programowej, plakaty jubileuszowe, nalepka
 1981–1982, druk, l., k. 58

-
62. Materiały dotyczące Uniwersytetu Warszawskiego, jego pracowników i studentów
Wycinki prasowe
1982–1985, druk, l., k. 123
  63. Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
Wycinki prasowe
1983, druk, l., k. 18

Roman Kobendza

Katarzyna Słojkowska
Warszawa

MATERIAŁY ROMANA I JADWIGI KOBENDZÓW (1886–1955, 1895–1989) (III–299)

Roman Kobendza urodził się 15 lutego 1886 r. w Niechcicach koło Piotrkowa jako syn kołodzieja Tomasza i Józefy ze Światłowiczów. Nauki początkowe pobierał w domu i w szkole powszechnej w Grocholicach. Szkołę średnią rozpoczął w Piotrkowie, a ukończył w Warszawie. W latach 1908–1910 uczęszczał na wykłady Wydziału Przyrodniczego Towarzystwa Kursów Naukowych, ucząc jednocześnie w szkole początkowej Gazowni Warszawskiej i w Szkole Handlowej Zgromadzenia Kupców w Warszawie.

W latach 1910–1917 był nauczycielem przyrody i arytmetyki w 7-klasowej Szkole Handlowej Zgromadzenia Kupców we Włocławku. Na Kujawach brał żywy udział w towarzystwach oświatowych i w ruchu krajoznawczym. W tym okresie ukazały się jego pierwsze drobne publikacje na łamach „Ziemi”, organu Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

W 1917 r. wrócił do Warszawy i zatrudnił się jako nauczyciel do momentu uzyskania posady inspektora Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Warszawskiego (od 1 lutego 1918 r.). W listopadzie 1918 r. zaciągnął się jako ochotnik do wojska do obrony Lwowa. W 1920 r. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej jako żołnierz Baterii Zapasowej 18. Pułku Artylerii Ciężkiej.

Na początku 1921 r. rozpoczął studia przyrodnicze na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego, jednocześnie przystępując do badań botanicznych Puszczy Kampinoskiej. W 1924 r. jako pierwszy wysunął projekt ochrony puszczańskich obiektów, które jego zdaniem powinny się znaleźć w obrębie rezerwatu. Na podstawie rozprawy *Stosunki fitosocjologiczne Puszczy Kampinoskiej*, napisanej pod kierunkiem prof. Bolesława Hryniewieckiego, uzyskał 25 czerwca 1926 r. stopień doktora filozofii.

Od lutego 1921 r. pełnił funkcję asystenta Zakładu Botaniki Ogólnej SGGW w Warszawie, najpierw jako demonstrator, następnie młodszy asystent (1923–1926) i starszy asystent (1926–1931).

W 1926 r. powierzono mu obowiązki starszego asystenta, a następnie adiunkta Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Warszawskiego.

W latach 1930–1939 prowadził wykłady i ćwiczenia z drzewoznawstwa na Wydziale Ogrodniczym SGGW. Zorganizował od podstaw Zakład Drzewoznawstwa SGGW z prawem kierowania pracami magisterskimi. Do wybuchu wojny wykonano w nim kilkanaście prac magisterskich pod jego kierunkiem.

W 1939 r. otrzymał veniam legendi z botaniki leśnej i dendrologii na podstawie rozprawy *Gołoborza Gór Świętokrzyskich ze stanowiska leśnego*, którą Rada Wydziału Leśnego SGGW uznała za odpowiadającą wymaganiom stawianym pracom habilitacyjnym.

W okresie międzywojennym był członkiem założycielem Polskiego Towarzystwa Botanicznego, a także Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego. Należał do Komisji Fizjograficznej i Geograficznej PAU w Krakowie, Państwowej Rady Ochrony Przyrody, Polskiego Towarzystwa Leśnego, Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika.

We wrześniu 1939 r. został ranny na podwórzu Ogrodu Botanicznego UW. W czasie okupacji aktywnie uczestniczył w tajnym nauczaniu, ucząc kwaciarstwa, drzewoznawstwa i roślin ozdobnych w Miejskim Liceum Rolniczo-Ogrodniczym i w Szkole Ogrodniczej w Ursynowie oraz wykladał na tajnych kompletach dla studentów UW i SGGW.

Od lipca 1942 r. do końca lipca 1944 r. był zatrudniony w charakterze ogrodnika dniówkowego na miejskich plantacjach.

Powstanie warszawskie przeszedł na Żoliborzu. Wszystkie jego prace, jak również zbiory i biblioteka uległy wówczas kompletnemu zniszczeniu. Ocalała jedynie kolekcja szklanych negatywów zdeponowana w zaprzyjaźnionym Muzeum Zoologicznym przy ul. Wilczej w Warszawie.

Po powstaniu został wywieziony do obozu w Pruszkowie, skąd udało mu się wydostać dzięki poświęceniu jednej z sanitariuszek. Następnie na szereg miesięcy osiadł w Krakowie, gdzie prowadził wykłady z botaniki farmaceutycznej na tajnych kompletach dla studentów Wydziału Farmacji UJ. W marcu 1945 r. wrócił do Warszawy i rozpoczął pracę w Pracowni Fizjograficznej Biura Odbudowy Stolicy jako główny referent terenów zielonych. Wykonał szereg opracowań inwentaryzacyjnych dotyczących szkód wojennych w parkach warszawskich i okolicznych lasach.

Jednocześnie przystąpił do porządkowania zdemolowanego Ogrodu Botanicznego UW i restytuowania Zakładu Dendrologii SGGW.

W 1946 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym botaniki leśnej i dendrologii na Wydziale Leśnym SGGW. Wkrótce po otrzymaniu nominacji objął kierownictwo Katedry Botaniki Leśnej i Dendrologii SGGW.

W latach 1945–1949 był zaangażowany w prace Państwowej Rady Ochrony Przyrody jako wiceprzewodniczący Komitetu Ochrony Przyrody w Warszawie. Szczególnie wiele uwagi poświęcił wówczas zagadnieniom ochrony przyrody tzw. Ziemi Odzyskanych, przede wszystkim Pojezierza Mazurskiego.

Od 1950 r. wspólnie z żoną Jadwigą opracowywał projekty Parku Narodowego w Puszczy Kampinoskiej.

Był członkiem korespondentem (1945) i członkiem zwyczajnym (1949) Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, członkiem zagranicznym Akademii Nauk im. Masaryka w Pradze (1949). W 1954 r. został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

W 1926 r. ożenił się z koleżanką ze studiów Jadwigą Kaczorowską i miał z nią dwoje dzieci: Barbarę i Andrzeja.

Zmarł nagle 24 listopada 1955 r. na ulicy na warszawskim Mokotowie, wracając z pracy do domu. Pochowany został na cmentarzu na Służewie przy ulicy Wałbrzyskiej w Warszawie.

Jego imieniem nazwano największe gołoborze na stoku Łysej Góry w Górach Świętokrzyskich, mazurski Rezerwat Przyrody Źródła Rzeki Łyny, największy i najbardziej wartościowy przyrodniczo rezerwat „Sieraków” w Puszczy Kampinoskiej oraz najbardziej znany, liczący ok. 400 lat puszczański dąb i Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny Kampinoskiego Parku Narodowego w Granicy. W uniwersyteckim Ogrodzie Botanicznym w Warszawie znajduje się pamiątkowy kamień „Pamięci odnowicieli Ogrodu Botanicznego po zniszczeniach I i II wojny światowej profesorów Zygmunta Wóycickiego, Bolesława Hryniewieckiego, Romana Kobendzy”.

Jadwiga Kobendza (z domu Kaczorowska) urodziła się 23 października 1895 r. w Dąbrowie Górniczej jako córka zawiadowcy stacji kolejowej Leonarda i Marii z Brzezińskich. W związku z pracą ojca rodzina zmieniała miejsca zamieszkania. W 1912 r. ukończyła Gimnazjum Leonii Rudzkiej w Warszawie, następnie w 1913 r. uzyskała maturę rosyjskiego gimnazjum. W latach 1913–1915 odbyła kursy pedagogiczno-naukowe prowadzone przez Katolicki Związek Kobiet. W okresie 1915–1918 została ewakuowana

wraz z rodzicami do Rosji, pracowała w Moskwie w III Gimnazjum Żeńskim przy Komitecie Polskim jako nauczycielka.

Po powrocie do kraju w 1918 r. zapisała się na studia geograficzne na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Warszawskiego. Jednocześnie pracowała jako nauczycielka geografii w Gimnazjum L. Rudzkiej. W 1926 r. otrzymała stopień doktora na podstawie pracy *Studium geograficzne Puszczy Kampinoskiej*.

W latach 1930–1938 była bibliotekarką w Zakładzie Geografii Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1932 r. była powoływana jako rzeczoznawca do prac Biura Planu Regionalnego przy Magistracie Miasta Stołecznego Warszawy oraz Biura Planowania przy Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej na Żoliborzu.

W okresie okupacji pracowała jako ekspedientka w sklepie żelaznym. Równocześnie współpracowała z Biurem Planu Regionalnego nad zbieraniem i opracowywaniem materiałów geograficznych dla terenów po Odrę i Nysę. Czas powstania warszawskiego przeżyła w Krakowie.

W marcu 1945 r. wróciła do Warszawy i zaczęła pracę jako geograf w Pracowni Fizjograficznej Wydziału Urbanistyki Biura Odbudowy Stolicy. Wspólnie z mężem prowadziła odbudowę zniszczonego uniwersyteckiego Ogrodu Botanicznego. W latach 1946–1948 pracowała w nim jako asystentka. W 1947 r. przystąpiła do współpracy w organizowaniu Instytutu Geograficznego na Uniwersytecie Warszawskim, a następnie w Polskiej Akademii Nauk. Od 1948 r. była zatrudniona jako adiunkt w Instytucie Geograficznym UW.

Od 1950 r. wspólnie z mężem opracowywała projekty Parku Narodowego w Puszczy Kampinoskiej. Po jego nagłej śmierci doprowadziła w 1959 r. do utworzenia Kampinoskiego Parku Narodowego. Objęła stanowisko wiceprzewodniczącej w Radzie KPN. W 1954 r. została powołana na członka Komisji Bibliograficznej Instytutu Geografii PAN. Od 1963 r. pracowała jako profesor nadzwyczajny w Instytucie Geografii PAN.

Była przewodniczącą Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Jako członek uczestniczyła w pracach Komisji Ochrony Przyrody przy Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym, Polskiego Towarzystwa Geologicznego i Towarzystwa Nauk o Ziemi.

W 1952 r. otrzymała Srebrny Krzyż Zasługi za budowę nowego gmachu Instytutu Geograficznego UW. W 1956 r. uhonorowano ją Złotym Krzyżem Zasługi za pracę w dziedzinie ochrony przyrody. Następnie odebrała Złotą Odznakę Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (1964), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1967), Złotą Odznakę

Honorową Ligi Ochrony Przyrody (1968) i Złotą Odznakę Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1968).

Od 1926 r. była żoną Romana Kobendzy, z którym miała dwoje dzieci: Barbarę i Andrzeja.

Zmarła 10 lutego 1989 r. w Warszawie. Została pochowana wraz z mężem na warszawskim cmentarzu na Służewie przy ulicy Wałbrzyskiej.

Materiały Romana i Jadwigi Kobendzów trafiły do Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie w trzech partiach. W 1976 r. Archiwum zakupiło od Jadwigi Kobendziny 8 zeszytów notatek męża z zakresu botaniki (ks. nab. 1408), a w 1985 r. zbiór materiału fotograficznego zawierający szklane klisze, negatywy na błonie i pozytywy. W 1990 r. Andrzej Kobendza przekazał jako dar materiały rodziców, obejmujące rękopisy, maszynopisy, fotografie i szklane negatywy (ks. nab. 1965).

Opracowaniem spuścizny zajęła się w 2011 r. Katarzyna Słojkowska. Materiały pochodzą z lat 1912–1989, a ich rozmiar wynosi 7,8 m.b. Inwentarz liczy 66 jednostek archiwalnych. W nazwach podgrup i w opisach w podtytułach znajdują się informacje o osobie, której dane materiały dotyczą. Niektóre jednostki zawierają łącznie dokumenty Romana i Jadwigi Kobendzów.

Całość zespołu podzielono na siedem zasadniczych grup. Grupa I, najliczniejsza, to materiały twórczości naukowej z lat 1912–1980. W jej obrębie wydzielono 3 podgrupy: A. Opracowania, artykuły, referaty, wykład i recenzje, B. Projekty, C. Materiały warsztatowe. Pierwsza z nich (1949–1979) obejmuje pracę wspólną R. i J. Kobendzów (j.a. 1) i prace samodzielne R. K. (j.a. 2–3) i J. K. (j.a. 4–11). Są tu liczne artykuły J. K. dotyczące badań nad wydymami polskimi oraz Puszczy Kampinoskiej. Drugą podgrupę tworzy jedna jednostka (j.a. 12) z projektami R. K. z zakresu zadrzewiania z lat 1946–1947. Trzecia podgrupa z materiałami warsztatowymi jest najbardziej bogata i różnorodna i zawiera 21 jednostek archiwalnych z lat 1912–1980, z których aż 15 pochodzi od R. K. Tu przede wszystkim wybija się bardzo bogaty materiał fotograficzny w postaci szklanych negatywów, negatywów na błonie i pozytywów. Bohaterami pierwszego planu są rośliny, zespoły leśne i parkowe, wydmy nadmorskie i śródlądowe. Wiele fotografii dotyczy obszaru Puszczy Kampinoskiej, okolic Warszawy, wybrzeża morskiego i Wołynia. Na drugich planach często ukazują się ludzie, domy, wsie i miasta, czyli Polska lat 20. i 30., której już nie ma. Wśród szklanych negatywów (j.a. 27) można znaleźć postaci uczonych, jak Bolesław Hryniewiecki i Seweryn Dziubałtowski, uczestników wypraw i wycieczek na szlaku czy np. typy

góralskie z Poronina. Aneks 2 zawiera opisy i zakres chronologiczny 79 pudełek, w których przechowywane są szklane klisze.

PAN Archiwum w Warszawie przechowuje zasadniczą część kolekcji fotograficznej Romana Kobendzy, ale nie całość. Zbiór 500 szklanych klisz znajduje się w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Muzeum Narodowe w Kielcach posiada negatywy dotyczące Kielecczyzny.

Materiał fotograficzny uzupełniają notatki i zapiski R. K. Wśród nich na uwagę zasługują notatki fitosocjologiczne z lat 1945–1954 dotyczące zespołów roślinnych doliny Wisły, bałtyckiego wybrzeża, wydm Puszczy Kampinoskiej (j.a. 13–16). Materiały warsztatowe J. K. to przede wszystkim zapiski z prac terenowych oraz plany i mapy z lat 1954–1980.

W skład grupy II weszły materiały działalności R. K. i J. K. obejmujące lata 1945–1984. Podzielono je na 4 podgrupy: A. Działalność organizacyjno-naukowa, B. Działalność dydaktyczna, C. Opinie, uwagi i oceny i D. Działalność redakcyjna i wydawnicza. W podgrupie A dwie jednostki (j.a. 34 i 35) obejmują dokumenty wspólne R. K. i J. K. z prac w Komitecie Organizacyjnym Kampinoskiego Parku Narodowego i na konferencjach naukowych. Kolejne materiały z tej podgrupy zostały podzielone wg osób. I tak jednostki 36–41 zawierają dokumenty działalności organizacyjno-naukowej R. K. (1945–1954), a jednostki 42–46 J. K. (1952–1983). Podgrupa B to materiały działalności dydaktycznej J. K. na Uniwersytecie Warszawskim z lat 1964–1967 (j.a. 47). W podgrupie C w jednostce 48 znalazły się opinie, oceny i uwagi R. K. i J. K. (1947–1981). Z kolei w skład podgrupy D weszła korespondencja redakcyjna R. K. i wydawnicza J. K. (j.a. 49 i 50 z lat 1955–1976).

Grupę III tworzą materiały biograficzne. Są to dokumenty J. K. w postaci życiorysów, kwestionariuszy osobowych, umów o pracę, fotografii i oprawnych dyplomów obejmujących lata 1945–1989.

Grupa IV zawiera korespondencję z lat 1936–1982. Podzielono ją na cztery podgrupy: A. Korespondencja wychodząca R. K. (1936–1951), B. Korespondencja wpływająca R. K. (1945–1955), C. Korespondencja wychodząca J. K. (1947–1982) i D. Korespondencja wpływająca J. K. (1950–1980).

W skład grupy V wchodzi materiały o twórcach spuścizny z lat 1956–1969. Znalazły się tu spisy prac R. K. zestawione przez J. K. i opinia o J. K. (j.a. 58) oraz notatka Władysława Szafera pod tytułem *Jadwiga i Roman Kobenda* (j.a. 59).

Grupa VI obejmuje trzy jednostki archiwalne; są to materiały osób obcych. Zawiera ona fotografie prawdopodobnie współpracowników

naukowych J. K. (j.a. 60), artykuł K. Wasylikowej na temat wieku torfowisk i wydm Puszczy Kampinoskiej wraz z polemiką J. K. (j.a. 61) oraz artykuły obce, m.in. W. Szafera (j.a. 62). Materiały te pochodzą z lat 1946–1973.

W grupie VII, w załącznikach, umieszczono kolekcję pocztówek, z których spora część jest sprzed 1939 r., odbitki dwóch artykułów z 1934 i 1949 r., materiały dotyczące ochrony przyrody w Polsce z lat 1935–1981 (m.in. wykazy rezerwatów) oraz dwa drukowane opracowania J. K. z 1960 i 1962 r. dotyczące Parku Narodowego w Puszczy Kampinoskiej.

Inwentarz uzupełnia 6 aneksów. Cztery spośród nich są spisami korespondentów R. i J. Kobendzów. W serwisie Szukaj w Archiwach zespół ma numer 302/412/0. W PAN Archiwum nadano spuściznie sygnaturę III–299.

W 2016 r. z okazji 130. rocznicy urodzin R. Kobendzy w siedzibie Kampinoskiego Parku Narodowego odbyło się spotkanie wspomnieniowe połączone z wernisażem wystawy *W obiektywie Profesora Romana Kobendzy*, przygotowanej przez KPN z wykorzystaniem zbiorów PAN Archiwum w Warszawie. Wystawa była prezentowana następnie m.in. w Zespole Szkół Centrum Kształcenia Praktycznego w Bujnach oraz w Centrum Edukacyjno-Konferencyjnym PAN Ogrodu Botanicznego w Powsinie.

W 2018 r. PAN Archiwum w Warszawie przygotowało wystawę *Botanicy niepodległej Polski*, której jednym z bohaterów został R. Kobendza.

Źródła i bibliografia

1. Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, Materiały Romana i Jadwigi Kobendzów, III–299, j. 42, 51, 58, 59 i teczka zespołu.
2. Archiwum Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, teczka osobowa Romana Kobendzy.
3. Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, teczka osobowa Romana Kobendzy.
4. R. Kobendza, [w:] Kosiek Z., *Polski słownik biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967–1968, t. XIII, s. 142–143.
5. Słojkowska K., *Roman Kobendza (1886–1955). Sto trzydziesta rocznica urodzin*, „Puszcza Kampinoska”, 2016, 1–2 (85), s. 4–5.
6. Śródka A., *R. Kobendza*, [w:] *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, Warszawa 1995, t. II, s. 219–221.
7. Radziejewicz J., *Roman Kobendza — leśnik, dendrolog*, „Rolniczy Magazyn Elektroniczny”, 2009, nr 32, http://www.cbr.edu.pl/rme-archiwum/2009/rme32/dane/2_1.html, 9 października 2018.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1–33
A. Opracowania, artykuły, referaty, wykład i recenzje	1–11
B. Projekty	12
C. Materiały warsztatowe	13–33
II. Materiały działalności twórców zespołu	34–50
A. Działalność organizacyjno-naukowa	34–35
a) Roman Kobendza	36–41
b) Jadwiga Kobendza	42–46
B. Działalność dydaktyczna	47
C. Opinie, oceny i uwagi	48
D. Działalność redakcyjna i wydawnicza	49–50
III. Materiały biograficzne J. K.	51–52
IV. Korespondencja	53–57
A. Korespondencja wychodząca R. K.	53
B. Korespondencja wpływająca R. K.	54
C. Korespondencja wychodząca J. K.	55
D. Korespondencja wpływająca J. K.	56–57
V. Materiały o twórcach spuścizny	58–59
VI. Materiały osób obcych	60–62
VII. Załączniki	63–66

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

- A. Opracowania, artykuły, referaty, wykład i recenzje**
1. J. K. i R. K., *Budowa i cechy przyrodnicze wydm. Studium dla potrzeb planowania terenów zielonych*
Rozwiewane wydmy Puszczy Kampinoskiej
Praca, streszczenie pracy
1957 i b.d., masz., l., k. 34
  2. R. K., *Miłorząb dwudzielny (Ginkgo biloba L.)*
Roślinność okolic Warszawy
Artykuły, materiały warsztatowe
1957 i b.d., rkp., masz., l., k. 94
Druk: poz. 1 „Rocznik Dendrologiczny”, 1957, vol. 12
  3. R. K., *Roślinność wydm nadmorskich i śródlądowych*
Stosunki bioekologiczne roślinności na rozwiewanych wydmach
Puszczy Kampinoskiej
Życie roślin na rozwiewanych wydmach Puszczy Kampinoskiej

- Referaty, streszczenie i notatki warsztatowe
1949–1955, rkp., masz., l., k. 191
4. J. K., *Opis geograficzny arkusza 1:100.000 Warszawa-Północ*
Przewodnik wycieczek: X Ogólnopolski Zjazd Geograficzny
Puszcza Kampinowska. Park Narodowy
Rola roślinności w powstawaniu wydm śródlądowych
Prace i fragmenty prac, streszczenie oraz uwagi M. Podolskiego
1960–1968, rkp., masz., l., k. 156
5. J. K., *Ekologia roślinności lotnych piasków*
Próba datowania wydm Puszczy Kampinowskiej
Rôle de la végétation dans la formation des dunes
Wydmy Słowińskiego Parku Narodowego
Zagrożenie lasów na wydmach
Artykuły, streszczenie i korespondencja
1960–1979, rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 126
Druk: poz. 2 „Przegląd Geograficzny”, 1961, XXXIII, 3
6. J. K., *Puszcza Kampinowska*
Artykuły, polemika
Ok. 1963–1973, rkp., masz., l., k. 79, zob. aneks 1
7. J. K., *Krajobraz ziemi mazowieckiej*
Stanisław Lencewicz (1889–1944)
Stanisław Lencewicz jako kierownik Zakładu Geograficznego
Uniwersytetu Warszawskiego
Wybieramy 7 klejnotów flory polskiej
Żywa kopalina
Artykuły, materiały warsztatowe
1970 i b.d., rkp., masz., l., k. 39
Uwaga: poz. 1 we fragmencie
8. J. K., *Geneza i stratygrafia piasków wydmowych starszego tarasu Wisły*
Rys geografii historycznej Łeby i jej okolic
Sejsze na Bałtyku i zjawiska z nimi związane
Stan badań nad problemem wydmowym w Polsce
Trzy zęby, ale czyje?
Artykuły, materiały warsztatowe
1976 i b.d., rkp., masz., j. niem., pol., l., k. 174
9. J. K., *Działalność Staszica na polu nauk o ziemi*
Holocenijskie skamieliny wydmowe
Problem zmiany środowiska geograficznego lotnych piasków
Referaty, streszczenie i materiały warsztatowe
1961 i b.d., rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 95

10. J. K., *Puszcza Kampinowska — specjalne znaczenie wydm w problemie budownictwa*
Wykład na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej
1958, masz., l., k. 23
11. J. K., Curschmann F., *Die schwedischen Matrikelkarten von Vorpommern und ihre Bedeutung für die Siedlungs-, Sozial-, und Wirtschaftsgeschichte des Landes*
Miszalski J., *Analiza współczesnych procesów eolicznych na Pobrzeżu Słowińskim między Dębiną a Białogórą na podstawie zdjęć lotniczych*
Miszalski J., *Współczesne procesy eoliczne na Pobrzeżu Słowińskim. Studium Fotointerpretacyjne*
Pietrow M.P., *Pustynie kuli ziemskiej*
Recenzje
1973 i b.d., rkp., masz., j. niem., pol., l., k. 33

B. Projekty

12. Konkurs na projekt zadrzewienia drogi państwowej nr 17
Las Kabacki i otoczenie
Projekt R. K., uwagi, wykaz roślin, objaśnienia, uzasadnienie, opis, plany sytuacyjne, korespondencja
1946–1947, ok. 1970, rkp., masz., l., k. 54

C. Materiały warsztatowe

13. *Okolice Warszawy I*
Okolice Warszawy II
Okolice Warszawy III
Notatki fitosocjologiczne R. K.
1945–1954, rkp., sz., k. 252
14. *Wybrzeże Bałtyku*
Notatki fitosocjologiczne R. K. przepisane przez J. K., wykaz roślin i 2 mapy
1945–1954, rkp., masz., l. i sz., k. 238
15. *Dolina Wisły I Łomna–Jabłonna*
Dolina Wisły II Henryków–Czersk
Dolina Wisły III Czersk–Świerże Podzamcze
Notatki fitosocjologiczne R. K. oraz mapa
1947–1953, rkp., sz., k. 316

16. *Roślinność wydm Puszczy Kampinoskiej oraz Wiśniewo–Henryków*
Notatki fitosocjologiczne R. K.
1952–1954, rkp., sz., k. 159
17. Drzewa iglaste i liściaste, zespoły leśne i parkowe
Fotografie R. K.
1923–1950 i b.d., fot. 173, neg. 1
18. Jw.
Fotografie R. K.
1930–1954, fot. 114
19. *Roślinność wydm nadmorskich i śródlądowych*
Fotografie R. K.
1923–1953, rkp., fot. 295
Uwaga: większość fot. z dokładnymi opisami dotyczy obszaru
Puszczy Kampinoskiej
20. Jw.
Szkice, rysunki
1952–1955, l., k. 89
21. *Roślinność różnych regionów kraju*
Wykazy gatunków wraz ze stanowiskami, notatka
1936, 1948 i b.d., rkp., masz., l., k. 26
22. *Zespoły przyrodnicze i krajobrazowe oraz zabytki kultury
materialnej ziem polskich: Góra św. Małgorzaty, Góry
Świętokrzyskie, kanał Sieliszcze, Pieniny, Polesie, Pomorze
Wschodnie, Roztocze, Sandomierskie, Tatry, Warszawa,
Wołyń*
Fotografie R. K.
1923–1939 i b.d., fot. 148
23. *Białowiecki Park Narodowy*
Warszawa Las Bielański
Rezerwat Kadyński Las
Fotografie R. K.
1925–1953, fot. 124
24. *Ogród Botaniczny, zbiorowiska leśne*
Fotografie R. K.
1930–1941, fot. 124, 1 film negatywowy
25. *Zadrzewienie Warszawy*
Zapiski R. K. dotyczące wysiewów i lokalizacji, spis wysia-
nych wierzb i topól, materiały bibliograficzne, wypisy z li-
teratury
1945–1951, rkp., l., k. 56

26. Jw.
Szkice liści, pędów i kielków, fotografie R. K. sylwetek i kory drzew
1951–1954, rkp., l., k. 62, fot. 28
27. Kolekcja szklanych negatywów R. K.
1912–1954, szklane neg. 1404, neg. błona 127, pozyt. 761,
zob. aneks 2
28. *Wydmy jako środowisko geograficzne na przykładzie Puszczy Kampinoskiej*. Po rozszerzeniu: *Wydmy jako środowisko geograficzne i możliwości gospodarczego ich wykorzystania*
J. K.: harmonogram prac, program, rezultaty prac, streszczenie, zapiski, wypis z literatury, wynik analizy
1954 i b.d., rkp., masz., l., k. 33
29. *Choszczówka–Legionowo*
Kopalnia piasku „Radzymin”, Stężycza
Złoże piasków w gm. Wieliszew
Zapiski J. K.: profile otworów wiertniczych, analizy sitowe, wyniki badań laboratoryjnych
1954–1958, rkp., sz., k. 206
30. J. K.: plany sytuacyjno-wysokościowe terenów z województwa warszawskiego i mapy Bałtyku
1956–1961, l., k. 14
31. Wydmy nadmorskie: Jastrzębia Góra, wyspa Wolin, Łeba, Rowy, Jarosławiec, Gardna
Wydmy śródlądowe: Legionowo, Pociecha, Białe Góry, Stara Miłosna
Zapiski z prac terenowych J. K., wypisy źródłowe, mapki i przekroje
1956–1969, rkp., sz., k. 244, fot. 14
32. Puszcza Kampinoska
Notatki, luźne fragmenty pracy J. K., spisy roślin, wycinki prasowe
1980 i b.d., rkp., masz., druk, l., k. 133
33. Góry Pieprzowe pod Sandomierzem
Polskie wybrzeże
Fotografie w dużych formatach, 3 mapy
B.d., rkp., fot. 7
Uwaga: 1 fot. R. K.

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI TWÓRCÓW ZESPOŁU

A. Działalność organizacyjno-naukowa

34. J. K. i R. K. Komitet Organizacyjny Kampinoskiego Parku Narodowego
J. K. Rada Kampinoskiego Parku Narodowego
Skład osobowy, lista osób, protokoły, notatka protokolarna, stenogram, przyczynki, opinie, projekt uchwały, memoriał, korespondencja, wycinek prasowy
1950–1984, rkp., masz., druk, l., k. 205, fot. 11
  35. Konferencje naukowe R. K. i J. K.
Protokoły, zaproszenie
1947–1955, masz., l., k. 19
- ### a. Roman Kobendza
36. Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Zakład Botaniki Leśnej i Dendrologii
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Arboretum w Rogowie
Uzasadnienie, program badań, kosztorysy, projekt budżetu, regulamin, wykaz drzew i krzewów egzotycznych, spis roślin, dane historyczne, plan z objaśnieniami, zapiski, korespondencja
1946–1954, rkp., masz., l., k. 69
  37. Badania fitosocjologiczne w dolinie Wisły
Zaświadczenia, umowy-zlecenia, sprawozdanie, instrukcja terenowa, rachunki, pokwitowanie, korespondencja
1947–1952, rkp., masz., l., k. 72
  38. Państwowa Rada Ochrony Przyrody
Korespondencja
1945–1952, masz., l., k. 201
  39. Jw.
Korespondencja
1946–1949, masz., l., k. 92
  40. Jw.
Protokoły, sprawozdania, memoriał, listy delegatów, zaproszenia, delegacje służbowe
1946–1952, rkp., masz., l., k. 180
  41. Komitet Ochrony Przyrody
Liga Ochrony Przyrody
Polskie Towarzystwo Dendrologiczne
Korespondencja, sprawozdanie
1945–1951, rkp., masz., l., k. 95

b. Jadwiga Kobendza

42. Polska Akademia Nauk Instytut Geograficzny
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Wydział Leśny
Uniwersytet Warszawski Instytut Geograficzny
Sprawozdania, karta pracownika nauki, plany badań, karty
problemu, zarządzenia, wytyczne, korespondencja, fotografie
z badań i wycieczek
1952–1978, rkp., masz., l., k. 77, fot. 31
43. Association internationale pour l'étude du quaternaire (INQUA)
Polskie Towarzystwo Geograficzne
Polskie Towarzystwo Leśne
Korespondencja, wyciągi ze sprawozdań
1961–1983, rkp., masz., l., k. 13, fot. 2
44. VI International Congress of INQUA
Program, wykaz uczestników, sprawozdanie, mapa z trasami
wycieczek towarzyszących, notatki z referatów, zaproszenia,
wpinka
1961, rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 106
45. Konferencje i zjazdy naukowe
Protokoły, sprawozdanie, tekst wystąpienia, program, zapro-
szenia
1964–1978, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 23
46. *Wyprawa do Węgier*
Zapiski z wyjazdu naukowego
B.d., rkp., sz., k. 7, fot. 1

B. Działalność dydaktyczna

47. Uniwersytet Warszawski Instytut Geograficzny
J. K.: karty tematów prac, oceny prac doktorskich
1964–1967 i b.d., masz., l., k. 17

C. Opinie, oceny i uwagi

48. Obiekty przyrodnicze, prace i pracownicy naukowci
Opinie, oceny i uwagi R. K. i J. K.
1947–1981, masz., l., k. 105

D. Działalność redakcyjna i wydawnicza

49. „Rocznik Dendrologiczny”
Korespondencja R. K.
1955, masz., l., k. 7

50. „Chrońmy przyrodę ojczystą”
„Czasopismo Geograficzne”
„Mówią wieki”
„Nauka Polska”
„Poznaj świat”
„Ziemia”
Korespondencja J. K.
1963–1976, masz., l., k. 14

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE J. K.

51. J. K.: życiorysy, biodiagram, kwestionariusze osobowe, spis prac, umowa o pracę, notes, korespondencja, fotografie
1945–1989, rkp., masz., l., k. 99, fot. 4
52. J. K.: Nagroda Województwa Warszawskiego za Działalność Naukową na Terenie Województwa Warszawskiego
Powołanie na stanowisko prof. nadzwyczajnego w Polskiej Akademii Nauk
Powołanie na członka Rady Naukowej Ekonomiczno-Technicznej Wojewody Warszawskiego
Dyplomy opravne
1963–1974, druk, k. 6

IV. KORESPONDENCJA

A. Korespondencja wychodząca R. K.

53. Osoby i instytucje B–W
1936–1951, masz., l., k. 11, zob. aneks 3

B. Korespondencja wpływająca R. K.

54. Osoby i instytucje A–W i nadawcy nieustaleni
1945–1955 i b.d., rkp., masz., l., k. 41, zob. aneks 4

C. Korespondencja wychodząca J. K.

55. Osoby i instytucje B–Z i adresaci nieustaleni
1947–1982 i b.d., rkp., masz., j. franc., niem., pol., ros., l., k. 87, zob. aneks 5

D. Korespondencja wpływająca J. K.

56. Osoby i instytucje A–Ł
1950–1980, rkp., masz., j. franc., niem., pol., ros., l., k. 106,
zob. aneks 6
57. Osoby i instytucje M–Ż i nadawcy nieustaleni
1960–1980, rkp., masz., j. niem., pol., ros., l., k. 171, zob.
aneks 6

V. MATERIAŁY O TWÓRCACH ZESPOŁU

58. Materiały poświęcone osobie J. K. i pracom R. K.
Spisy prac R. K. zestawione przez J. K., opinia o J. K.
1956–1969, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 34
Uwaga: także karta ze spisem życiorysów i wspomnień po-
śmiertnych o R. K.
59. Szafer W., *Jadwiga i Roman Kobendza*
Notatka
1969, kkp., l., k. 3

VI. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

60. Sun Czan-de, Tadeusz Walewski, Gustaw Wuttke, Kazimiera,
Zbigniew, wnuk prof. Chromowa, córka Marysi, Marietta Meike
Fotografie
1946–1973, fot. 20
Uwaga: fot. T. Walewskiego i Zbigniewa z dedykacją
61. Wasylikowa K., *W sprawie wieku torfowisk i wydm Puszczy
Kampinoskiej*
Artykuł i polemika J. K.
1962, rkp., masz., l., k. 19
62. Fontell C.V., *Vegetationen som bindare av flygsanden på norra
Europas kuster*
Kwinichidze M., *Znaczenie warunków glebowych w gospodarce
leśnej a klasyfikacja gleb*
Mroczkiewicz L., *Siedliskowy typ lasu jako jednostka gospodar-
czo-leśna*
Strzygowski W., *Europa braucht Naturparks! Vorschläge zum
Schutz der schönsten Landschaften Europas*
Szafer W., *Problematyka i program pracy naukowej w zakresie pa-
leobotaniki*

Tobolski K., *Sukcesja roślinności na lotnych piaskach wydmy Fińskiej Laponii*

B.d., rkp., masz., kkp., j. fin., niem., pol., l., k. 52

VII Załączniki

63. *Puszcza Kampinowska. Park Narodowy*
Puszcza Kampinowska — Park Narodowy
Opracowania J. K.
1960, 1962, druk, l. i sz., k. 45
Druk: poz. 2 „Nauczyciel Krajoznawca na Mazowszu”, 1962,
t. III
64. Ochrona przyrody w Polsce
Rozporządzenie w sprawie wprowadzenia gatunkowej ochrony roślin, program prac inwentaryzacyjnych, program rozwoju sieci parków narodowych, wykazy rezerwatów, stanowisko w sprawie Tatrzańskiego Parku Narodowego, „Biuletyn Polskiego Klubu Ekologicznego”
1935–1981 i b.d., rkp., masz., druk, l., k. 111
65. Croizat L., *Three New Euphorbiae from Madagascar*
Goetel W., *Nowe drogi ochrony przyrody*
Odbitki
1934–1949, druk, sz., k. 23
Uwaga: poz. 1 z dedykacją dla R. K.
66. Pocztywki
Przed 1939 i b.d., druk, fot., poczt. 85

ANEKS 1

- J. 6. J. K. *Puszcza Kampinowska*
Jeszcze o Kampinosie (Odpowiedź na głos w dyskusji)
Kampinoski Park Narodowy i jego problematyka
Niektóre zjawiska towarzyszące procesom eolicznym na wydmach Puszczy Kampinowskiej
Osobliwości przyrodnicze i geograficzne Puszczy Kampinowskiej
Park narodowy. „Pustynia” czy cuchnące bagno?
Przyroda Puszczy Kampinowskiej
Stosunki bioekologiczne roślinności na zawianych piaskach w Puszczy Kampinowskiej

ANEKS 2

- J. 27. Kolekcja negatywów R. K.
- Augustowskie*
1937, szkl. neg. 20
  - Baniocha. Urle*
1932–1938, szkl. neg. 4
  - Białowieża*
1922–1946, szkl. neg. 32, pozyt. 7
Uwaga: na fotografiach B. Hryniewiecki i grupa zakładowa z SGGW
  - Bielany*
1922–1934, szkl. neg. 26, neg. błona 9, pozyt. 17
  - Jw.
1923–1934, szkl. neg. 11, neg. błona 11, pozyt. 31
  - Jw.
1924–1934, szkl. neg. 20, neg. błona 4, pozyt. 8
  - Chojnów. Zalesie*
1930–1935, szkl. neg. 2
  - Czarna Brzoza*
1931–1934, szkl. neg. 8, pozyt. 16
  - Czerniaków*
1922–1924, szkl. neg. 10, neg. błona 8, pozyt. 10
  - Emów — Mądralin*
1923–1938, szkl. neg. 26, neg. błona 3, pozyt. 6
  - Góry Świętokrzyskie*
1930–1932, szkl. neg. 7, pozyt. 11
  - Gruzy Warszawy i Szczecina. Roślinność na gruzach*
1945–1951, szkl. neg. 25
Uwaga: neg. 7 bardzo wyraźnie przedstawia szkielet Hali Mirowskiej, neg. 23 uszkodzony
  - Jabłonna*
1934–1953, szkl. neg. 13, pozyt. 5
  - Jalowce*
1924–1952, szkl. neg. 20, neg. błona 1, pozyt. 20
  - Jalowce w Emowie*
1938, szkl. neg. 19
  - Kazimierz nad Wisłą*
1935, szkl. neg. 6, pozyt. 3
  - Kujawy*
1912–1917, szkl. neg. 12, pozyt. 6
Uwaga: 1 szkl. neg. uszkodzony

- Jw.
1912–1923, szkl. neg. 27, pozyt. 18
Uwaga: 2 szkl. neg. uszkodzone
- Jw.
1912–1938, szkl. neg. 20, neg. błona 12, pozyt. 12
- Kurpie*
1936–1937, szkl. neg. 27
- Leśnictwo Lipka*
1932–1953, szkl. neg. 25, pozyt. 22
Uwaga: 3 pozyt. Tadeusza Szymanowskiego
- Łazienki*
1923–1936, szkl. neg. 18, neg. błona 1, pozyt. 2
- Jw.
1930–1937, szkl. neg. 19, pozyt. 1
- Mazury. Wycieczki wydziałowe ze studentami*
1945–1947, szkl. neg. 15, neg. błona 1
Uwaga: także negatywy przedstawiające prof. S. Dziubałtowski, B. Hryniewieckiego
- Mądralin*
1923–1938, szkl. neg. 22, neg. błona 5, pozyt. 6
- Mienia*
1934, szkl. neg. 2, pozyt. 3
- Modrzewie. Mała Wieś*
1923–1936, szkl. neg. 18, neg. błona 3, pozyt. 2
- Natolin*
1922–1946, szkl. neg. 19, pozyt. 13
- Nieborów*
1930–1938, szkl. neg. 14
- Obory pod Warszawą*
1933–1951, szkl. neg. 18, pozyt. 10
- Ogród Botaniczny*
1936–1938, szkl. neg. 26
- Orawa*
1933–1935, szkl. neg. 27, neg. błona 6, pozyt. 34
- Piaski — Henryków, Pludy, Trzciany*
1930–1932, szkl. neg. 28, pozyt. 26
Uwaga: neg. 23 uszkodzony
- Piaski. Miłosna. Wieliszew*
1930–1946, szkl. neg. 15, pozyt. 9

Piaski. Stężycza-Dęblin

1930–1934, szkl. neg. 15, pozyt. 14

Piaski. Zegrze

1930–1946, szkl. neg. 14, pozyt. 18

Park Paderewskiego

1931–1938, szkl. neg. 18, neg. błona 12, pozyt. 6

Park Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego

1934–1951, szkl. neg. 22

Park Ujazdowski

1932–1937, szkl. neg. 23, pozyt. 7

Podkowa Leśna

1930–1951, szkl. neg. 26

Podole

1937, szkl. neg. 27, pozyt. 3

Polesie. Nowogródzyczna

1936–1939, szkl. neg. 14

Jw.

1936–1939, szkl. neg. 8

Pustynia Błędowska

1924, szkl. neg. 7, pozyt. 1

Jw.

1924–1931, szkl. neg. 13, neg. błona 19, pozyt. 71

Puszcza Kampinowska

1924–1952, przeźroczy 55, neg. błona 3, pozyt. 4

Puszcza Kozińska

1939, szkl. neg. 7

Pyry. Powsin. Kabaty

1932–1939, szkl. neg. 17, pozyt. 2

Różne drzewa

1929–1952, szkl. neg. 18, pozyt. 6

Skierniewice

1923, szkl. neg. 2, neg. błona 7, pozyt. 3

Sosny

1924–1952, szkl. neg. 24, neg. błona 2, pozyt. 7

Tatry

1924–1952, neg. błona 15, pozyt. 11

Topole

1933–1951, szkl. neg. 19

Jw.

1933–1951, szkl. neg. 19

Ulrichów

1930–1934, szkl. neg. 7, pozyt. 3

Uwaga: neg. 2 uszkodzony

Warszawa

1923–1939, szkl. neg. 25, neg. błona 1, pozyt. 11

Wawer

1931–1933, szkl. neg. 16, pozyt. 2

Jw.

1931–1935, szkl. neg. 18, pozyt. 7

Wilanów. Marysinek

1934–1954, szkl. neg. 17, pozyt. 80

Wolin

1946–1951, szkl. neg. 30, pozyt. 22

Jw.

1946–1951, szkl. neg. 30, pozyt. 19

Wołyń. Krzemieniec

1922–1934, szkl. neg. 17, neg. błona 1

Jw.

1922–1939, szkl. neg. 31, neg. błona 4, pozyt. 2

Wołyń

1932–1934, szkl. neg. 14

Wołyń. Pelcza

1922–1935, szkl. neg. 28, neg. błona 3, pozyt. 11

Jw.

1932–1934, szkl. neg. 23, pozyt. 16

Wołyń. Polesie. Wycieczka wydziałowa SGGW

1939, szkl. neg. 22

Wybrzeże morskie. Bielawskie Błota. Ostrowo

1934–1935, szkl. neg. 18

Wybrzeże morskie. Jastarnia-Bór

1934–1936, szkl. neg. 21, pozyt. 3

Wybrzeże morskie. Bór

1934–1937, szkl. neg. 18

Wybrzeże morskie. Jurata

1934–1936, szkl. neg. 24

Wybrzeże morskie. Karwia. Dębki

1934–1936, szkl. neg. 23, pozyt. 14

Wybrzeże morskie. Rośliny

1934–1936, szkl. neg. 30, pozyt. 6

- Wybrzeże morskie. Rośliny II*
1934–1936, szkl. neg. 27, pozyt. 3
- Wybrzeże morskie. Rozewie. Jastrzębia Góra*
1934–1935, szkl. neg. 25
- Wybrzeże morskie. Rzucewo. Jastarnia*
1934–1936, szkl. neg. 26
- Wybrzeże morskie. Sosny. Hel*
1934–1936, szkl. neg. 18
- Wybrzeże morskie. Utrwalanie wydm*
1934–1936, szkl. neg. 15, pozyt. 4
- Żbików*
1930–1936, szkl. neg. 15, pozyt. 8

ANEKS 3

Korespondencja wychodząca R. K.

J. 53.	Biuro Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych w Krakowie. Dyrektor	1947	1. 1
	Jarosz St.	1947–1950	1. 3
	Jezierski Piotr	1936	1. 1
	Krzanowski	1946	1. 1
	Muzeum Krajoznawcze w Kętrzynie	1949	1. 1
	Prezydium Rady Narodowej w Bydgoszczy		
	Wydział Rolnictwa i Leśnictwa	1951	1. 1
	Wołowska	1948	1. 1

ANEKS 4

Korespondencja wpływająca R. K.

J. 54.	Antoniewicz T.	1945	1. 1
	Chętnik Adam	1946	1. 1
	Domaniewski Janusz	1947	1. 1
	Dyrektor Lasów Państwowych Okręgu Mazurskiego w Olsztynie	1946	1. 1
	Gębik Władysław	1947	1. 1
	Gościński Antoni	1946	1. 1
	Instytut Mazurski w Olsztynie	1948	1. 1
	Jassem Marek	1955	1. 1
	Jezierski Piotr	1951	1. 1
	Karpowiczowa L.	1946–1948	1. 4

Ministerstwo Leśnictwa	1949, 1950	1. 2
Ministerstwo Ziem Odzyskanych.		
Biuro Studiów Osadniczo-		
-Przesiedleńczych	1947	1. 3
Panfil Jan	1947–1951	1. 7
Państwowe Muzeum Zoologiczne	1946	1. 1
Porębski Józef	1947–1948	1. 4
Szaferowa Janina	1955	1. 1
Tyszkiewicz	1945	1. 1
Wuttke Krystyna	1947	1. 1
Nadawcy nieustaleni	1947, b.d.	1. 4

ANEKS 5

Korespondencja wychodząca J. K.

J. 55.	Borsy Zoltan	1959, 1960	1. 2
	Bulla	1957–1968	1. 4
	Cailleux Andre	1959–1962, b.d.	1. 4
	Dylikowa Anna	1968	1. 1
	Fiedorowicz	b.d.	1. 1
	Gael' A.G.	1973–1980	1. 4
	George Pierre	1963, b.d.	1. 3
	Halicki Bronisław	1962	1. 1
	Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej	1975	1. 1
	Kádár László	1957–1961	1. 4
	Kató	1964	1. 1
	Kes' A.S.	1959	1. 1
	Kosiba Aleksander	1961	1. 1
	Koster Eduard A.	1967–1982	1. 8
	Maarleveld G.C.	1967–1980, b.d.	1. 6
	Mamiedow	1967, b.d.	1. 2
	Marossy [?]	1974	1. 1
	Mościcki	1959	1. 1
	Ostrowskij	b.d.	1. 1
	Państwowa Rada Ochrony Przyrody	1947, 1948	1. 2
	Pietrow Michaił Plamonowicz	1963, 1964	1. 2
	Riabczikow A.M.	1968–1969, b.d.	1. 3
	Secomski Kazimierz [?]	1980–1981	1. 3
	Siemienowna Aleksandra	1969	1. 1
	Stachelin-Speiser Lilly	1973, b.d.	1. 4

Thomas Alix	b.d.	1. 1
Tobolski Kazimierz	1969	1. 2
Vegret Paul	b.d.	1. 1
Walewski Tadeusz	1974	1. 1
Wiedza Powszechna	1970	1. 1
Zaborski Bogdan	1962	1. 1
Adresaci niestaleni	1962–1974	1. 9

ANEKS 6

Korespondencja wpływająca J. K.

J. 56.	Akademija Nauk Białoruskiej SSR Institut		
	Ekspierymental'noj Botaniki	1973	1. 1
	Berezowski Stanisław	1973	1. 1
	Borsy Zoltan	1972, b.d.	1. 5
	Bury-Zaleska J.	1979	1. 1
	Cailleux Andre	1961–1963	1. 4
	Chabot G.	1958–1969	1. 6
	Chromow Siergiej	1965–1966	1. 3
	Dąbska Maryla	b.d.	1. 1
	Fabijanowski Jerzy	1979, 1980	1. 2
	Fiedorowicz	1972, 1973	1. 2
	Gael' A.G.	1966–1974	1. 17
	Gawłowska Jadwiga	b.d.	1. 1
	George Pierre	1969	1. 2
	Gordiejew D.	1966–1969	1. 4
	Hryniewiecki	1955	1. 1
	Institut Meteorologii i Gospodarki		
	Wodnej Oddział Morski w Gdyni	1975	1. 1
	Iwanowa I.	1963–1968, b.d.	1. 4
	Kádár László	1957–1972, b.d.	1. 10
	Kann Maria	1969	1. 1
	Kató	1960–1969	1. 7
	Kes' A.S.	1963, b.d.	1. 3
	Korčák Jaromir	1965–1972	1. 3
	Kosiba Aleksander	1961	1. 1
	Koster Eduard A.	1968–1979	1. 13
	Krupko Stefan	1970	1. 2
	Kułczewska-Zaleska Maria	1950	1. 1
	Kurowski Waław	1973	1. 1
	Liga Ochrony Przyrody		
	Zarząd Główny	1968	1. 1

	Łuczyńska-Bruzda Mari	1974	1. 1
J. 57.	Mamiedow	1960–1969	1. 7
	Maarleveld G.C.	1965–1972	1. 13
	Morgowie	b.d.	1. 1
	Pietrow Michał Plamonowicz	1963–1964	1. 7
	Polska Akademia Nauk Zakład Ochrony Przyrody	1967	1. 3
	Pytel Krystyna	1973–1974	1. 6
	Rakowicz Kazimierz	1963, 1965	1. 2
	Riabczikow A.M.	1969–1970	1. 3
	Romanowski B.	1978	1. 1
	Różycki Stefan	1968, 1969	1. 2
	Secomski Kazimierz	1980	1. 1
	Seppälä Matti	1978	1. 1
	Seremet Jan	1972, 1973	1. 2
	Stahelin-Speiser Lilly	1972–1973	1. 3
	„Światowid. Magazyn Turystyczny“	1967	1. 1
	Świdwińska Luta	1969	1. 1
	Székely András	1963, b.d.	1. 2
			+k. 1
	Thomas Alix	1972	1. 1
	Tobolski Kazimierz	1967–1974	1. 14
	Urbaniak Ursula	1964	1. 1
	Walewski Tadeusz	1974–1975	1. 13
	Wuttke Krystyna	1969, 1973	1. 2
	Zaborski Bogdan	1961, 1963	1. 2
	Zofia	1969	1. 1
	Zosia	1977	1. 1
	Żebrowscy Tadeusz i Wanda	1970	1. 1
	Nadawcy nieustaleni	1960–1975	1. 22

Alicja Kulecka
Warszawa

ARCHIWA OSOBISTE — PROBLEMY GROMADZENIA I OPRACOWYWANIA

1. Problemy masowości archiwów osobistych

Archiwa osobiste stanowią najpoważniejszą część narodowego niepaństwowego nieewidencjonowanego zasobu archiwalnego. Struktura ta jest dość dobrze rozpoznana w polskim i światowym dorobku z zakresu archiwistyki¹. W świetle zapisów Ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z dnia 14 lipca 1983 r. ze zmianami archiwalia te mogą stać się częścią państwowego zasobu archiwalnego, jeśli zostaną podarowane, zakupione lub też przekazane w inny sposób². Materiały powstałe w wyniku działalności poszczególnych osób traktowane są na gruncie teorii i metodyki archiwalnej jako zespół archiwalny. Elementem tworzącym więź wewnętrzną, związek organiczny, jest działalność i osobowość aktotwórcy³. Zespół taki składa się zarówno z archiwaliów powstających w wyniku aktywności aktotwórcy, jak i go dotyczących. W większości przypadków w tych archiwach nie istnieje kancelaryjny związek materiałów. Sytuacja taka nie dotyczy jednak przypadków, gdy aktotwórca

¹ W archiwistyce polskiej rozważania te zapoczątkowali A. Piber w artykule *Spuścizna archiwalna — jej istota, zawartość, układ, metody porządkowania*, „Archeion”, 1965, t. XLII, s. 59–62 i Kolankowski Z., *Granice spuścizny archiwalnej*, „Archeion”, 1972, t. LVIII, s. 53–73; wymiana doświadczeń dotyczących metod porządkowania była znacznie wcześniejsza, zob. Przelaskowski R., *Papiery Karola Montalemberta w La Roche en Brenil (Sprawozdanie z pracy archiwalnej zagranicznej)*, „Archeion”, 1932, t. X, Moraczewski A., *Papiery generała Krukowieckiego, ich zawartość, losy i stan obecny*, „Archeion”, 1932, t. X, s. 110–120; literatura ta była także przedmiotem moich analiz, zob. Kulecka A., *Spuścizny w archiwach, bibliotekach i muzeach w Polsce*, „Archeion”, 1999, t. C, s. 70–96, także www.archiwa.gov.pl Archeion, rozważania o tym typie archiwów zob. Górski R., *Materiały proveniencji prywatnej w zbiorach archiwów państwowych: gromadzenie, opracowanie, udostępnianie*, „Archeion”, 2009–2010, t. CXI, s. 178–218.

² Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z dnia 14 lipca 1983 r. ze zmianami, www.sejm.gov.pl ISAP archiwa państwowe, 24 maja 2013.

³ Zob. Kolankowski Z., *Granice...*, problemowi temu został poświęcony cały artykuł.

w swoim archiwum zgromadził materiały stanowiące efekt działalności instytucji, której był właścicielem lub w której działał i sprawował ważne funkcje. Brak porządku kancelaryjnego i działalność oraz osobowość twórcy jako czynnik tworzący wewnętrzną więź pomiędzy archiwaliami przyczyniają się do różnorodności w kreowaniu i formowaniu tych materiałów w ich stadium przedarchiwalnym, zarówno w zakresie formularza dokumentu, jak i układu w teczce lub poszycie czy księdze oprawnej, czy też wyboru nośnika. Taka sytuacja sprawia, że instytucja gromadząca tego typu materiały jest zmuszona wykazać się aktywnością w tworzeniu struktur wewnątrz tego typu zespołów, które przyczyniają się do czytelności umożliwiającej udostępnianie i wykorzystywanie, najczęściej dla badań historycznych.

Łatwość zapisu informacji w XX wieku, szczególnie w jego drugiej połowie, możliwość jej powielania i przechowywania sprawiła, że archiwa osobiste stały się zjawiskiem masowym. Każdy człowiek, niezależnie od poziomu rozwoju intelektualnego, uprawianego zawodu, światopoglądu, poglądów politycznych, może stać się potencjalnym twórcą takich archiwaliów. Wartość emocjonalna tych materiałów dla ich właścicieli jest bardzo wysoka. Każdy z nich z reguły też musi sam troszczyć się o swoje archiwum⁴. W grupie twórców i właścicieli tego typu archiwów znajdują się mogą również kolekcjonerzy. W takich przypadkach archiwalia powiększają się o zbiory. Trudno byłoby przy tym sprecyzować zakres rzeczowy kolekcjonowania. Zbierać można wszystko. Najcenniejsze są jednak kolekcje powstające w wyniku określonego, zdefiniowanego celu, np. plakatów czy materiałów politycznych, dzieł sztuki itp.

Wobec takiego bogactwa aktotwórców i form dokumentowania działalności, a więc zapisu tekstu, dźwięku, obrazu, obrazu połączonego z dźwiękiem, ważnym staje się pytanie — czy tradycyjne miejsca gromadzenia tego typu materiałów, a więc archiwa, biblioteki i muzea, powinny uzgadniać strategię i taktykę w tej sferze i na czym miałyby ona polegać? Czy możliwy byłby podział przestrzeni społecznej i stworzenie znanych i czytelnych reguł podziału dla zainteresowanych tego typu materiałami, zarówno twórców, jak i korzystających z tego typu archiwaliów? Masowość archiwów osobistych i zjawiska ze sfery ustrojowej, a więc demokratyzacja życia społecznego i wolność uprawiania

---

⁴ Dziurzyńska E., *Archiwa prywatne — zarys problematyki na przykładach z terenu Krakowa*, [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Toruń 2–4 września 1997*, red. Nałęcz D., Warszawa 1998, t. II, s. 205.

działalności społecznej doprowadziły do powstania innych niż tradycyjne, instytucjonalne i najczęściej państwowe formy gromadzenia. Należą do nich instytucje określane mianem archiwów społecznych. Najczęściej mają one formę stowarzyszeń. Z powodu ich działalności kolekcjonowanie archiwaliów stało się nie tylko udziałem instytucji finansowanych z budżetu państwa. Niektóre z tych archiwów, np. istniejące przy Ośrodku KARTA, posiadają bardzo bogaty dorobek wydawniczy i ekspozycyjny. Zarówno archiwa, jak i biblioteki oraz muzea kolekcjonują nie tylko struktury określane mianem archiwów osobistych. Gromadzą one także pojedyncze, ważne dokumenty i inne archiwalia. Archiwum Opozycji, obok archiwów osobistych, gromadzi również „rękopisy, maszynopisy, notatki, zdjęcia”⁵, mapy⁶.

Niektórzy aktorzy sami dokonują selekcji zgromadzonych archiwaliów. Przykładem takiego zjawiska może być M^énie Grégoire, dziennikarka stacji radiowej RTL. Od marca 1967 r. do lipca 1981 r. prowadziła audycję poświęconą problemom seksualności i intymności. Miała miliony słuchaczy wśród kobiet i mężczyzn. W tym okresie otrzymała 80000–100000 listów. Przekazała je do Archiwum Departamentu L’Indre-et-Loire (66 j.a.). Korespondencja została udostępniona w 1994 r. Stała się przedmiotem analiz publikowanych w pracach z historii społecznej⁷.

Masowość tworzenia tego typu zespołów służyć może prowadzeniu akcji edukacyjnych. Ich celem powinno być przede wszystkim informowanie o wartości tego rodzaju archiwaliów.

2. Problemy wartościowania archiwów osobistych

Masowość archiwów osobistych po raz kolejny wymusza refleksje dotyczące wartościowania tworzonych i gromadzonych w nich materiałów. W archiwach społecznych regułą wydaje się być aktywne poszukiwanie archiwaliów⁸. Przedmiotem zainteresowania w tym przypadku stają się osoby prywatne, organizacje i stowarzyszenia⁹. Częstym kryterium wyszukiwania jest brak możliwości zabezpieczenia posiadanych archiwaliów przez ich twórcę. W ten sposób powstaje swoista metoda selekcji.

⁵ Gluza Z., *Archiwum Ośrodka „Karta”*, [w:] *Archiwistyka społeczna*, red. Ziętał K., Warszawa 2013, s. 31.

⁶ Gluza Z., *Archiwum...*, s. 29.

⁷ Grégoire M., Durard-Evrard F., *Les archives ordinaires*, „La Gazette des Archives”, 2009, No 214, s. 2.

⁸ Lipka M., *Pozyskiwanie zbiorów*, [w:] *Archiwistyka społeczna*, red. Ziętał K., Warszawa 2013, s. 62.

⁹ Tamże.

Podstawą jej jest ocena stopnia zagrożenia materiałów. Wyszukiwanie odbywa się także przez organizowanie „niecodziennych inicjatyw” — akcji społecznych przy udziale mediów. Celem ich jest uzyskanie informacji o archiwaliach ważnych dla określonych środowisk, społeczności, poszczególnych osób, przechowywanych w zaciszu domowym.

Zbliżone działania podejmowane są w archiwach państwowych. W Archiwum Akt Nowych istnieje oddział zajmujący się tego typu archiwaliami¹⁰. W tym przypadku także prowadzone są działania, których celem jest pozyskanie materiałów archiwalnych, w tym archiwów osobistych. Działalność ta opiera się na wiedzy historycznej. Zastosowane tu więc zostaje jedno z ogólnych kryteriów wartościowania materiałów — historyczne znaczenie twórcy zespołu.

Masowość zapisu informacji i powstawania archiwów osobistych sprawia, że konieczne stają się dalsze dyskusje nad kryteriami wartościowania dokumentacji powstającej wewnątrz tych struktur, utrwalonej na różnych nośnikach. Służyć one będą tworzeniu strategii gromadzenia archiwów osobistych przez różne instytucje, zarówno archiwa państwowe, jak i społeczne. Wykorzystane one zostać mogą przy określaniu celów kolekcjonowania. Zgodność zawartości zasobu z celem gromadzenia ma bardzo duże znaczenie dla korzystających z archiwaliów. Jest także ważna dla praktyki opracowywania. Dzięki pierwszej z nich czytelnicy dość szybko trafiają do odpowiedniego archiwum. Dzięki drugiej możliwy jest rozwój refleksji w dziedzinie opracowania określonego typu archiwum osobistego, np. archiwum osobistego badacza, pisarza, publicysty, architekta itp.

Osobowość i prowadzona działalność jest istotnym czynnikiem kształtującym strukturę i zawartość tego typu zespołów. Z pewnością można tu wyróżnić archiwa osób prowadzących: 1. działalność naukową, 2. literacką, 3. publicystyczną, 4. polityczną, w tym także samorządową, 5. artystyczną, 6. architektoniczną, 7. gospodarczą (różne jej rodzaje: przemysłową, rolniczą, bankową, doradczą, inną). Generalnie, w polskim zasobie archiwalnym niektóre rodzaje archiwaliów, np. archiwa architektury, są bardzo słabo widoczne. Instytucje gromadzące archiwa osobiste z reguły precyzują profil gromadzenia. Stanowi to dość czytelny komunikat dla korzystających z archiwów. Każdy z tych typów archiwów może posiadać także opracowany schemat systematyzacji i tworzenia

¹⁰ www.aan.gov.pl Organizacja Oddział V Archiwów Społecznych, Oddział sporządza również spisy zdawczo-odbiorcze przejmowanych materiałów, 23 maja 2013.

określonych serii rzeczowych wewnątrz zespołów, powstających z reguły na etapie opracowywania.

Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z dnia 14 lipca 1983 r. z późniejszymi zmianami wskazuje, że do państwowego zasobu archiwalnego na drodze zakupu, daru lub innej mogą wejść archiwa „działaczy politycznych, społecznych, gospodarczych, twórców w dziedzinie nauki i techniki, kultury i sztuki oraz innych osób, które wniosły swój historyczny wkład do rozwoju państwa polskiego, życia politycznego, społecznego i gospodarczego”¹¹. Zawarte w niej zostało zatem założenie selekcji aktotwórców i wyboru osób wyróżniających się aktywnością społeczną.

Problemy strategii gromadzenia wymagają odpowiedzi na pytanie — czy instytucja kolekcjonująca archiwa osobiste będzie zainteresowana wszystkimi materiałami, całym archiwum, czy też jedynie jego wybranymi elementami. Pojęcie zespołu archiwalnego podkreślające organiczny związek między wszystkimi materiałami nie służy w tym przypadku selekcji materiałów. Wybór materiałów zgodnie z pewnymi określonymi kryteriami doprowadzić może do zniszczenia owych związków wewnętrznych, strukturalnych. Archiwista może więc stanąć przed dylematem: najciekawsze materiały czy integralność zespołu archiwalnego? Decyzja będzie w takim przypadku uwarunkowana wieloma czynnikami różnej natury, zarówno ekonomicznej, jak i merytorycznej.

Mimo tych niebezpieczeństw i w sytuacji konieczności dokonywania wyborów niezbędne wydaje się określenie grup materiałów cieszących się największym zainteresowaniem badaczy, edytorów źródeł. Wymienić tu należy przede wszystkim: 1. różne formy literatury pamiętnikarskiej — dzienniki, pamiętniki, zapiski, notatki, autobiografie itp., 2. korespondencję, 3. wszelkiego rodzaju inedita ważne z punktu widzenia działalności twórcy, np. prace naukowe, literackie, memoriały polityczne itp., 4. materiały ikonograficzne, m.in. fotografie, 5. dokumenty dotyczące życia i działalności twórcy, m.in. świadectwa szkolne, akademickie, nadanych tytułów i stopni, nagród, odznaczeń itp. Wymienione tu rodzaje dokumentacji spełniają kryterium unikatowości informacji i treści. Z reguły one także bywają przedmiotem edycji. Zdarza się, że zostają oddzielone od archiwum i przekazane do różnych miejsc gromadzenia. Zarówno literatura pamiętnikarska, jak i korespondencja zawierać mogą

---

¹¹ Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z dnia 14 lipca 1983 r. ze zmianami, art. 15, p. 2, pp. 4, www.sejm.gov.pl ISAP archiwa państwowe, 23 maja 2013.

szereg informacji dotyczących mentalności twórcy archiwum. Bieżące komentarze, zawarte m.in. w dziennikach czy zapiskach, z reguły cieszą się dużym zainteresowaniem badaczy i czytelników.

Profil gromadzenia instytucji kolekcjonującej wymaga decyzji o zakresie gromadzenia i jej strukturze, a więc dokonania wyboru — czy przejmowane będą archiwa osób znaczących w danej dziedzinie, czy też także tych, którzy mieścili się w określonym, średnim standardzie w ramach poszczególnych dziedzin działalności. Kryteria reprezentatywności stosowane w procesie wyboru stanowiącym podstawę kryteriów selekcji stać się mogą odrębnym przedmiotem uregulowań.

Problem wartościowania stanowi także bardzo ważny element digitalizacji i publikacji tych materiałów w sieci. W tym medium z reguły znajdują swoje miejsce najważniejsze archiwalia ogólnościatowego i narodowego dziedzictwa kulturowego.

Wobec masowości tego typu archiwów i wielości miejsc gromadzenia niezbędnym wydaje się także utworzenie platformy wymiany informacji o tego typu zespołach. W tej chwili archiwa państwowe posiadają taką strukturę w ramach bazy danych „zespoły archiwalne”¹². Sprawia to, że archiwa osobiste stały się bardzo dobrze widoczne w sieci archiwów państwowych, zwłaszcza że w bazie danych znalazły się także archiwalia z Archiwum PAN w Warszawie i Poznaniu oraz Archiwum Nauki PAN i PAU. W tym przypadku ujednoczony został także standard opisu tego typu zespołów archiwalnych. Występujący w bazie danych „zespoły archiwalne” formularz opisu stanowi wybór pól z międzynarodowego standardu archiwalnego ISAD(G). Taką informacją online nie dysponują biblioteki i muzea. Podstawowe informacje o tego typu materiałach przechowywanych w bibliotekach i muzeach zawiera publikacja *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce* (wyd. 2, 2003)¹³. W tych instytucjach mniej widoczne jest także konsekwentne stosowanie pojęcia zespołu archiwalnego w odniesieniu do tego typu archiwaliów. Baza danych zawierająca informacje o archiwach osobistych przechowywanych w różnych instytucjach występuje w sieci archiwów niemieckich, a także francuskich¹⁴.

¹² www.archiwa.gov.pl bazy danych zespoły archiwalne, 23 maja 2013.

¹³ *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, wyd. 2, poprawione i rozszerzone, oprac. Kamolowa D. przy współudziale Sieniatyckiej T., Warszawa 2003, wydawnictwo Biblioteki Narodowej, wersja anglojęzyczna, Warszawa 2007.

¹⁴ <http://www.bundesarchiv.de> Sachbezug Nachlässe; <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr> Ressources en ligne Base de données BORA Archives privées, 23 maja 2013.

Niewątpliwie ważnym doświadczeniem kulturowym jest Publiczne Cyfrowe Archiwum Agnieszki Osieckiej¹⁵. Powstało jako efekt osobowości i działalności wybitnej indywidualności ze sfery popkultury. Materiały znanej literatki i autorki tekstów popularnych piosenek zostały zaprezentowane w sieci zgodnie ze schematem rzeczowym stworzonym w wyniku ich opracowania. Podzielone zostały na: A. Archiwum osobiste, B. Archiwum rodzinne i rodowe, C. Archiwum literackie, D. Zbiór obiektów Agnieszki Osieckiej. W dziale Archiwum osobiste znalazły się: a. Dokumenty osobiste, b. Dokumentacja dotycząca przebiegu nauki, c. Materiały autobiograficzne, d. Materiały do biografii. Statystyka udostępnień prezentowana na stronie omawianego archiwum wskazuje, że najczęściej czytane to zapiski i różne inne formy literatury pamiętnikarskiej. Zjawisko to potwierdza tezę o szczególnie intensywnym zainteresowaniu publicznym tą formą archiwaliów.

Archiwa osób wybitnych stanowią istotne uzupełnienie materiałów powstających w wyniku gromadzenia dokumentów instytucji publicznych. Zjawisko to bardzo dobrze widoczne jest w Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego. Zgromadzone w nim materiały ilustrują proces odradzania państwowości polskiej w 1918 roku¹⁶.

Archiwa te bardzo często ulegają podziałowi i rozproszeniu. Przykład i losy Archiwum Zbigniewa Herberta wskazują także, że mogą one stać się cennym materiałem, którym zainteresowanych bywa wiele ośrodków gromadzenia. Może im także grozić opuszczenie miejsca, w którym powstały. Rodziny i spadkobiercy osób znaczących w sferze nauki, kultury, polityki i gospodarki stanowią mogą bardzo poważny czynnik decydujący o losach tego typu zespołów archiwalnych¹⁷.

Rodzina i spadkobiercy bardzo często prowadzą selekcję archiwalii. To, co trafia do archiwów, bywa efektem ich wyborów.

3. Problemy opracowania archiwów osobistych

Archiwa osobiste z reguły nie mają własnego, dobrze czytelnego układu rzeczowego. Problemy ich opracowania wiążą się z poszukiwaniem takich rozwiązań metodycznych, które umożliwiłyby szybkie odnalezienie interesujących czytelnika materiałów, ale jednocześnie

¹⁵ www.archiwumagnieszkiosieckiej.pl, 23 maja 2013.

¹⁶ A. Piber, *Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego*, „Archeion”, 1963, t. XXXIX, s. 63–86.

¹⁷ *Archiwum Zbigniewa Herberta zostaje w kraju*, www.kultura.senior.pl/121,0-Archiwum-Zbigniewa-Herberta-zostaje-w-kraju,1698.htm, 24 maja 2013, informacja z 2006 r.

zachowywały możliwość ukazania pierwotnego układu. W tym drugim przypadku jednak tylko wtedy, gdy archiwum ma wartość dodatkową jako odrębną informację, niezbędną dla procesu krytyki źródła, a więc prowadzenia studiów źródłoznawczych.

O wpływie różnorodności tak tworzonych zespołów archiwalnych na konieczność wyboru schematyczno-rzeczowej metody porządkowania i aktywnej roli archiwisty w tym procesie został poświęcony mój referat na Toruńskich Konfrontacjach Archiwalnych w 2011 r. *Między normą a inwentarzem. Problemy standaryzacji opracowania a różnorodność archiwów osobistych*¹⁸. Rozważania niniejsze w dużym stopniu stanowią będąc nawiązanie do tego referatu.

Ostateczne decyzje dotyczące granic zespołu archiwalnego podejmuje osoba opracowująca na podstawie analizy zawartości oraz wewnętrznych więzi łączących materiały. Jej wyniki powinny znaleźć odzwierciedlenie we wstępie do inwentarza zespołu. Przewiduje to zarówno model wstępu określony w artykule K. Konarskiego¹⁹, jak i międzynarodowy standard opisu archiwalnego w bloku „opisu i zawartości” w polu „sposób uporządkowania”²⁰. Dylemat dotyczący granicy najczęściej pojawia się w przypadku, gdy twórca łączył swoje archiwum osobiste z instytucjami powstającymi w wyniku jego działalności lub tymi, w których działał. Dążenie do dobrej czytelności i przejrzystości zasobu nakazuje tworzenie struktur mniejszych i nieskomplikowanych. Z tego powodu w tej sytuacji, a zwłaszcza jeśli ilość nagromadzonych materiałów jest duża, pożądane jest oddzielenie takich zespołów i wyodrębnienie archiwum osobistego twórcy i instytucji. Służy to przede wszystkim ukazaniu instytucji jako odrębnej struktury. Wyodrębnienie takie jednak można przeprowadzić, jeśli jest ono możliwe i nie stanowi zagrożenia dla materiałów archiwalnych. Archiwum osobiste powinno uzyskać kształt zespołu prostego. Trwałych połączeń nie można rozdzielać, np. rozszywać ksiąg oprawnych. Takie przypadki są możliwe także w odniesieniu do współczesnych nośników. Taka sytuacja może mieć miejsce np. w przypadku dysku twardego służącego zarówno określonej osobie, jak i instytucji. Nie możemy tu także zapominać, że kancelaria elektroniczna, o ile nie jest systemem

¹⁸ Kulecka A., *Między normą a inwentarzem. Problemy standaryzacji opracowania a różnorodność archiwów osobistych*, [w:] *Archiwistyka między różnorodnością a standaryzacją*, red. Rosa A., Toruń 2013, s. 279–289.

¹⁹ Konarski K., *Wstęp do inwentarza archiwalnego*, „Archeion”, 1952, t. XXI, s. 192–201.

²⁰ *ISAD(G) Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego*, wersja 2, Warszawa 2005.

elektronicznego zarządzania dokumentacją, to kancelaria dokumentu. O czytelności takiej struktury i efektywnym wyszukiwaniu decyduje przyjęty i stosowany standard metadanych służących opisowi poszczególnych plików i folderów. Na dysku twardym mogą zostać zapisane zarówno dokumenty różnych instytucji i osób prywatnych, jak i różne rodzaje dokumentacji. Może więc pojawić się przeszkoda w wyodrębnieniu czystych struktur archiwalnych, np. dokumentacji jednorodnej, z dobrze określonymi i oznaczonymi granicami. Z punktu widzenia teorii dotyczących dokumentacji i archiwaliów cyfrowych możemy mieć zjawisko zespołów archiwalnych „źle ustrukturyzowanych”, tzn. takich, w których dokumentacja jest tworzona i zapisywana bez zasad, np. bez rzeczowych wykazów akt, a na jednym nośniku występują różne rodzaje dokumentacji²¹. Archiwa osobiste będą zapewne przykładami takich zespołów archiwalnych „źle ustrukturyzowanych”.

Czytelność zasobu i inwentarz jako dobry komunikat wymagają także systematyzacji archiwów osobistych, czyli tworzenia grup rzeczowych oraz jednostek z dokumentacją jednorodną. W literaturze archiwalnej występują różne modele schematów rzeczowych takich zespołów²². A. Piber zebrał kilka takich schematów²³. Własny model systematyzacji ma także Archiwum Polskiej Akademii Nauk²⁴. Jest on wykorzystywany zarówno do tworzenia grup rzeczowych, jak i formowania jednostek archiwalnych. Układ autorski jest w nim zachowywany, o ile jest zbieżny z wypracowanym modelem metodycznym. Autorzy *Wytycznych...* dążyli do nadania im takich zapisów, by stanowiły dobrą podstawę stosowania opisanych procedur metodycznych. Własny model opracowania archiwów osobistych posiadało nieistniejące już Archiwum Centralne Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej²⁵. Model opracowany w Archiwum PAN jest przezeń konsekwentnie stosowany. Opracowanie każdego archiwum poprzedza refleksja nad problemami stosowania tego modelu. W archiwach państwowych najczęściej

²¹ Twigge S., *Ocena dokumentów elektronicznych*, [w:] *Archiwa w postaci cyfrowej. Materiały międzynarodowych warsztatów DELOS CEE*, red. Rosowska E., Warszawa 2003, s. 132–139.

²² Kulecka A., *Między normą a inwentarzem...*, s. 283–286.

²³ Piber A., *Spuścizna archiwalna — jej istota, zawartość, układ, metody porządkowania*, „Archeion”, 1965, t. XLII, s. 59–62.

²⁴ *Wytyczne Archiwum Polskiej Akademii Nauk z 1990 r. Opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000*, wstęp i oprac. Tarakanowska M., Rosowska E., Warszawa 2001, s. 732–746.

²⁵ Kulecka A., *Między normą a inwentarzem...*, s. 285.

podstawą systematyzacji jest analiza zawartości archiwum osobistego²⁶. Stosowanie takiej procedury prowadzić może jednak do dużej dowolności modeli. Takie zjawisko nie zawsze jest korzystne z punktu widzenia czytelników.

Opisy jednostek archiwalnych mają różną konstrukcję i zawartość. *Wytyczne...* Archiwum PAN przewidywały szeroki zestaw danych, większy niż w karcie inwentarzowej²⁷ i bazie danych IZA. Dobrej informacji służy większy zestaw danych służących opisowi jednostki.

W przypadku archiwaliów zapisanych na nośnikach cyfrowych może pojawić się potrzeba dyskusji, co stanowić będzie jednostkę archiwalną — nośnik, folder czy plik. Wydaje się, że czytelnik archiwaliów najczęściej jest zainteresowany dokumentem. Z tego powodu plik uznać należy za najbardziej pożądaną model jednostki archiwalnej.

Opracowanie archiwów osobistych polegające na zastosowaniu metody schematyczno-rzeczowej oznacza istotną zmianę ich struktury. Podobnie jak zasady udostępniania tego typu zespołów, tak i nadanie nowego porządku wymaga konsultacji z darczyńcami, a przede wszystkim uprzedzenia o konsekwencjach i potrzebie takiego postępowania. Najkorzystniejszym z punktu widzenia korzystających i archiwum jest ich zgoda w formie pisemnej na udostępnianie i opracowanie zgodne z metodyką archiwalną.

Podsumowanie

Archiwa osobiste jako zjawisko masowe wymagają stosowania dobrych, zgodnych ze społecznymi funkcjami archiwów i racjonalną polityką gromadzenia, opracowywania i informacji, w tym także publikacji online najcenniejszych i najciekawszych materiałów z ich zasobu. Dorobek archiwistyki w tej dziedzinie jest wystarczający dla rozwoju dalszych refleksji dotyczących tego typu struktur archiwalnych. Umożliwia on również stworzenie strategii gromadzenia tego typu materiałów zarówno na poziomie poszczególnych sieci archiwalnych, np. archiwa państwowe, archiwa kościelne, jak i placówek stanowiących ich elementy składowe. Opracowanie różnorodności charakterystycznej dla tego typu zespołów archiwalnych wymaga zastosowania przejrzystych modeli pozwalających uczynić owo

²⁶ Robótka H. w podręczniku *Opracowanie i opis archiwaliów. Podręcznik akademicki*, Toruń 2010, s. 53–54 określiła taką metodę jako dedukcyjną odmianę metody schematyczno-rzeczowej.

²⁷ Kulecka A., *Między normą a inwentarzem...*, s. 288.

bogactwo zrozumiałym i czytelnym dla dużego grona korzystających, dążących do efektywnego wyszukiwania interesujących archiwaliów. Profesjonalizm i dorobek archiwistyki stanowią czynniki sprzyjające sprawnemu wykorzystywaniu archiwów osobistych w tworzeniu nowych wartości dziedzictwa kulturowego.

Izabela Gass
Warszawa

ABACJA W CZASACH BELLE ÉPOQUE

W czasach belle époque nadmorski kurort niedaleko Fiume (obecnie Rijeka) nosił włoską nazwę Abazzia, którą Polacy z Galicji spolszczyli na Abację. Był to najelegantszy kurort nad Adriatykiem, położony wśród lasów laurowych. Od Wiednia dzieliło go dwanaście godzin jazdy w eleganckim sleepingu, od Lwowa — dwadzieścia cztery.

Abacja położona na terenie Dalmacji teoretycznie od 1868 roku wchodziła w skład Trójjedynego Królestwa Chorwacji, Sławonii i Dalmacji będącego autonomiczną jednostką Królestwa Węgier. Z czasem jednak władze w Wiedniu zdecydowały o utworzeniu odrębnego Królestwa Dalmacji, które stało się krajem koronnym Austrii.

W 1844 roku bogaty kupiec z Fiume wybudował w Abacji letni pałacyk i nazwał go imieniem swojej młodo zmarłej żony „Angiolina”. Udało mu się zaprosić na wypoczynek do willi cesarzową Marię Annę Sabaudzką, która — zachwycona tym miejscem — namówiła do przyjazdu do Abacji cesarza Ferdynanda I.

Na sukces nie trzeba było długo czekać. Abacja staje się modna. Arystokracja z Austro-Węgier zaczyna tu przyjeżdżać i budować swoje letnie rezydencje.

W 1873 roku Towarzystwo Austriackich Kolei Południowych buduje linię Wiedeń–Fiume. Z Fiume do Abacji płynęło się stateczkiem, a od 1908 roku kursował już tramwaj. Podróż do Abacji w kwietniu 1887 roku tak opisuje w liście do swojej szwagierki Jadwigi Janczewskiej Henryk Sienkiewicz: „Onegdaj wieczór wyjazd z Wiednia. Wagony niegodziwe, ściś i niewygoda, sen, o ile się dało. Wczoraj przed dziewiątą rano — Fiume! Miasto niebrzydkie, dość porządne, na skłonie wzgórz, sięgające samego morza, hotel porządny, dość tani. Ogarnąwszy się, stateczkiem do Abacji. Pół godziny drogi”¹.

---

¹ Sienkiewicz H., *Listy*, Warszawa 1996, t. II, cz. 1, s. 340.

Powstają hotelowe pałace i sanatoria oraz 12-kilometrowa nadmorska promenada od wioski Voloska, przez Abację, aż do średniowiecznego zabytkowego miasteczka Lovranu. Mniej zamożni goście mogą wynająć pokój w willi. Tak o tym pisze w tym samym liście Sienkiewicz: „Chodzę po willach, szukam i nareszcie znajduję stancję nieco opodal głównego parku. Ciasno dość, ale dwa okna. Z jednego widok na cały Adriatyk. Dom na wzgórzu, umeblowanie dość porządne, posługa — nie wiem, cena 28 fl. za trzy tygodnie”².

Spędzał tu zimowe wakacje cesarz Franciszek Józef i jego rodzina, następca tronu Rudolf z małżonką Stefanią, osławiony arcyksiążę Otto z Marią Józefą. W 1894 roku w Abacji Franciszek Józef spotkał się z cesarzem Prus Wilhelmem II, a dziesięć lat później z królem Szwecji Oskarem II. Minister spraw zagranicznych Austro-Węgier Agenor Gołuchowski konferował tutaj ze swoim włoskim kolegą Tommaso Tittonim.

Przyjeżdżali też do Abacji spiskowcy, konspiratorzy, rewolucjoniści. Był wśród nich Włodzimierz Lenin, który w 1903 roku zameldował się jako dr Jerzenkiewicz. W pobliskiej Rijece urodził się przywódca komunistów węgierskich János Kádár, którego matka była sprzątaczką w hotelu w Abacji. Ojciec — zwykły żołnierz János Kressinger — zniknął, zanim dziecko przyszło na świat.

Można było tutaj spotkać ekscentryczną tancerkę Isadorę Duncan „ubraną w białą do ziemi suknię z wysoko umieszczonym stanem, na nogach miała rodzaj sandałów bez obcasów, na gołych stopach, sznurowanych wysoko wstążkami. Spotykaliśmy je [z matką i siostrą] zawsze na obiedzie w hotelu „Stefania”, gdzie te panie mieszkały” — wspomina Cecylia z Tołłoczków Ciszewska³.

W Abacji Gustaw Mahler pisał swoje symfonie, a Antoni Czechow opowiadał *Ariadna*. Bywał tutaj James Joyce i Albert Einstein. Wszyscy oni zajadali się tortami z filii budapesztańskiej cukierni Emila Gerbeauda.

W Abacji nie mogło zabraknąć i Polaków. Przyjeżdżali Sienkiewicz, Piłsudski, Żeromski, Konopnicka, Witkiewicz, ale też galicyjska arystokracja czy duchowieństwo, zamożne mieszczaństwo. Jak w czasach galicyjskich Abacja była modna, świadczy fraszka Tadeusza Boya-Żeleńskiego o pani Stefanii, która „jeździła do Abacji po temat do konwersacji”. Mieczysław Orłowicz w swym przewodniku po Europie z 1914 roku podał, że rok wcześniej w Abacji było 50 tysięcy gości, w tym

² Tamże.

³ Ciszewska C. z Tołłoczków, *Gawęda o tym, co było. Wspomnienia*, Kazimierza Wielka 2009, s. 24.

Lovran, początek XX w., Materiały Mieczysława Orłowicza,
APAN, III-92, j. 535, k. 13

8 tysięcy Polaków. Polacy zatrzymywali się w hotelu „Kronprinzessin Stephanie” czy w pensjonatach prowadzonych przez Polaków: willa „Mascagni”, willa „Peppina”, willa „Heim”. Ordynowali tutaj polscy lekarze, jak dr Henryk Ebers junior, który założył zakład zdrojowy w Krynicy, czy Ksawery Górski, twórca sanatorium w Szczawnicy, albo inna ówczesna sława medyczna — dr Bolesław Kostecki.

Najsławniejszym polskim bywalcem w Abacji był niewątpliwie Henryk Sienkiewicz, który przyjeżdżał tu wielokrotnie w latach 1887–1909. W Abacji pisał *Pana Wołodyjowskiego*, szkicował *Quo vadis* oraz świętował sukces otrzymania Nagrody Nobla. Abacja bardzo mu się podobała: „Powietrza i ciszy nie brak. [...] Park, bardzo piękny i bardzo obszerny, przypomina ogrody w Monte Carlo, ale ładniejszy od nich, bo cienisty i bardziej zarosły. Schodzi on do samego morza. Tu i ówdzie budynki, altany, kawiarnie bardzo eleganckie, ale pełne miejsc zacisznych. [...] Myślę, że zabije Meran, bo ma wszystko: góry, powietrze, jest bardzo zasłonięta, a do tego posiada morze i jego zdrowe powiewy. Wreszcie jest o 12 godzin bliżej, bo do Meranu jedzie się z Wiednia 24 godziny — i w równie nieszczególnych wagonach” — pisze w liście do szwagierki 4 kwietnia 1887 roku⁴.

⁴ Sienkiewicz H., *Listy...*, s. 344.

Sienkiewicz codziennie spotykał arcyksiężnę Stefanię, żonę następcy tronu Austro-Węgier. „Ma trochę za czerwoną, ale dość słodką twarz, duże nogi, duże ręce — i jest wysoka.” Z humorem opisuje historyjkę, która mu się przydarzyła, nadając jej nawet tytuł *On i Ona*. On wracał z pełnego morza, popychając łódkę silnym ramieniem. Ona z jedną towarzyszką wypływała z małej przystani łódką. W pewnej chwili drążek jej łódki zaczepił o linę parowca. Jej towarzyszka nie mogła sobie poradzić z wyplątaniem drążka, a ona się zaśmiewała. Szczęściem nadpływa on, czyli Sienkiewicz. I jednym ruchem wiosła przekłada linę. Otrzymuje za to wdzięczny uśmiech i ukłon parasolkę. „I zgadnij — pisze do szwagierki — kim była owa dama? Ona była sobie Kronprinzessin Stephanie”.

W Abacji Sienkiewicz odwiedzał swojego przyjaciela Stanisława Witkiewicza — pisarza, malarza, twórcę stylu zakopiańskiego, który był chory na gruźlicę. Witkiewicz mieszkał w pobliskim Lovranie, gdzie zresztą zmarł w 1915 roku. Sienkiewicz w tajemnicy — przez fundację imienia swojej żony — finansował pobyt Witkiewicza nad Adriatykiem.

W Lovranie Witkiewicz mieszkał w pensjonacie „Villa Centrale”, tak reklamowanym w dwutygodniku „Zakopane”: „„Villa Centrale» — pierwszorzędny pensjonat polski — Sidonii Romańczuk-Gadomskiej”. Zatrzymywał się tam także Żeromski, Irena Solska i inni odwiedzający Witkiewicza.

Jego opis okolic Abacji jest malarski: „W morzu przegląda się zieleń gór, która z sadzami błękitu gra jak te ptasie skrzydła, na których przez seledyn i szmaragd przechodzą metaliczne tony w ciemny granat. Kwitną bzy, kosańce, zwykłe kasztany i kapryfolium. Ale morze nie ma tych jesiennych świetnych barw. Leży ciągle gładkie — wielka filizanka nalana po brzegi niebem”⁵.

W czasie 7-letniego pobytu Witkiewicza w Lovranie odwiedzał go dwukrotnie spokrewniony z nim Józef Piłsudski. Pierwszy raz w 1910 roku, kiedy szukał równowagi psychicznej po słynnej akcji napadu bojówki PPS na pociąg pocztowy pod Bezdanami (PPS przejęła wtedy 400 tysięcy rubli — dziś ok. 2 mln euro), drugi raz w 1914 roku, gdy przeżywał rozterki miłosne. O pobycie Piłsudskiego Witkiewicz pisze do syna w liście z 3 marca 1910 roku: „Zawczoraj byli tu Państwo Piłsudscy”, a w cztery lata później w liście z 6 lutego 1914 roku: „Wczoraj mieliśmy Ziuka na obiedzie. Dostałem od niego jego strzelecką czapkę. Chcę to uchronić dla Muzeum Narodowego. Czapka jak czapka, ale tkwi w niej

⁵ Tamże, s. 258.

Abacja, początek XX w., Materiały Mieczysława Orłowicza,
APAN, III-92, j. 575, k. 30

treść doniosta”⁶. O pobycie Józefa Piłsudskiego w Abacji informuje tablica umieszczona na murze otaczającym willę „Angiolina”.

Do Abacji przyjeżdżała też wielokrotnie w latach 1895–1909 Maria Konopnicka, która niczym cesarzowa Elżbieta przemierzała Europę wzdłuż i wszerz. Nie była emigrantką, przyjeżdżała tutaj na wakacje lub w celu zdrowotnym. Żyła bardzo skromnie, mieszkała w wynajmowanych pokojach (bo taniej), odżywiała się biednie (bo taniej), dla zdrowia brała kąpiele lub inhalacje, czekała na pieniądze z kraju, które następnie wysyłała dorosłym dzieciom na lekarzy, ubrania czy choćby pączki i faworki na ostatki w karnawale, zostawiając sobie niewiele. Ale przede wszystkim pisała („wstaję przed szóstą rano i przy lampie pracuję”). Konieczność pracy niejako „na obstalunek”, by spłacić zaciągnięte u wydawców pożyczki, zmuszała Konopnicką do morderczego wysiłku.

W liście do dzieci z 8 grudnia 1895 roku tak pisze o Abacji: „Nie sezon. Więc pusto, niewygodnie, nie ma co jeść, bo i hotele, i restauracje jeszcze niepootwierane — trzeba tylko spożywać, co Jelica [gospodyni] ugotuje. Ale też jedyna możliwa pora dla chudopachołków. Choć i tak drogo; pokoiczyna taki mały i lichy, a 10 guldenów tygodniowo — bez usługi, bez światła, bez opału, no i oczywiście bez żadnego jedzenia.

⁶ Witkiewicz S., *Listy do syna*, Warszawa 1969, s. 435, 615.

[...] Abacja to tylko wąski pas ziemi pomiędzy morzem i górami, które ją od północy osłaniają. Na stoku gór domki, potem błotnista droga i potem znów domki ku morzu, nad sam brzeg. Droga ma chodnik i jest jedną możliwą, reszta przejść w dół i górę to tylko kamieniste, osypujące się ścieżki. W jednym miejscu pas ziemi się rozszerza, tam jest ogród publiczny, w nim palmy, oleandry kwitnące teraz i róże, piękne hotele — puste jeszcze, paradne wille. Cześć arystokratyczna. Tu wszyscy po kroacku mówią. Kroatów łatwo zrozumieć, ale oni są mało inteligentni, żeby podobieństwo językowe pochwycić, i tylko rozdziawiają gębę⁷⁷.

W miesiąc później narzeka jeszcze bardziej: „Bo mnie już tak dojadła ta Abacja, że myślę zaryzykować 18 godzin drogi i do Rzymu dojechać. Obliczyłam, że kosztą zwrócą mi się w przeciągu 2 tygodni — tu wszystko szalenie drogie, najdroższe zaś mieszkanie. Za 40 guldenów miesięcznie z usługą pokoiczną, że nie ma gdzie się bardziej ruszyć, a jeszcze 8 guldenów taksa za muzykę, notabene ja jej nigdy nie chodzę słuchać. A w Rzymie za 25 franków pokój spory, życie naturalnie, że tańsze, a przynajmniej coś się widzi po pracy. A tu morze, to prawda, ale już patrzę na nie dwa miesiące — i to oko w oko od rana do nocy. To dość⁷⁸.

I faktycznie, wkrótce potem wyjeżdża do Rzymu. Ale do Abacji jeszcze wróci w latach 1907–1909.

Do Abacji i Lovranu przyjeżdżała także rodzina Stefana Neuhoffa, zamożnego lwowianina. Wynajmowali połowę willi, która składała się „z dwóch pokoi i dużej, oszklonej werandy; wokół ogrodu sztachety obrosnięte białymi kwiatami, zwanymi Męka Pańska. Z werandy widok był na dwie wysepki — Grande i Piccola; wiatr od morza sirocco pędził fale wysoko, unosząc ich białe grzywy⁷⁹”.

Pewnego dnia pani Neuhoff ubrana w odpowiedni strój plażowy: „długa do kostki spódnica, bluzka z bufiastymi rękawami, w dużym kapeluszu, pod jeszcze większym parasolem” była zajęta rozmową z inną panią. Jej małe dzieci bawiły się na plaży pod czujnym okiem bony. Do guwernantki dosiadła się druga i zaczęły rozmawiać. Tymczasem 5-letnia Zosia zaczęła biegać po molo aż do jego końca. Nagle wychyliła się, straciła równowagę i wpadła do głębokiej wody. Uratowała ją przepływająca obok Węgierka. Panika matki i gniew na guwernantkę były nie do opisania. Tego samego dnia wysłała do męża depeszę: „Zosia nieomal nie utonęła. Stop. Przyjeżdżaj zaraz. Stop. Natychmiast wracamy. Stop.

⁷⁷ Konopnicka M., *Listy do synów i córek*, Warszawa 2010, s. 401.

⁷⁸ Tamże, s. 407.

⁷⁹ Hoffman-Jędruch E., *Ślady na piasku*, Warszawa 2012, s. 64.

Włodzia”. Następnego dnia przyszła odpowiedź: „Zostańcie do końca wakacji. Stop. Natychmiast uczyć Zosię pływać. Stop. Stefan”¹⁰.

W Abacji posiadał willę „Belwedere” generał Leopold Terenkoczy, który pochodził z rodziny węgierskiej, od lat związanej ze Lwowem. Ukończył medycynę na Uniwersytecie Wiedeńskim i został lekarzem wojskowym. Specjalizował się w laryngologii i jako pierwszy założył tego typu gabinet we Lwowie. W czasie I. wojny Terenkoczy awansował na generała i objął funkcję szefa sanitarnego 5. Armii Austro-Węgierskiej. Patrzył z sympatią na działalność patriotyczną Józefa Piłsudskiego, którego nawet gościł w swojej willi. Gdy powstały Legiony, ułatwiał zdobywanie przydziałów broni dla I Brygady. Po powstaniu państwa polskiego udał się do Piłsudskiego na audiencję z nadzieją, że otrzyma funkcję szefa sanitarnego Armii Polskiej. Nie wiadomo, jak przebiegała rozmowa z Piłsudskim, ale Terenkoczy nie otrzymał żadnej propozycji. Tak się tym przejął, że po powrocie do Lwowa zmarł na zawał serca. Jego żona Helena otrzymała rentę wdowią, sprzedała willę w Abacji i przeniosła się do Warszawy.

W czasie okupacji hitlerowskiej do gestapo wpłynął donos, że generałowa ukrywa Żyda. Do mieszkania wpadli gestapowcy i rozpoczęli rewizję. Nagle ich dowódca dostrzegł w salonie dużą fotografię austriackiego generała. Kiedy dowiedział się od wdowy, że to jej mąż, zasalutował i przeprosił ją za niespodziewane najście. W ten sposób generał uratował od śmierci Żyda, ale i swoją żonę, bo przecież spotkałby ją ten sam los.

W lipcu 1914 roku bohaterowie powieści Jana Parandowskiego *Niebo w płomieniach* wybierali się do Abacji. Przed wyjazdem radca dworu Albin Grodzicki odbył taką rozmowę z namiestnikiem Galicji: „Ależ drogi panie Albinie, jest pan naprawdę przesadny. Ekscelencja uważał zabójstwo w Sarajewie za rzecz załatwioną przez kondolencje, które w ostatnim dniu czerwca przyjmował od władz i społeczeństwa, przez flagi opuszczone do połowy masztu, przez nabożeństwa żałobne, które odprawił biskup Bilczewski. Nie wypada lękać się, skoro monarcha wrócił do Ischlu — uśmiechnął się na pożegnanie — życząc panu przyjemnych wywczasów”¹¹.

Tak więc w dwa dni po powrocie cesarza do Ischlu Albin Grodzicki ruszył z żoną i synem do Abacji. Po dwunastu godzinach jazdy w sleepingu stanęli w Wiedniu. Przez cały dzień podziwiali miasto. Wieczorem

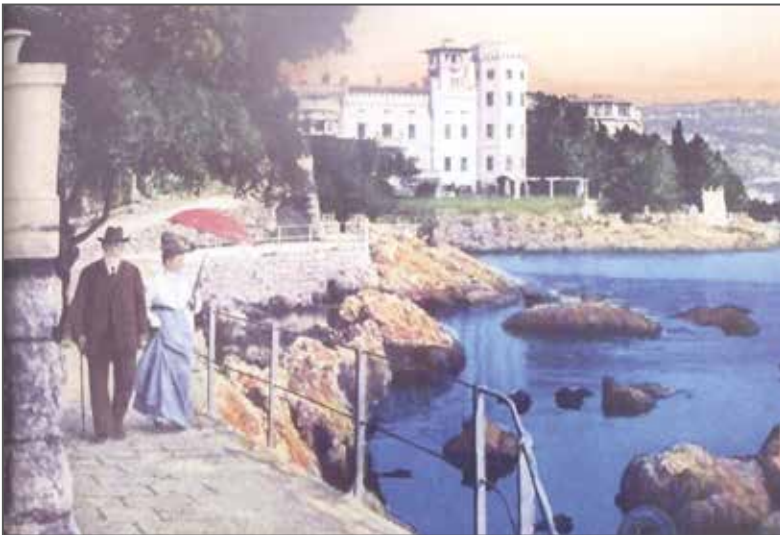
¹⁰ Tamże, s. 65.

¹¹ Parandowski J., *Niebo w płomieniach*, Warszawa 1976, s. 315.

wsiedli do pociągu do Triestu. Przedziały były prawie puste, co zaniepokoiło pana Albina. Konduktor jednak wyjaśnił, że podróżni wybierają pociągi dzienne, aby nie tracić widoku gór. Wkrótce wybuchła 1. wojna światowa. Ciekawe jest, jak Grodziczcy wrócili do Lwowa. Parandowski napisał drugi tom *Nieba w płomieniach*, ale maszynopis spłonął we wrześniu 1939 roku.

W czasie 1. wojny Abacja przyblakła, goszcząc raczej kontuzjowanych oficerów niż arystokratyczne towarzystwo. Z chwilą upadku Austro-Węgier habsburski kurort przestał istnieć. 29 października 1918 roku we Fiume ostatni węgierski gubernator książę Zoltan Jakelfalussy oddał swój pałac wysłannikom Chorwackiej Rady Narodowej. Ale Chorwaci niezbyt długo cieszyli się Fiume i Abacją. W 1924 roku Istria z Fiume i Abacją została przyznana Włochom. Mimo że nadal pojawiali się tutaj luksusowi goście, klimat już nie był ten sam. Ostatni urlop przed wybuchem 2. wojny światowej spędził w Abacji prezydent RP Ignacy Mościcki.

2. wojna światowa, a potem zwycięstwo komunistów Tity to koniec epoki. Abacja staje się Opatiją.

Abacja, Strandpromenade, początek XX w., [w:] Nicieja S.S., *Kresowa Atlantyda*, Opole 2013, t. III, s. 245

Mateusz Sobeczko
Katowice

**WYJAZDY NAUKOWE ŚLĄSKICH AKADEMIKÓW
DO STANÓW ZJEDNOCZONYCH
I WIELKIEJ BRYTANII — NA PODSTAWIE ZASOBU
POLSKIEJ AKADEMII NAUK
ARCHIWUM W WARSZAWIE
ODDZIAŁU W KATOWICACH**

Rozwój nauki w dużej mierze jest zależny od natężenia prowadzonych badań, wysokości nakładów finansowych oraz wymiany doświadczeń z innymi środowiskami naukowymi, w tym międzynarodowymi. Wiodącymi od lat państwami w zakresie rozwoju nauki są Stany Zjednoczone oraz Wielka Brytania, i z tego względu warto prześledzić zakres i częstotliwość kontaktów śląskich naukowców z ośrodkami uniwersyteckimi w tych właśnie krajach. W spuściznach zgromadzonych w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach można odnaleźć liczne świadectwa owocnej współpracy śląskich akademików z ośrodkami naukowymi w USA i Wielkiej Brytanii.

Antoni Schimitzek — absolwent Akademii Górniczej w Leoben, pracownik przemysłu wydobywczego — wraz z dwoma kolegami w 1904 roku wybrał się w podróż do Stanów Zjednoczonych, co szczegółowo opisał w swoich wspomnieniach. Przedstawił w nich między innymi przyczynę wyjazdu do USA: „Gdy wróciłem do Fohnsdorfu, zaczęły mnie dochodzić relacje o wycieczkach generalnego dyrektora Towarzystwa inż. Kerpely'ego do USA dla studiów, poznania ośrodków produkcji maszynowej i czynienia zamówień. To, co słyszałem od wracających z Ameryki starszych moich kolegów, zachęciło mnie do poznania na miejscu przemysłu, a specjalnie górnictwa Stanów Zjednoczonych”¹.

---

¹ Materiały Antoniego Schimitzka, KAPAN, W.III-5, *Wspomnienia (1868–1904)*, j. 23, *Wspomnienia*, k. 61.

Do Ameryki wypłynęli z portu w Bremie parowcem „Kaiser Wilhelm der Grosse”².

Schimitzek pozytywnie wyrażał się o USA w swoich wspomnieniach, pisząc o przybyciu do: „krajów moich marzeń”³ oraz do „nowego świata”⁴. Zawarty został w nich opis pierwszych chwil spotkania z kontynentem amerykańskim: „Czas ten jednak wydał mi się krótki, tak bardzo pochłonięty byłem obserwacją ciągle zmieniających się widoków. Na progu Nowego Świata, w Zatoce Nowojorskiej, powitała nas sławna Statua Wolności ustawiona na skalistej wysepce — dar Francji rewolucyjnej dla walczącej o swą wolność Ameryki Washingtona, La Fayette’a, Kościuszki i Pułaskiego. Płynąc zatoką, mieliśmy po prawej stronie widok na drapacze chmur — skycrapery — nowojorskiej dzielnicy handlowej, która już w tym czasie była bardzo rozbudowana, wreszcie dobiliśmy do portu — a gdy wysiadłem ze statku i poczułem pod nogami znowu ląd stały, odetchnąłem z ulgą; nie miałem widocznie w sobie zadatków na «dwa morskiego». Nastąpiła dość szczegółowa i wnikliwa rewizja celna, po czym wsiedliśmy na prom. Żadnej rewizji paszportowej nie było jeszcze w tym czasie, wjazd do USA nie był ograniczony żadnymi restrykcjami i każdy miał prawo wstępu na ląd amerykański i osiedlenia się w dowolnie obranym miejscu”⁵.

W dalszej części wspomnień Schimitzek przedstawił amerykański przemysł: „Rano dnia następnego odwiedziliśmy przedstawiciela dużej fabryki maszyn i narzędzi górniczych w Columbus, który miał nam ułatwić poznanie ośrodków przemysłowych w zagłębiu węglowym Pensylwanii oraz w samym mieście Pittsburgh. Zwiedzanie zaczęliśmy od fabryki słynnego Worthingtona, wynalazcy i wytwórcy m.in. maszyn elektrycznych. Zakłady Worthingtona, oddalone od miasta o ok. 80 km, obejmowały olbrzymi kompleks budynków, zatrudniając całe rzesze wysoko kwalifikowanych pracowników różnych specjalności. Przyjeżdżali oni codziennie pociągami, a po pracy, o godzinie 17, odjeżdżali znowu do swoich domów rozrzuconych po całej okolicy w promieniu Pittsburgha. Miałem okazję zobaczyć taką kolonię pracowniczą, która zrobiła na mnie bardzo miłe wrażenie. Domki jednorodzinne położone były w ogrodach, ulice uzbrojone, oświetlone, zadrzewione i schludnie utrzymane — wszystko zachęcało do założenia w takim otoczeniu rodzinnego gniazda”⁶.

---

² Tamże, k. 62.

³ Tamże, k. 66.

⁴ Tamże, k. 67.

⁵ Tamże, k. 67–68.

⁶ Tamże, k. 77.

<p><u>MEMBERSHIP CARD</u></p> <p>BRITISH COUNCIL CENTRE BIRMINGHAM</p> <p>120, Colmore Row, Birmingham, 3. TELEPHONE: CENTRAL 3630</p>	<p>Name <u>Mr. D.J. BEM.</u></p> <p>Country <u>POLAND.</u></p> <p>Valid for one year from date of Issue.</p> <p style="text-align: right;"><i>[Signature]</i> AREA OFFICER</p> <p>Date <u>20/9/66.</u></p>
<p>—</p> <p>Please inform the office of any change of address</p> <p>This card acknowledges receipt of 5/-</p>	

Karta członkowska British Council Centre Birmingham należąca do profesora Daniela Bema, 1966, Materiały Daniela Bema, KAPAN, W.III-36, j. 23, b.p.

Autora wspomnień jednak najbardziej interesował przemysł węglowy w okolicach Pensylwanii, który opisał w następujący sposób: „Węgiel ten, silnie koksujący, eksploatowany był wtedy w kopalniach o małej głębokości przy pomocy pochylni wyciągowych lub szybów. Kopalnie te były silnie zmechanizowane i nastawione na duże wydobywanie: przeciętne wydobywanie dzienne przy stanie załogi 400–500 ludzi wynosiło 1500–2000 ton. System odbudowy polegał przeważnie na eksploatacji jednego tylko pokładu. Chodniki prowadzone były w taki sposób, aby z każdego z nich zakładać można było większą ilość filarów. Tym samym chodnikiem wywoziło się urobek wózkami o pojemności do 2 ton, ciągniętymi przez konie lub muły, a czasem — na większych przestrzeniach — przez lokomotywy o napędzie sprężonego powietrza”⁷. W dalszej części podawał kolejne informacje dotyczące amerykańskiego przemysłu wydobywczego: „Nadziemne urządzenia kopalniane raziły nas swoją prymitywnością, zaniedbaniem i brudem panującym wszędzie. Nowoczesne maszyny ustawione były w drewnianych budach, przewody

⁷ Tamże, k. 78.

elektryczne prowadzone — nawet w kopalni — bez izolacji, zupełny brak troski o warunki bezpieczeństwa pracy i o zdrowie robotnika. Wszystko nastawione na duży zysk i szybką amortyzację kapitału, bez dbałości o przyszłość, bez troski o właściwe wykorzystanie bogactwa pokładów. Eksploatowano np. wyłącznie pokłady czyste, wolne od kamienia i zanieczyszczeń⁷⁸. Jednak w porównaniu do europejskich kopalń te za oceanem w jednej dziedzinie je przewyższały: „O ile chodzi jednak o prace podziemne, to przemysł amerykański wyprzedzał Europę o wiele lat w zastosowaniu mechanicznej odbudowy. Gdy w naszych kopalniach — a także we wszystkich innych krajach europejskich — górnik posługiwał się jeszcze narzędziami ręcznymi, to w USA urobek uzyskiwało się za pomocą silnych maszyn, usprawniających i zwiększających wielokrotnie wydajność pracy robotnika⁷⁹”.

Z kolei w celach naukowych do Stanów Zjednoczonych w okresie międzywojennym udał się profesor Eugeniusz Zaczyński, który w życiorysie w następujący sposób przedstawiał ten wyjazd: „W roku 1927/1928 uzyskałem stypendium z Fundacji Rockefellera na wyjazd do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej na studia specjalne w dziedzinie inżynierii sanitarnej. W czasie od września 1927 roku do 15 maja 1928 roku studiowałem na Uniwersytecie Harwarda w Bostonie (USA) w Sanitary Engineering Course następujące zagadnienia: ujmowanie wód gruntowych i powierzchniowych dla celów wodociągowych, budowa wodociągów, oczyszczanie wód powierzchniowych dla celów wodociągowych, budowa kanalizacji, oczyszczanie wód zużytych (ścieków), problemy specjalne z dziedziny budowy, higieny i asenizacji miast i osiedli. Po studiach uniwersyteckich, w czasie od 15 maja do końca lipca 1928 roku, odbyłem podróż naukową po miastach Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, w czasie której miałem możliwość zapoznać się szczegółowo z urządzeniami wodociągowymi i kanalizacyjnymi szeregu miast, a przede wszystkim: Bostonu, Buffalo, Chicago, Urbany, Milwaukee, Cincinnati, Pittsburgha, Philadelphii, Baltimore, Washingtonu i New Yorku⁸⁰. Profesor Zaczyński brał również udział w dniach od 1 do 12 kwietnia 1957 roku w kursie pt. *Oczyszczanie ścieków przemysłowych i ochrona rzek przed zanieczyszczeniami*, który został zorganizowany przez Sekcję

---

⁸ Tamże, k. 79.

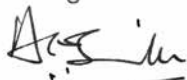
⁹ Tamże.

¹⁰ Materiały Eugeniusza Zaczyńskiego, KAPAN, W.III-4, *Dokumenty osobiste*, j. 22, *Życiorys z czerwca 1948 r.*, k. 1.

The British Council

This is to certify that DR. DANIEL JOSEPH BEM
of POLAND
was the holder of a British Council Scholarship
in the United Kingdom
from SEPTEMBER 1966
to JULY 1967

London 14th August 1967

Director Scholarships Department

Certyfikat The British Council dla profesora Daniela Bema, 1965, Materiały Daniela Bema, KAPAN, W.III-36, *Materiały biograficzne*, b.p.

Inżynierii Zdrowia Wydziału Inżynierii Budowlanej na Uniwersytecie Durham — King's College w Newcastle nad Tyne w Anglii¹¹.

Z kolei w *Życiorysie* Stanisław Kossuth przybliży kierunki zagranicznych — służbowych i prywatnych — wyjazdów w latach międzywojennych, w tym do Wielkiej Brytanii: „W okresie 1928–1939 r. wyjeżdżałem wielokrotnie służbowo za granicę dla zapoznania się z tamtejszymi kopalniami węgla i fabrykami maszyn górniczych, a również jako referent dla spraw węglowych przy układach o umowy handlowe. Oprócz tego brałem udział w wycieczkach morskich organizowanych przez Orbis do Szwecji, Norwegii, Finlandii i Anglii i w wycieczkach lądowych organizowanych przez Orbis do Jugosławii i Budapesztu”¹².

W materiałach profesora Tadeusza Rabka zachowały się dokumenty planowanych wyjazdów do Wielkiej Brytanii¹³ i USA¹⁴. W kwietniu 1958 roku profesor Rabek rozpoczął starania o wyjazd na międzynarodową konferencję poświęconą polimerom (International High Polymer Conference), która miała się odbyć w Nottingham w lipcu tegoż roku. Przy okazji chciał również spotkać się z brytyjskimi naukowcami, którzy zajmowali się podobnymi problemami badawczymi co on¹⁵. W tym celu 6 kwietnia 1958 roku zwrócił się do The British Council z prośbą o przesłanie adresów instytucji i naukowców, którzy zajmowali się badaniami polimerów. Profesorowi zależało nie tylko na kontaktach ze środowiskami uniwersyteckimi, ale również z laboratoriami przemysłowymi i zakładami pracy¹⁶. Jednak profesor Rabek nie mógł wyjechać do Wielkiej Brytanii, ponieważ Ministerstwo Przemysłu Chemicznego nie miało dewiz¹⁷. W czerwcu okazało się jednak, że profesor Rabek będzie mógł pojechać do Wielkiej Brytanii wyłącznie na konferencję. Z tego względu zrezygnował z części planowanych wizyt oraz zadeklarował, że pokryje koszty dłuższego pobytu z własnych środków. Zamierzał w tym czasie odwiedzić również swoją siostrę, która mieszkała w Wolverhampton¹⁸.

¹¹ Tamże, *Sprawozdanie z kursu oczyszczania ścieków w Anglii*, j. 12, *Sprawozdanie drugie*, k. 3.

¹² Materiały Stanisława Kossutha, KAPAN, W.III–3, *Autobiografia oraz kilka wersji życiorysu S. Kossutha*, j. 62, *Życiorys*, k. 50 v.

¹³ Materiały Tadeusza Rabka, KAPAN, W.III–1, *Materiały dotyczące planowanego wyjazdu naukowego do Wielkiej Brytanii*, j. 137.

¹⁴ Tamże, *Starania o wyjazd do Polytechnic of Brooklyn (USA)*, j. 138.

¹⁵ Tamże, *Materiały dotyczące planowanego wyjazdu naukowego do Wielkiej Brytanii*, j. 137, *Pismo z dnia 6 kwietnia 1958 r.*, k. 23–24.

¹⁶ Tamże, k. 22.

¹⁷ Tamże, *Pismo z dnia 10 kwietnia 1958 r.*, k. 19.

¹⁸ Tamże, *Pismo z dnia 20 kwietnia 1958 r.*, k. 14.

Ostatecznie jednak Ministerstwo Przemysłu Chemicznego 8 lipca 1958 roku nie wyraziło zgody na wyjazd z powodów finansowych. Z tego względu profesor Rabek zwrócił się w tym samym dniu z prośbą o sfinansowanie wyjazdu do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego w Warszawie. W piśmie tym profesor w następujących słowach motywował konieczność wyjazdu do Wielkiej Brytanii: „Podczas pobytu w Anglii chciałbym się dokładnie zapoznać z zagadnieniem wymiany jonowej i syntezą jonitów, które stanowią moją specjalność. Zagadnienia te są obecnie bardzo ważne i aktualne, szczególnie ze względu na powstający przemysł atomowy (uranowy) i niewątpliwie uzyskane wiadomości i doświadczenie będzie mogło być wykorzystane w pracach prowadzonych w naszej Katedrze i Zakładzie. Zagadnienia te w Anglii stoją na najwyższym poziomie i niewątpliwie byłoby wskazaniem skorzystać z uprzejmości British Council, który obiecał umożliwić mi poznanie wymienionych ośrodków naukowych”¹⁹. Ostatecznie jednak podróż nie doszła do skutku ze względu na brak odpowiedniej ilości dewiz. Profesor zwrócił się również z prośbą o umożliwienie wyjazdu do Polskiej Akademii Nauk oraz do Politechniki Wrocławskiej — próby te jednak najprawdopodobniej również zakończyły się fiaskiem²⁰.

W materiałach profesora Rabka zachowała się też korespondencja w sprawie wyjazdu do Stanów Zjednoczonych. Profesor H.P. Gregor z Polytechnic Institute of Brooklyn w 1960 roku zaproponował profesorowi Rabkowi współpracę nad książką dotyczącą wymiany jonowej oraz zasugerował pomoc w uzyskaniu stypendium na pobyt w USA w 1961 roku na okres 6 miesięcy²¹. Profesor Rabek miał wziąć udział również w dwóch konferencjach: Gordon Research Conference w New Hampshire oraz w Międzynarodowym Sympozjum Chemii Makromolekularnej zorganizowanym przez IUPAC w Kanadzie, w Montrealu²². We *Wniosku o skierowanie na wyjazd za granicę w celach szkoleniowych* profesor Rabek w następujący sposób motywował konieczność podjęcia współpracy z amerykańskim ośrodkiem badawczym: „W razie podjęcia wspólnej pracy naukowej z prof. Gregorem wielokrotnie lepsze wyposażenie naukowe placówki w USA w porównaniu do wyposażenia katedry we Wrocławiu umożliwi podjęcie takich prac, które w naszych warunkach są albo niewykonalne, albo połączone z tak wielkimi trudnościami

¹⁹ Tamże, *Pismo z dnia 8 lipca 1958 r.*, k. 10.

²⁰ Tamże, *Pismo*, k. 5.

²¹ Tamże, *Starania o wyjazd do Polytechnic of Brooklyn (USA)*, j. 138, *Pisma*, k. 32–34.

²² Tamże, *Pisma*, k. 27–34.

technicznymi i stratą czasu, że podjęcie ich jest nierealne²³. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego oraz Polska Akademia Nauk wyraziły zgodę na wyjazd do USA, ale bez partycypowania w kosztach²⁴. Ostatecznie do wyjazdu nie doszło, ponieważ profesorowi Gregorowi udało się pozyskać tylko 400 dolarów na pobyt tygodniowy lub dwutygodniowy²⁵. Profesor Gregor zaproponował jednak przyjazd na konferencję w kolejnym roku, a także poinformował profesora Rabka, że wybiera się na pół roku do Paryża w 1963 roku²⁶. W tej sytuacji profesor Rabek zaprosił amerykańskiego znajomego do Polski i zaproponował pokazanie kraju²⁷. W tym miejscu urywa się korespondencja, ale jak można domniemywać, profesorowi Rabkowi nie udało się pojechać do Stanów Zjednoczonych na konferencję, jak również nie nawiązał stałej współpracy z profesorem Gregorem, a na przeszkodzie stanęły kwestie finansowe. W korespondencji zachował się ciekawy opis USA, który zawarł dr Marian Kryszewski w liście do profesora Rabka: „Pracuję bardzo dużo i spędzam w Instytucie całe dni i wieczory. [...] Życie osobiste (tzn. mieszkanie, utrzymanie itp.) trzeba sobie zorganizować samemu, bo poza miłymi pytaniami realnej pomocy nie ma — każdy jest zbyt zajęty sobą. Mieszkam w pokoju umeblowanym, blisko Instytutu. Mam możliwość używania kuchni, a więc robię sobie śniadania i kolacje, a lunch traktuję jako obiad i jadam w stołówce przy Instytucie. Życie jest dość drogie, ale łatwe, szczególnie po okresie «indukcyjnym», gdy się człowiek nauczy co, gdzie i jak²⁸”.

Jerzy Rabsztyn w 1965 roku brał udział w Międzynarodowej Konferencji Górniczej w Londynie²⁹. Najczęściej jednak anglojęzyczne państwa odwiedzał w celach naukowych profesor Bronisław Zyska, który współpracował z wieloma instytucjami zagranicznymi, co skutkowało jego licznymi wyjazdami: w 1965 roku do Londynu, w 1968 roku do Southampton, w 1975 roku do Rhode Island, w 1982 i 1986 roku do Lancaster, w 1987 roku do Cambirdge, w 1989 roku do Lancaster oraz w 1992 roku do Leeds³⁰.

²³ Tamże, *Wniosek o skierowanie na wyjazd za granicę w celach szkoleniowych*, k. 25 v.

²⁴ Tamże, *Pismo z dnia 9 lutego 1961 r.*, k. 17.

²⁵ Tamże, *Pismo z dnia 6 czerwca 1961 r.*, k. 12.

²⁶ Tamże, *Pismo z dnia 29 stycznia 1962 r.*, k. 4.

²⁷ Tamże, *Pismo z dnia 24 marca 1962 r.*, k. 3.

²⁸ Tamże, *Pismo z dnia 21 czerwca 1961 r.*, k. 14 v.–15.

²⁹ Materiały Jerzego Rabsztyna, KAPAN, W.III–2, *Wniosek o nadanie doc. dr. inż. Jerzemu Rabsztynowi tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego*, j. 13, *Życiorys z 30 lipca 1965 r.*, k. 5.

³⁰ Materiały Bronisława Zyski, KAPAN, W.III–28, *Bibliografia*, j. 3, *Bronisław Zyska, Kalendarium i bibliografia*, Katowice 1997, oprac. Jarosz A.W., s. 11.

Za ocean w celach naukowych wybrał się również profesor Kornel Gibiński, o czym informował w swoim zyciorysie: „Brałem udział w kilku kongresach międzynarodowych za granicą i w kraju, wielokrotnie referując własne prace. Odbyłem dwie podróże naukowe, a to do USA i Szwajcarii”³¹.

Profesor Jan Łopuszański ponad 40 razy wyjeżdżał za granicę w celach naukowych. Odbył cztery wyjazdy całoroczne, w tym trzy na kontynent amerykański: w 1958 roku był na Uniwersytecie w Utrechcie, w roku akademickim 1960–1961 na New York University, w latach 1964–1965 w Institute for Advance Study w Princeton oraz w latach 1970–1971 na Uniwersytecie Stanowym w Stony Brook koło Nowego Jorku. Wyjeżdżał także na krótsze — paromiesięczne lub parotygodniowe — wyjazdy, w tym do Stony Brook³².

W paszporcie profesora Daniela Bema można odnaleźć pieczętki informujące o przekroczeniu granicy ze Stanami Zjednoczonymi oraz dwie amerykańskie wizy³³. Profesor Daniel Bem w latach 1966–1967 był na stażu naukowym na Uniwersytecie w Birmingham jako stypendysta British Council. W trakcie stażu zapoznał się z budową anten do radiokomunikacji satelitarnej, radiolokacji i radioastronomii³⁴.

Profesor Maria Anna Szumiec również często wyjeżdżała za granicę w celach naukowych. Między innymi w 1975 roku przebywała na stażu w Freshwater Biological Association, Windermere Laboratory w Anglii. Brała również udział w 1996 roku w międzynarodowej konferencji poświęconej terenom podmokłym w Australii, w Perth³⁵.

Z przytoczonych przykładów wylania się obraz częstych wyjazdów śląskich naukowców do państw anglojęzycznych, przede wszystkim do Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Wpływ na wybór takich, a nie innych kierunków wyjazdów miało przede wszystkim znaczenie tamtejszych ośrodków naukowych, ich prymat w różnych dziedzinach nauki oraz osiągnięcia tamtejszych uczonych. Świetnie oddają to słowa

³¹ Materiały Kornela Gibińskiego, KAPAN, W.III–32, *Materiały biograficzne. Życiorys*, b.p.

³² Materiały Jana Łopuszańskiego, KAPAN, W.III–35, *Biogramy i opinie o J. Łopuszańskim*, j. 15, *Jan Łopuszański — sylwetka uczonego*, k. 11; tamże, *Dokumenty osobiste*, j. 7, *Jan Łopuszański Curriculum vitae*, k. 3.

³³ Materiały Daniela Józefa Bema, KAPAN, W.III–6, *Dokumenty osobiste*, j. 23, *Paszport*, b.p.

³⁴ Tamże, *Dokumenty dotyczące przebiegu nauki szkolnej, studiów, pracy i działalności*, j. 25, *Życiorys z dnia 18 marca 1975 r.*, b.p.

³⁵ Materiały Marii Anny Szumiec, KAPAN, W.III–38, *Materiały biograficzne. Curriculum vitae*, b.p.

Antoniego Schimitzka, który w swoich wspomnieniach w kontekście opisu udziału w światowej wystawie w Paryżu w 1900 roku charakteryzował znaczenie osiągnięć Stanów Zjednoczonych dla reszty świata: „Świat zachodni był już pod wpływem potężnie rozwijającego się przemysłu Stanów Zjednoczonych, który zaczął się rozbudowywać w połowie XIX wieku, po wojnie domowej, gdy Europa hołdowała jeszcze tradycjom mechanizacji przestarzałej. Wpływ nowych metod produkcji zaczął jednak przenikać i do Europy, a wystawa paryska była jakby wielkim przeglądem i rewią postępu technicznego, propagując je wśród szerokich rzesz turystów z całego świata. Pawilon amerykański na wystawie prezentował zdumionym oczom nowe cuda techniki, wzbudzając ogólny podziw”³⁶. W kontekście podjętego tematu oczywistym wydaje się wybieranie takich, a nie innych destynacji naukowych wojaży. Z materiałów archiwalnych wyłaniają się wręcz dwa główne kierunki wyjazdów naukowych śląskich akademików. Pierwszy to właśnie krąg państw anglojęzycznych, a do drugiego możemy zaliczyć kraje Europy Zachodniej, w szczególności ośrodki zlokalizowane w Niemczech, Austrii, Szwajcarii oraz w Beneluksie. Zgromadzone w PAN Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach materiały archiwalne obrazują kierunki oraz częstotliwość wyjazdów naukowych do USA i Wielkiej Brytanii. Niestety dokumenty te nie dostarczają zadowalających informacji o przebiegu tych podróży oraz — co chyba byłoby najbardziej interesujące — o ówczesnej sytuacji w tych państwach, a także o kondycji tamtejszej nauki. Wyjątkiem oczywiście są wspomnienia Antoniego Schimitzka, który na ponad 20 stronach dostarcza wyczerpujących wiadomości o samej podróży do USA oraz wiele ciekawych informacji o ówczesnej sytuacji w tym państwie. Autor wspomnień miał również możliwość skonfrontowania rzeczywistości z tzw. American dream.

³⁶ Materiały Antoniego Schimitzka, KAPAN, W.III-5, *Wspomnienia (1868–1904)*, j. 23, *Wspomnienia*, k. 60.

Mateusz Sobeczko
Katowice

FOTOGRAFIA JAKO ŹRÓDŁO HISTORYCZNE — NA PODSTAWIE ZASOBU POLSKIEJ AKADEMII NAUK ARCHIWUM W WARSZAWIE ODDZIAŁU W KATOWICACH

Fotografia jako niepisane źródło historyczne, obok źródeł pisanych, jest najczęściej wykorzystywanym materiałem w badaniach naukowych. Nieprzypadkowo również uważana jest przez badaczy za bardzo dobry materiał pomocniczy w wyjaśnianiu zawilości historycznych. Ogromnym walorem fotografii jest zachowywanie obrazu przeszłości w postaci niezmienionej, co jeszcze bardziej podnosi ich wartość. Z tych i wielu innych powodów warto pochylić się nad tematem fotografii jako źródła historycznego. W poniższym artykule przedstawione zostaną zdjęcia, które zachowały się w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach z podziałem na źródła do historii politycznej, nauki, wojskowości, techniki, budownictwa, architektury, motoryzacji, turystyki oraz historii gospodarczej i codzienności.

Fotografie zachowane w zasobie PAN Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach mogą być pomocne przy badaniu historii politycznej, w szczególności obyczajowości w okresie PRL-u. Między innymi w materiałach profesora Włodzimierza Burzyńskiego zachowała się fotografia najprawdopodobniej przedstawiająca pochod pierwszomajowy¹. Z kolei w materiałach Zakładu Antropologii PAN we Wrocławiu znajdują się zdjęcia przedstawiające obchody Dnia Kobiet w 1968 roku². Zachowały się również fotografie prezentujące

---

¹ Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III-15, *Dokumenty dotyczące przebiegu nauki szkolnej, studiów, pracy i działalności*, 95, t. II, *Fotografia*, k. 205.

² Materiały Zakładu Antropologii PAN we Wrocławiu, KAPAN, W.II-7, *Fotografie z życia Zakładu Antropologii PAN we Wrocławiu — Święto Kobiet, 8 marca 1968 roku*, 139, *Fotografia*, k. 1.

Prizren w czasie 2. wojny światowej, b.d., Materiały Richarda Wojtaszka, KAPAN, W.III-41, j. 1, k. 12

socialistyczną rzeczywistość, między innymi zdjęcie obrazujące ludzi zmierzających do baru mlecznego³ oraz Stocznnię Gdańską im. Lenina⁴.

Fotografie w zasobie Archiwum PAN są również źródłem do historii nauki. W spuściznie profesora Waława Leśniańskiego zachowała się fotografia z 1922 roku ze Lwowa, przedstawiająca między innymi twórcę spuścizny oraz Ignacego Mościckiego⁵. Z kolei w spuściznie profesora Józefa Chlebowczyka znajdują się zdjęcia dotyczące historii wojskowości ilustrujące ćwiczenia wojskowe z udziałem I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Edwarda Gierka oraz ministra obrony narodowej gen. Wojciecha Jaruzelskiego w 1973 roku⁶. W 2018 roku do zasobu Archiwum PAN Oddziału w Katowicach trafiły 54 fotografie z czasów 2. wojny światowej przedstawiające głównie działania wojenne

³ Tamże, *Fotografie z życia Zakładu Antropologii PAN we Wrocławiu — różne*, 189, *Fotografia*, k. 92.

⁴ Tamże, *Fotografia*, k. 40.

⁵ Materiały Waława Leśniańskiego, KAPAN, W.III-20, *Fotografie, rękopisy, przemówienia, legitymacje, paszport, 1909-1922*, 4, *Fotografia*, b.p.

⁶ Materiały Józefa Chlebowczyka, KAPAN, W.III-18, *Materiały biograficzne, Fotografia*, b.p.

Budowa mostu, b.d., Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III-36, j. 95, t. II, k. 256

Profesor Daniel Józef Bem na nartach we Francji, 1998, Materiały Daniela Józefa Bema, KAPAN, W.III-36, j. 24, b.p.

na Półwyspie Bałkańskim⁷. Na fotografiach można zobaczyć między innymi Belgrad⁸, Skopje⁹, Prizren¹⁰ oraz Tiranę¹¹.

Fotografie z zasobu Archiwum PAN mogą również służyć do obrazowania historii gospodarczej. Między innymi w spuściznie profesora Antoniego Schimitzka zachował się komplet zdjęć obiektów przemysłowych, w tym cementowni „Górka”¹². Fotografie te mogą być również źródłem do historii techniki. Z kolei w materiałach profesora Jana Kuhla ocalały wizerunki cementowni „Szczakowa” z 1936 roku¹³. W spuściznie profesora Włodzimierza Burzyńskiego jest komplet zdjęć do historii budownictwa¹⁴. Materiały profesora Czesława Thulliego z kolei mogą być źródłem do historii architektury wielu polskich miast¹⁵.

W zasobie Archiwum PAN odnaleźć można również źródła do historii motoryzacji. Zachowały się fotosy między innymi Wołgi M-21¹⁶, Fiata 125p i 126p, Łady 2105 oraz Skody 125L¹⁷. Fotografie są również źródłem do historii codzienności. Między innymi materiały profesora Włodzimierza Burzyńskiego obfitują w zdjęcia przedstawiające sceny z życia rodzinnego, w tym np. spotkanie rodzinne przy stole lub spacer z żoną oraz z dziećmi¹⁸.

⁷ Materiały Richarda Wojtaszka, KAPAN, W.III-41, *Fotografie z okresu II wojny światowej, Fotografie*, k. 1-54.

⁸ Tamże, k. 3.

⁹ Tamże, k. 7.

¹⁰ Tamże, k. 12, 13, 15.

¹¹ Tamże, k. 38, 39.

¹² Materiały Antoniego Schimitzka, KAPAN, W.III-5, *Komplet zdjęć obiektów przemysłowych*, 9, *Cementownia „Górka”*, b.p.

¹³ Materiały Jana Kuhla, KAPAN, W.III-10, *Fotografie związane z nauką i pracą zawodową*, 47, *Cementownia „Szczakowa” w 1936 r.*, k. 12.

¹⁴ Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPPAN, W.III-15, *Dokumenty dotyczące przebiegu nauki szkolnej, studiów, pracy i działalności*, 95, t. II, *Fotografie*, k. 220, 256, 265, 273.

¹⁵ Materiały Czesława Thulliego, KAPAN, W.III-17, *Luźne zapiski, notatki bibliograficzne, rysunki odręczne, odwzorowania na kalce, fotografie, pocztówki, wycinki prasowe dotyczące zabytków architektonicznych różnych miast: Brzegu, Nysy, Wrocławia, Krakowa, Warszawy, Raciborza, Jeleniej Góry, Żor, Cieszyna i innych mniejszych miejscowości Śląska, Opolszczyzny, Ziemi Zachodnich, a także Lwowa i obiektów niezidentyfikowanych*, 46, *Fotografia*, k. 4, 23.

¹⁶ Materiały Jana Wierzbickiego, KAPAN, W.III-9, *Wyjazd naukowy do ZSRR*, 155, *Fotografia*, b.p.

¹⁷ Materiały Wodzisławia Śląskiego, KAPAN, W.IV-1, *Fotografie zabytków i uroczystości*, 1, *Fotografia*, b.p.

¹⁸ Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III-15, *Dokumenty dotyczące przebiegu nauki szkolnej, studiów, pracy i działalności*, 95, t. II, *Fotografie*, k. 154, 186, 194, 203.

Fotografie odzwierciedlają także formy spędzania wolnego czasu. Zdjęcia do historii turystyki umieszczone są między innymi w spuściznie profesora Włodzimierza Burzyńskiego i ilustrują jego wakacje w Wiśle w 1936 roku¹⁹. Są tu także zdjęcia profesora Daniela Bema i obrazy z jego pobytu we Francji w 2000 roku, na Węgrzech, w Sankt Petersburgu i Turcji w 2001 roku, na Sycylii w 2003 roku, w Grecji w 2004 roku, w Hiszpanii i Francji w 2007 roku, w Maroku, Egipcie oraz Izraelu w 2008 roku. Obejrzyć tu można też piękne fotosy z zimowych wyjazdów Daniela Bema na narty: z Austrii w 1995 roku, Francji w 1998 roku oraz Włoch w 2000 roku²⁰. Również w materiałach Zakładu Antropologii PAN we Wrocławiu przechowywane są fotografie przedstawiające sposób spędzania wolnego czasu w Broku nad Bugiem²¹.

Bogaty zasób fotograficzny PAN Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach może być doskonałym uzupełnieniem innych źródeł podczas badań naukowych prowadzonych w różnych dziedzinach. Jednocześnie należałoby również potwierdzić, że fotografia, obok źródeł pisanych, jest jednym z najlepiej dokumentujących przeszłość źródeł.

---

¹⁹ Tamże, *Fotografia*, k. 189.

²⁰ Materiały Daniela Józefa Bema, KAPAN, W.III–36, *Fotografie twórcy spuścizny*, j. 24, *Fotografie*, b.p.

²¹ Materiały Zakładu Antropologii PAN we Wrocławiu, KAPAN, W.II–7, *Fotografie z życia Zakładu Antropologii PAN we Wrocławiu — Brok*, j. 174.

Joanna Arvaniti
Warszawa

WYSTAWY ARCHIWALNE W 2018 ROKU

Podczas IX Pikniku Archiwalnego w Ogrodzie Botanicznym w Powsinie (9–10 czerwca) zaprezentowaliśmy 12-planszową wystawę *Botanicy niepodległej Polski* według scenariusza Katarzyny Słojkowskiej, przygotowaną we współpracy z Joanną Arvaniti, z projektem graficznym Marii Kaliszczuk-Donaj. Ta barwna ekspozycja o wyjątkowo pięknej kolorystyce wzbudziła ogromne zainteresowanie i podziw zwiedzających i doskonale wpisała się w wystrój różnorodnych kolekcji roślinnych Ogródu Botanicznego. Elementem spinającym wszystkie tablice jest kwiat dziewięciszłu bezłodygowego (*Carlina acaulis*), który zdobi również pieczęć Polskiego Towarzystwa Botanicznego, powstałego podczas Zjazdu Nauki Polskiej zwołanego przez Kasę im. Józefa Mianowskiego 7–10 kwietnia w 1920 roku w Warszawie. Na tle zielonych rozkołysanych traw zaprezentowano na wystawie materiały ze zbiorów Archiwum PAN (m.in. ze spuścizny Mieczysława Orłowicza, Romana i Jadwigi Kobenzów, Tytusa Chałubińskiego, Kazimierza Bassalika, Jana Samsonowicza, Heleny i Seweryna Krzemieniewskich, Dezyderego Szymkiewicza, Józefa Trzebińskiego, Ananiasza Rojeckiego, Szczepana Szczeniowskiego). Przyrodnik polski, badający głównie rejony Podlasia i Mazowsza, ksiądz katolicki Jan Krzysztof Kluk napisał w *Botanice dla szkół narodowych* wydanej w Warszawie w 1785 roku: „Robota ta około roślin może się dla wielu zdawać przykra i trudna, lecz doświadczenie z czasem przyniesie łatwość; a taki zielnik (herbarium ficcum) z dobrze ususzonych roślin złożony zawsze słodką pamięć pracy, a przyjemną oraz pożyteczną zabawę sprawi”. Wystawa *Botanicy niepodległej Polski* zachęca do zadumania się nad pięknem polskiej przyrody.

22 października 2018 roku w Pałacu Staszica miało miejsce uroczyste otwarcie wystawy *Znani nieznani. Polacy świata*. Uroczystość uświetnił swoją obecnością prof. Jerzy Duszyński, prezes Polskiej Akademii Nauk, oraz Hubert Czerniuk, dyrektor Departamentu

Współpracy z Polonią i Polakami za Granicą Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Wystawa *Znani nieznani* wchodzi w skład cyklu przedsięwzięć zatytułowanych *Polacy świata*, realizowanych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych we współpracy z Archiwum Polskiej Akademii Nauk (poprzednie przedsięwzięcia z tego cyklu to kalendarze pt. *Polacy na Syberii*, *Polacy w Ameryce* i *Polacy w Azji*). Autorką scenariusza wystawy jest Joanna Arvaniti, a projektu graficznego Ewelina Wajs.

Najbardziej rozpoznawalni Polacy na świecie to papież Jan Paweł II oraz współzałożyciel i pierwszy przewodniczący NSZZ „Solidarność”, laureat Pokojowej Nagrody Nobla w 1983 roku Lech Wałęsa. Jednak na kartach naszej bogatej historii zapisało się złotymi zgłoskami wielu innych wybitnych, choć z różnych powodów zapomnianych rodaków. Żyli oni i pracowali na chwałę ludzkości w dalekich, obcych krajach, najczęściej z powodu zesłania lub przymusowej popowstaniowej lub powojennej emigracji. Część z nich, mimo niewątpliwych zasług dla świata, znana jest w naszym kraju tylko nielicznym zainteresowanym.

Na wystawie składającej się z 20 różnokolorowych plansz zaprezentowano niezwykle dokonania 40 wybitnych Polaków, sławnych, docenianych i podziwianych na świecie, a zupełnie nieznanymi lub prawie zapomnianymi w Polsce. Są wśród nich polscy badacze Syberii, zesłańcy i dobrowolcy, którym świat zawdzięcza opisy ich przybranej ojczyzny Syberii, jak Jan Czerski czy Aleksander Czekanowski, odkrywcy morza Buriatów Bajkału, niestrudzeni badacze jego fauny i flory, jak Benedykt Dybowski czy Wiktor Godlewski, miłośnicy Jakucji, jak Edward Piekarski czy Waław Sieroszewski, dzięki którym znamy obyczaje ludu Sacha. Badacze ci przyczynili się do obudzenia świadomości narodowej Jakutów, bo jak napisał Waław Sieroszewski: „Czy warto czytać lub pisać tak grubą książkę o Jakutach, narodzie tak małym i dalekim? W drobnej kropki rosy wszechświat się czasami odbija”. Jest wśród bohaterów ekspozycji badacz wielu białych plam na mapach Azji, m.in. znawca starożytnej Samarkandy, glaciolog i geolog Leon Barszczewski.

Wystawa prezentuje nieznanne fakty z życia i wybitne osiągnięcia pionierów Ameryki Południowej, budowniczych mostów, linii kolejowych, dróg, portów w USA, Kanadzie, Peru czy Ekwadorze, jak Kazimierz Gzowski czy Ernest Malinowski, którego najdonioślejsze dzieło,

zapewniające mu ogólnoświatową sławę — Centralna Kolej Transandyjska — jest do dziś jednym z największych osiągnięć myśli inżynierskiej; linia ta jest jednym z najwyższych na świecie przeprowadzonym połączeniem kolejowym, wznosi się na wysokość ponad 4000 metrów n.p.m. Ernest Malinowski, chociaż w Polsce mało kto o nim słyszał, jest bohaterem narodowym Peru.

Na planszach naszej ekspozycji są architekci nadający kształt miastom Ukrainy, Azerbejdżanu, a przede wszystkim Gruzji. Historyk, antropolog kultury Jerzy Rohoziński napisał: „W 1910 roku kolonia polska w Tbilisi liczyła już prawie 8 tysięcy osób. [...] Spacer po centrum Tbilisi, Kutaisi czy Batumi może nas napawać dumą, bowiem wiele znaczących budowli, gmachy publiczne, teatry, urzędy, szkoły, kamienice to dzieło polskich architektów. Prym wiedzie tu zdecydowanie Aleksander Szymkiewicz. Inni? Choćby Aleksander Rogojski. Warto też czasem wejść do środka, by poczuć dumę albo... mocno się zdziwić. Wewnątrz gmachu Narodowej Biblioteki Parlamentu Gruzji (wcześniej Banku Szlacheckiego) możemy podziwiać wspinałe (choć wymagające renowacji) freski Henryka Hryniewskiego, współzałożyciela, profesora i prorektora Akademii Sztuki w Tbilisi”. Z kolei wizjoner, generalny projektant koncepcyjnego planu rozwoju Singapuru Krystyn Olszewski był twórcą Marina City — pięknego miasta parku w centrum Singapuru.

Na planszach prezentujemy dokonania prekursora profesjonalnej fotografii w Skandynawii Ludwika Szacińskiego, w którego atelier fotografowała się rodzina królewska, arystokracja, artyści, pioniera przemysłowej produkcji zegarków w Szwajcarii Antoniego Norberta Patka, który wszedł do historii jako genialny przedsiębiorca, a jego zegarki stały się synonimem zamożności albo przynajmniej wysokich aspiracji społecznych. „Noszenie na rękę patka (pisanego z małej litery) nobilitowało przed stu laty i dodaje prestiżu także dzisiaj.” Wśród znanych posiadaczy zegarków firmy Patek Philippe byli: królowa Wiktorja, książę Albert, Zygmunt Krasieński, Piotr Czajkowski, Lew Tołstoj, Maria Skłodowska-Curie, Albert Einstein, Niels Bohr, papież Pius XII, Walt Disney, Josip Broz Tito, Józef Stalin, a ostatnio dołączył także Władimir Putin. Patek doczekał się nawet swojego muzeum w Genewie. Natomiast w Polsce uhonorowano go nadaniem jego zaszczytnego imienia Gimnazjum nr 1 w rodzinnych Piaskach niedaleko Lublina.

Bohaterami wystawy są m.in.: projektant znaczków i banknotów Czesław Ślania, któremu jeszcze w szkole przepowiadano: „Albo skończysz w więzieniu, albo będziesz wielkim człowiekiem”, a jego dorobek sprawił, iż jego nazwisko wpisano do Księgi Rekordów Guinnessa jako twórcy rekordowej liczby znaczków; pierwszą Szwedzką Akademię Sztuki Filatelistycznej, powołaną w 1981 roku, nazwano jego imieniem.

Są na planszach etnografowie: w Słowenii (Emil Korytko), Mongolii (Józef Kowalewski) czy Australii i Oceanii (Bronisław Malinowski). Jest jezuita, lekarz okulista w Chinach Wacław Szuniewicz, franciszkanin, misjonarz w Japonii Władysław Żebrowski, którego dokonania od 2002 roku upowszechnia Muzeum Brata Zenona w Czarni i jego filia w Kadzidle. Są wędrowcy, jak badacz nieznanych, trudno dostępnych obszarów Antarktyki Henryk Arctowski i Afryki Kazimierz Nowak, wynalazca i konstruktor Stefan Drzewiecki, astronom Bohdan Paczyński, współodkrywca planety OGLE-2005-BLG-390Lb. O jednym z bohaterów naszej ekspozycji Michale Jankowskim, pionierze rosyjskiego Dalekiego Wschodu, napisano: „Jankowscy nigdy nie wyparli się swojego pochodzenia, płacąc za to ogromną cenę; utraciwszy język ojczysty, nie utracili jednak cząstki polskiego ducha wolności, przeciwstawiając przeciwnościom losu i ciężkim próbom życiowym niezwykle hart ducha, poświęcenie, upór i pracowitość, pośrednio zawsze będąc ambasadorami Polski, która od dawna już, niestety, spisała ich na straty” (E. Lickiewicz). Te słowa można z powodzeniem odnieść do wszystkich zaprezentowanych na tablicach postaci. Oni nigdy nie zapomnieli, że są Polakami.

Trudno znaleźć taką dziedzinę aktywności człowieka na świecie, w której nie ma śladów działalności Polaków. Celem omawianej ekspozycji jest przybliżenie dokonań naszych wielkich rodaków, którzy zasłużyli sobie przecież na miejsce w naszej pamięci i sercach.

Podczas uroczystości otwarcia omawianej wystawy odbyła się prezentacja znaczka pocztowego poświęconego Wacławowi Sieroszewskiemu, wybitnemu badaczowi Jakucji, w ramach najnowszej emisji Poczty Polskiej „Polacy na Syberii”, z udziałem prawnuczki bohatera Zuzanny Sieroszewskiej-Rolewicz. Na zakończenie imprezy wysłuchano koncertu młodzieżowego zespołu akordeonowego „Arti-Sentemo” z Radzyna Podlaskiego.

W ramach zapoczątkowanego w ubiegłym roku cyklu *Ocalić od zapomnienia. Jubileusze wielkich* (scenariusz Joanna Arvaniti we

współpracy z Anną Mieszkowską i Katarzyną Słojkowską, projekt graficzny Maria Kaliszczuk-Donaj) Archiwum PAN przybliżyło na planszach komputerowych sylwetki i dokonania czterech wybitnych postaci. Bohaterem ekspozycji jest więc Henryk Arctowski, o którym W. Chrzanowski powiedział, że „do dzisiaj jest najbardziej znanym polskim badaczem stron polarnych. Jak mało który podróżnik i naukowiec w świecie przyczynił się do poznania Antarktydy. W ciągu długiego, blisko 87-letniego życia opublikował ponad 400 prac, w których opisał swoje wyprawy i rezultaty badań naukowych”. Henryka Arctowskiego wspominaliśmy w związku z przypadającą w 2018 roku 60. rocznicą jego śmierci.

Okazją do wspomnień była również tegoroczna 40. rocznica śmierci Aleksandra Kamińskiego, pedagoga, wychowawcy, instruktora harcerskiego, harcmistrza, współtwórcy metodyki zachowawczej, autora znanej powieści *Kamienie na szaniec*, którą profesor Janusz Tazbir zaliczył do dwunastu najważniejszych „kamieni milowych polskiej świadomości”; dziś znalazła ona miejsce wśród lektur szkolnych.

W 2018 roku obchodziliśmy 90. rocznicę urodzin Janiny Zakrzewskiej, profesora nauk prawnych, zajmującej się prawem konstytucyjnym. Janina Zakrzewska była sędzią Trybunału Konstytucyjnego w latach 1989–1995. Była wraz z Jerzym Ciemniewskim współautorem projektu Konstytucji RP. W czasie obrad Okrągłego Stołu reprezentowała stronę opozycyjną i była najbardziej kompetentnym uczestnikiem pertraktacji dotyczących spraw ustrojowych. Janina Zakrzewska powiedziała: „Myślę jednak, że konstytucji nie powinno się w ogóle pisać dla polityków, politycznych układów czy zaspokojenia politycznych ambicji. Konstytucja ma być pisana dla obywatela. Zwłaszcza że, jak się okazało, obywatele na konstytucję czekają”.

Rok 2018 został ogłoszony przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej Rokiem Ireny Sendlerowej (10. rocznica śmierci Ireny Sendlerowej). W ten sposób chciano oddać „hołd tej, która z największym poświęceniem działała na rzecz ratowania drugiego człowieka”. Irena Sendlerowa wyprowadziła z getta i uratowała 2,5 tysiąca żydowskich dzieci. W 1965 roku została uhonorowana przez izraelski instytut Yad Vashem Medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata, w 1991 roku otrzymała izraelskie obywatelstwo, w 2006 roku prezydent Lech Kaczyński wystąpił z inicjatywą przyznania jej Pokojowej Nagrody Nobla, a w 2007 roku na wniosek dzieci otrzymała Order Uśmiechu.

Albert Einstein powiedział: „Dziwna jest nasza sytuacja tu, na Ziemi. Każdy z nas pojawia się z krótką wizytą, nie wiedząc po co, choć czasem może nam się zdawać, że potrafimy odgadnąć jej cel. Z perspektywy codziennego życia jednakże pewnej rzeczy możemy być pewni: człowiek jest tu dla dobra innych ludzi, przede wszystkim tych, od których uśmiechu i dobrostanu zależy nasze własne szczęście”. Te piękne i mądre słowa można odnieść do wszystkich zaprezentowanych na wystawie osób. Wystawa towarzyszyła seminarium naukowemu *Jubileusze wielkich, którzy zostawili po sobie „pomnik trwalszy niż ze spiżu”*.

Ekspozycja *Uczeni dla Niepodległej* wpisała się w cykl przedsięwzięć zorganizowanych z okazji 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Autorki (scenariusz Katarzyna Słojkowska we

współpracy z Joanną Arvaniti, projekt graficzny Maria Kaliszczuk-Donaj) pokazały na planszach podzielonych na odróżniające się kolorami bloki tematyczne problemy, z którymi borykała się odzyskana RP po 1918 roku (tytuły plansz: *Odzyskane terytorium*, *Scalona RP*, *Odbudowana RP*, *Niezależny przemysł*, *Odnowiona służba zdrowia*, *Wspólne dziedzictwo*, *Suwerenna władza*, *Wskrzeszone uczelnie*, *Wolne szkolnictwo*) oraz zaprezentowały rolę i dokonania uczonych, których spuścizny przechowywane są w Archiwum Polskiej Akademii Nauk, w procesie ujednoczania państwa. Elementem spinającym wszystkie plansze wystawowe jest Krzyż Polonia Restituta, którym zostali uhonorowani prawie wszyscy zaprezentowani na wystawie zasłużeni naukowcy. Ekspozycja towarzyszyła konferencji *Warszawskie oblicza niepodległości*.

Dorota Piętka-Hadała
Warszawa

IX WARSZAWSKI PIKNIK ARCHIWALNY
9–10 CZERWCA 2018 ROKU
PAŁAC BELWEDERSKI W WARSZAWIE,
OGRÓD BOTANICZNY-CZRB W POWSINIE
RELACJA Z OGRODU BOTANICZNEGO W POWSINIE

IX Warszawski Piknik Archiwalny pod hasłem *Archiwa w ogrodzie* już za nami! Odbył się w Ogrodzie Botanicznym PAN w Powsinie w drugi weekend tegorocznego czerwca. W tym roku został zorganizowany w plenerze, w części 40-hektarowego terenu, stworzonego ponad czterdzieści lat temu przez naukowców i botaników do celów nie tylko naukowo-badawczych, ale również rekreacyjno-edukacyjnych dla mieszkańców stolicy i okolic. Było to wymarzone miejsce na Piknik, z dala od Warszawy i zgiełku, ale z nie najlepszą komunikacją miejską, za to z dobrze prosperującą kawiarnią ze smakołykami i przepiękną parkową roślinnością. Przebywanie w takiej pięknej scenerii jest w pełni satysfakcjonujące, gdy jest oczywiście ładna pogoda, która w tym roku, specjalnie na Piknik, była zamówiona przez obie dyrekcje głównych organizatorów — Archiwum PAN i Ogrodu Botanicznego w Powsinie. W związku z tym i na znak sympatii do naszych działań pogoda obdarzyła nas pięknymi, słonecznymi dniami.

Pierwszy dzień Pikniku od rana odbywał się równolegle w dwóch lokalizacjach, tj. w Pałacu Belwederskim i w Ogrodzie Botanicznym w Powsinie. W Belwederze, z inicjatywy Archiwum Prezydenta RP, które od wielu lat współorganizuje z nami Piknik, udostępniono do bezpłatnego zwiedzania wnętrza Pałacu, po których oprowadzali tamtejsi przewodnicy. Spod Belwederu zwiedzający mogli dostać się bezpośrednio do Powsina na dalszy ciąg Pikniku uruchomionym na tę okazję zabytkowym autobusem, kursującym kilkakrotnie w ciągu dnia w dwie strony.

W Powsinie, na terenie Ogrodu Botanicznego, po gromkim, uroczystym rozpoczęciu Pikniku w tzw. Fangorówce (Villa Botanica), przy

dźwiękach zespołu dixielendowego i po przemówieniach głównych organizatorów i patronów, można było uczestniczyć w wielu interesujących punktach programu, z którego każdy mógł wybrać coś dla siebie.

Jak zawsze na przybyłych czekały ciekawe i atrakcyjne tematycznie i wizualnie wystawy, wykłady z prezentacjami i materiały filmowe (m.in.

z Filmoteki Narodowej — Instytutu Audiowizualnego). Wystawy nawiązywały często tematyką do znanych ogrodów (np. Zamku Królewskiego, Pałacu Prezydenckiego czy Ogrodu w Łazienkach Królewskich), a także wybitnych botaników czy naukowców zasłużonych dla polskiej przyrody. Spotkania z zaproszonymi gośćmi specjalnymi: panią Dorotę Sumińską,

znanym lekarzem weterynarii, publicystką, obrończynią praw zwierząt, panią Małgorzatą K. Piekarską, popularną dziennikarką, publicystką i pisarką, i panem Andrzejem Kruszewiczem, podróżnikiem, ornitologiem, dyrektorem warszawskiego ZOO, cieszyły się dużym powodzeniem, bo umożliwiały poznanie ludzi z ogromną charyzmą, zawodową pasją i powołaniem do realizacji swoich szlachetnych celów, co można było zauważyć w ich bezpośrednim i serdecznym kontakcie z publicznością.

Współorganizatorami tegorocznej edycji Pikniku było 20 instytucji (archiwów, muzeów, bibliotek) — najbardziej prestiżowych ośrodków administracji państwowej, naukowej i oświatowej. Patronat honorowy nad imprezą objął Prezes PAN, patronat naukowy Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych oraz Łazienki Królewskie-Muzeum, medialny Polskie Radio RDC, TVP Historia, TVP Kultura, TVP Polonia i TVP 3 Warszawa, a logistyczny ZTM, dzięki uprzejmości którego był szybszy dojazd ze stolicy do Powsina.

Nastrój ożywiały i ubarwiały występy popularnych zespołów *The Warsaw Dixielanders* i *Imprevisti*, a także występy muzyczne uzdolnionej młodzieży z 63. Liceum im. L. Kossutha w Warszawie. Program trwał do godziny 18.00.

W niedzielę, w drugi dzień Pikniku, było już spokojniej i ciszej. Amatorzy weekendowych spacerów mogli jeszcze skorzystać z okazji i obejrzeć wszystkie piknikowe wystawy, a także zapoznać się z materiałami filmowymi uczestniczących instytucji.

Przez cały czas trwania naszego dwudniowego święta było wakacyjnie i rodzinie, ale także z dużą kroplą wiedzy, która pobudza w ludziach ciekawość i zainteresowanie. Po raz kolejny udało się udowodnić, że z archiwami można się zaprzyjaźnić i polubić je z wzajemnością.

Jak co roku zapraszamy na kolejny Warszawski Piknik Archiwalny, który w przyszłym roku będzie obchodził swój pierwszy jubileusz 10-lecia! Tym serdeczniej zapraszamy!

Dorota Piętka-Hadała
Warszawa

**XXII FESTIWAL NAUKI W PAN DOMU ZJAZDÓW
I KONFERENCJI W JABŁONNIE
ORAZ W PAŁACU STASZICA W WARSZAWIE
22, 29 WRZEŚNIA 2018 ROKU**

W tym roku PAN Archiwum w Warszawie po raz piąty uczestniczyło w Festiwalu Nauki, który świętowaliśmy podwójnie, najpierw w Domu Zjazdów i Konferencji w Jabłonie 22 września, a następnie w Pałacu Staszica 29 września.

Przez dwie weekendowe soboty, w czasie kiedy w Warszawie królowała nauka i wszystkie związane z nią instytucje starały się przyciągnąć, zadowolić i zachwycić publiczność, nasze Archiwum również mogło się pochwalić ciekawym i różnorodnym programem. W Jabłonie prezentowana była wystawa pt. *Botanicy niepodległej Polski*, a także zorganizowano warsztaty sztuki literackiej dla dzieci i młodzieży (kaligrafia, malowanie liter różnymi technikami, pisanie gęsim piórem, stalówką, patykiem lipowym). Wzbudziły one duże zainteresowanie zarówno młodych, jak i starszych, którzy odwiedzili pałacowe wnętrza Domu Zjazdów w Jabłonie.

Tydzień później XXII Festiwal Nauki gościł w Pałacu Staszica, gdzie nasze Archiwum i inne jednostki PAN prezentowały swoje programy festiwalowe, pełne zaskakujących i intrygujących tematów wystaw i wykładów, na które również przybyła spora rzesza zarówno stałych bywalców, jak i nowych miłośników nauki.

Podobnie jak w roku ubiegłym nasz program prezentowaliśmy w sali im. Marii Skłodowskiej-Curie, odległej od innych dostępnych sal, ale już dla większości odwiedzających znanej i kojarzonej z ciekawymi prezentowanymi na niej wydarzeniami.

Dla wygody osób interesujących się naszym programem zorganizowaliśmy w widocznym miejscu stoisko informacyjne, w którym można było zaczerpnąć wszystkich wiadomości o Archiwum PAN, upewnić się

co do sal, w których odbywały się wykłady i spotkania, oraz dostać małe upominki z logo Archiwum — przeznaczone zarówno dla dorosłych, jak i dla dzieci.

Spotkania weekendowe na terenie Pałacu Staszica były organizowane również przez: Instytut Badań Literackich PAN, Instytut

Nauk Ekonomicznych PAN, Instytut Nauk Prawnych PAN, Instytut Sławistyki PAN, PAN Zakład Działalności Pomocniczej w Warszawie, Towarzystwo Prakseologii, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN, Instytut Psychologii PAN, PAN Ogród Botaniczny w Powsinie i Instytut Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. Jana Kielanowskiego PAN oraz wyjątkowo w tym roku Radę Upowszechniania Nauki przy Prezydium PAN, Akademię Młodych Uczonych PAN oraz PAN Stację Naukową w Wiedniu.

Wszystkie wykłady pracowników naszego Archiwum wzbudziły duże zainteresowanie i zgromadziły swoją zadeklarowaną już publiczność, która przychodziła na konkretny temat i godzinę. Tematyka była bardzo różnorodna zarówno historycznie, jak i społecznie, a dotyczyła: królowej Bony i jej dzieci, Kresów Wschodnich i ich wpływu na kształtowanie się II Rzeczypospolitej, postaci wielkiej polskiej uczonej Marii Skłodowskiej-Curie i jej sławnym członkom rodziny, przyjaciołom, współpracownikom. Dla zainteresowanych był także wykład poruszający współczesną tematykę, omawiający afery i skandale w sporcie w Polsce i na świecie. Wykładom towarzyszyły prezentacje komputerowe oraz wystawa poświęcona Marii Skłodowskiej-Curie, pełna bogatej dokumentacji fotograficznej i aktowej, o wyjątkowej szacie graficznej. Wystawa ilustrowała wydarzenia omawiane podczas wykładu.

Elementem rozrywkowym i relaksacyjnym naszego festiwalowego programu naukowego był film ukazujący migawki z organizowanego od 2010 roku przez nasze Archiwum Warszawskiego Pikniku Archiwalnego. Film ten potwierdza, że archiwistyka, historia i edukacja są sobie zawsze bliskie i we współpracy z innymi instytucjami mogą dawać wspaniałe efekty.

Jeśli Państwo byli obecni na naszych spotkaniach, to dziękujemy za udział, jeśli mieliście być, a nie udało się, to żałujecie, jeżeli zaś nie zdecydowaliście się, to zapraszamy w przyszłym roku. Zawsze pod koniec września czekamy na Was!

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI PAN ARCHIWUM W WARSZAWIE W 2017 ROKU

PODSTAWOWE DANE O ARCHIWUM

Archiwum ma swoje oddziały w Poznaniu oraz w Katowicach. Archiwum posiada zasób historyczny powierzony i dysponuje 25 etatami.

W roku sprawozdawczym zatrudnionych było 31 osób, w tym w Warszawie 27 (15 w niepełnym wymiarze godzin), w Poznaniu trzy (jedna w niepełnym wymiarze), w Katowicach jedna. Większość stanowią pracownicy zajmujący się merytoryczną działalnością archiwalną, w tym: trzech kustoszy, ośmiu adiunktów archiwalnych, trzech starszych dokumentalistów, trzech dokumentalistów, dwóch archiwistów, dwóch młodszych archiwistów, dwóch konserwatorów dzieł sztuki; 26 osób ma wykształcenie wyższe, w tym pięć osób — stopień doktora, jedna doktora habilitowanego. W roku sprawozdawczym w PAN Archiwum w Warszawie przestała pracować Agata Łazowska (28 lutego) i Marian Kmita (10 listopada). Od 1 marca do 31 grudnia pracował Mateusz Ratyński, a od 1 lipca do 31 października Tomasz Lerski. 1 grudnia rozpoczęła pracę Kazimiera Wereszko.

Rada Naukowa Archiwum odbyła posiedzenie 8 marca. Członkowie Rady jednomyślnie przyjęli protokół poprzedniego posiedzenia. Przewodniczący Rady prof. Leszek Zasztowt poinformował członków RN o śmierci profesora Andrzeja Tomczaka, który przez wiele lat zasiadał w Radzie Naukowej Archiwum Polskiej Akademii Nauk. Zgromadzeni uczcili pamięć profesora Andrzeja Tomczaka minutą ciszy. Dr hab. Hanna Krajewska przypomniała sylwetkę profesora Andrzeja Tomczaka, wybitnego archiwisty, historyka i pedagoga, wiceprzewodniczącego Rady Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, wieloletniego redaktora „Archeionu”, współzałożyciela Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, członka Polskiej Akademii Umiejętności. Poinformowała również o szczegółach uroczystości pogrzebowych profesora Andrzeja Tomczaka w Toruniu.

Po zaprezentowaniu szczegółowych sprawozdań z pracy Archiwum PAN w Warszawie i oddziałach oraz planów pracy na rok następny członkowie Rady rozpoczęli dyskusję m.in. na temat Elektronicznego Systemu Zarządzania (EZD), proponując częstsze poruszanie problemów z nim związanych w „Biuletynie Archiwum PAN”.

W drugiej części zebrania współscenarzystka wystawy *Od Wyszehradu do Wyszehradu* dr hab. Hanna Krajewska przedstawiła informacje na temat

tej ekspozycji, zorganizowanej we współpracy z Polskim Towarzystwem Archiwalnym.

Na zakończenie posiedzenia Rady Naukowej Archiwum Polskiej Akademii Nauk zebrani mogli obejrzeć film przygotowany przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, prezentujący wszystkie dokumenty, które zostały wpisane do II edycji Polskiej Listy Krajowej programu UNESCO *Pamięć świata*. W związku z zaszczytem wpisania na tę listę dokumentów Towarzystwa Naukowego Warszawskiego podkreślono ogromne zasługi TNW w krzewieniu kultury polskiej i walce o jej ciągłość.

Po zakończeniu posiedzenia Rady Naukowej odbyło się Kolegium Dyrekcji, w którym udział wzięli kierownicy oddziałów oraz przedstawiciele PAN Archiwum w Warszawie. Na spotkaniu raz jeszcze omówiono najważniejsze wydarzenia minionego roku, sprawy bieżące oraz plany.

Stan zasobu

W 2017 roku nastąpił przyrost zasobu o 78,49 m.b. materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej placówek PAN. W Warszawie wpłynęło 54,31 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego i 11,79 m.b. materiałów pochodzenia instytucjonalnego. Stan zasobu Oddziału w Poznaniu powiększył się o 11,15 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego i 1,24 m.b. materiałów pochodzenia instytucjonalnego, zasób Oddziału w Katowicach nie powiększył się.

Ogólny stan zasobu wynosi obecnie 3290,59 m.b., z tego w Warszawie znajduje się 2559,83 m.b., w Poznaniu 470,77 m.b., a w Katowicach 259,99 m.b. akt i dokumentacji aktowej.

Wykaz nabytków zawiera załącznik nr 1.

Komisja Metodyczna pod przewodnictwem Anity Chodkowskiej odbyła dwa posiedzenia, na których członkowie Komisji zatwierdzili dziewięć inwentarzy i zmiany w dwóch inwentarzach. Przekazano uwagi do opracowywanych inwentarzy oraz omówiono bieżące problemy metodyki opracowywania, m.in. możliwości brakowania kartotek niemających większego znaczenia naukowego lub zrozumiałych jedynie dla twórcy spuścizny.

Komisja Oceny Dokumentacji Niearchiwalnej zaopiniowała pozytywnie 19 wniosków placówek PAN, w wyniku czego wybrakowano ponad 337 m.b. dokumentacji niearchiwalnej.

W zakresie kształtowania narastającego zasobu PAN Archiwum w Warszawie Komisja Opiniowania Normatywów udzieliła placówkom 134 porad, konsultacji, opinii i ekspertyz. Zaopiniowano dziewięć kompletów normatywów, instrukcji kancelaryjnych, rzeczowych wykazów akt i instrukcji organizacji oraz zakresu działania archiwum zakładowego.

Przeprowadzono 24 kontrole placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych.

ARCHIWUM PAN W WARSZAWIE

1. Naukowo-archiwalne opracowanie zasobu

Prowadzono prace porządkowe w materiałach pochodzenia urzędowego i prywatnego. Komisja Metodyczna zatwierdziła inwentarze: Emila Chroboczka, Kazimierza Kuhna, Marcelego Nenckiego, Stanisława Osieckiego, Bohdana Paczyńskiego, Ernesta Jerzego Pokrzywnickiego i Bogdana Suchodolskiego. Omówiono zmiany i poprawki do inwentarza Kazimierza Ajdukiewicza. Kontynuowano rozpoczęte prace oraz podejmowano porządkowanie kolejnych spuścizn. Pozyskane archiwa osobiste na bieżąco zaopatrywano w spisy tymczasowe.

Uzupełniano istniejące bazy danych i spisy nekrologów.

2. Ewidencja zasobu archiwalnego

Kontynuowano administrację baz danych. Do bazy danych ZoSIA wprowadzono 640 rekordów. Kontynuowano administrację bazy danych SEZAM, do której wpisano 53 nowe rekordy, a zmodyfikowano 820.

3. Kształtowanie narastającego zasobu archiwalnego

Opiniowanie i konsultowanie normatywów, wizytacje placówek

W zakresie kształtowania narastającego zasobu PAN Archiwum w Warszawie udzielono 102 opinii, ekspertyz, porad i konsultacji. Skonsultowano oraz zaopiniowano komplet siedmiu normatywów. Przeprowadzono 10 kontroli ogólnych placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych, ponadto uczestniczono w czterech kontrolach przeprowadzonych przez przedstawicieli archiwów państwowych.

Brakowanie dokumentacji niearchiwalnej

Komisja Oceny Dokumentacji Niearchiwalnej zaopiniowała pozytywnie 13 wniosków o wybrakowanie ok. 204 m.b. dokumentacji niearchiwalnej w placówkach PAN. Udzielono licznych wskazówek dotyczących niszczenia dokumentacji przeterminowanej.

4. Konserwacja akt

Zakończono konserwację obiektów ze spuścizny Adama i Czesława Jędrzejewiczów (52 karty). Wykonano dokumentację opisową, ponumerowano karty, wykonano dokumentację fotograficzną przed i po przeprowadzeniu prac konserwatorskich, oczyszczono obiekty mechanicznie, zastosowano kąpiele wodne, odkwaszenie, planiowanie, uzupełnienie ubytków i prasowanie kart. Dla całości wykonano obwoluty oraz teczkę ochronną i na zakończenie uzupełniono dokumentację opisową. Przeprowadzono również prace przy ostatnim obiekcie ze spuścizny Władysława Leopolda Jaworskiego — *Albumie Legionów Polskich*.

5. Dział fotografii i mikrofilmów

Stan zbiorów mikrofilmowych nie powiększył się i wynosi 1129047 klatek mikrofilmów negatywowych i 3225478 klatek mikrofilmów pozytywowych. Zbiór fotografii powiększył się o 159 i liczy obecnie 31086 (zdigitalizowanych celem zabezpieczenia) fotografii, negatywów, pocztówek, odbitek kserograficznych oraz 24 płyty CD. Kontynuowane było zabezpieczanie zbiorów i uzupełnianie baz danych fotografii.

6. Zbiory specjalne

Zbiór medali wzbogacił się o jeden nabytek i liczy obecnie 1088 zewidencjonowanych obiektów. Kontynuowano proces digitalizacji zbioru rozpoczęty w roku ubiegłym. Zostały wykonane fotografie cyfrowe i odbitki dla nr. nr. 201–716 księgi inwentarzowej.

7. Biblioteka

Księgozbiór powiększył się o 271 woluminów druków zwartych (sześć zakupiono, 265 pozyskano z darów) i o 32 woluminy wydawnictw ciągłych (15 zakupiono, 17 — dary). Księgozbiór liczy 12974 woluminy druków zwartych i 10309 woluminów wydawnictw ciągłych.

W roku sprawozdawczym wprowadzono 274 rekordy, obejmujące zarówno nowo pozyskane publikacje, jak i starsze wydawnictwa. Łącznie w bazie MAK znajduje się 6817 rekordów.

Zrealizowano 264 wypożyczenia czasopism i książek. Na potrzeby pracowników Archiwum wypożyczono z innych bibliotek 106 książek i czasopism w: Bibliotece Instytutu Badań Literackich PAN, Bibliotece Instytutu Historii Nauki PAN, Bibliotece Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego i innych.

8. Wydawnictwa

Ukazał się kolejny tom „Biuletynu Archiwum PAN” nr 57. Nawiązując do 110. rocznicy powstania Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, w roczniku tym opublikowany został inwentarz materiałów jednego z głównych działaczy Towarzystwa — Mieczysława Orłowicza. Ponadto omówione zostały pokrótce najważniejsze wydarzenia minionego roku, m.in. 150. rocznica urodzin Bronisława Piłsudskiego. Poza tym opublikowano pracę Izabeli Gass *Szwajcaria oczami Polaków na przełomie XIX/XX wieku*.

Prowadzono prace redakcyjne nad przygotowaniem do publikacji „Biuletynu...” nr 58. Kolportowano inne, wcześniejsze wydawnictwa Archiwum PAN.

9. Udostępnianie

W Pracowni Naukowej odnotowano 531 odwiedzin czytelników korzystających z materiałów archiwalnych. Udostępniono ponad 4100 j.a., w tym: do badań naukowych ponad 4000 j.a., publicystyki, popularyzacji 60 j.a., na potrzeby masmediów pięć j.a. oraz inne — 12 j.a. Prowadzenie ewidencji udostępniania w bazie danych SUMA zostało tymczasowo wstrzymane. Działanie bazy danych SUMA, do której wpisywane były wnioski nowych użytkowników, będzie zawieszona i funkcje jej w najbliższym czasie przejmie moduł bazy ZoSIA.

Na zamówienia czytelników wykonano ponad 6700 kserokopii i skanów.

Zrealizowano drogą tradycyjną i pocztą elektroniczną 156 kwerend merytorycznych i w zespołach akt osobowych.

10. Popularyzacja

Wystawy

W 200 lat od śmierci Tadeusza Kościuszki na Zamku Królewskim w Warszawie 10 maja odbyła się konferencja *Tadeusz Kościuszko. Historia, tradycja, pamięć* zorganizowana przez Archiwum PAN, Towarzystwo Rapperswilskie i Zamek Królewski. Konferencji towarzyszyła wystawa *Drogi do Polski serca Kościuszki. W Ojczyźnie serce me zostało*. Wystawa przygotowana przez Archiwum PAN udostępniona została następnie uczestnikom Festiwalu Nauki, a 15 października Polonii w Turku, w Finlandii. Ambasada RP we współpracy ze Zjednoczeniem Polskim w Helsinkach oraz oddziałem tej organizacji w Turku zorganizowała tam uroczyste obchody rocznicy. Na otwarciu wystawy zaprezentowane zostały dwa referaty o licznościowe przedstawione przez dyrektor Hannę Krajewską.

Na ogólnopolskiej imprezie Noc Muzeów, która odbyła się 20 maja, zaprezentowano po raz kolejny wystawę *Józef Ignacy Kraszewski. Urodził się w gospodzie, zmarł w hotelu*, a wystawę zaproszonych przez Archiwum gości z Ciechocinka uzupełniono i wzbogacono materiałami archiwalnymi *Uzdrowisko Ciechocinek w materiałach archiwalnych PAN Archiwum w Warszawie*. W kąciaku dla najmłodszych wśród innych atrakcji dzieci nabierały umiejętności w pisaniu gęsim piórem oraz słuchały bajek z płyt winylowych.

VIII Warszawski Piknik Archiwalny odbył się 10 czerwca, tuż po obchodach Międzynarodowego Dnia Archiwów, ustalonego przez Międzynarodową Radę Archiwów na 9 czerwca. Po raz kolejny admirał archiwów, szanujący akta i korzystający z ich niewyczerpanych zasobów, mogli podziwiać część tych skarbów na wystawach, prelekcjach, prezentacjach i na pokazach filmowych w Pałacu Staszica i Muzeum Drukarstwa Oddziale Muzeum Warszawy na Pradze. Patronat honorowy nad imprezą objął Prezes Polskiej Akademii Nauk, patronat naukowy Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, patronat medialny Polskie Radio S.A., TVP Historia, TVP Polonia, TVP Warszawa oraz magazyn „Mówią wieki” i firma Beskid Plus. W pikniku pod hasłem *Skarby archiwów* udział wzięły 23 instytucje nauki i kultury: archiwa, biblioteki, muzea i instytuty. Archiwum PAN zaprezentowało wystawę reprodukcji rotograviury Drukarni Narodowej w Krakowie z 1928 r. pt. *Pan Tadeusz* oraz eksponowaną już wcześniej wystawę *Archiwa warszawskie dawniej i dziś*. Gościem honorowym imprezy był znany i popularny aktor Artur Barciś. Prezentacjom archiwalnym towarzyszyły wystawy okolicznościowe i występy wokalne-muzyczne. Wszystkie wydarzenia Pikniku zarejestrowane zostały na filmie i zamieszczone na portalu www.youtube.pl oraz na Facebooku Archiwum PAN.

27 czerwca w Pałacu Staszica seminarium i wystawą *Vistulana w zbiorach polskich* Archiwum PAN i Instytut Historyczny UW włączyły się w obchody Roku Rzeki Wisły 2017. Seminarium i wystawa postawiły sobie za zadanie ukazać znaczenie i rolę Wisły w historii Polski. Zaprezentowano materiały dotyczące rzeki, historii żeglugi wiślanej, turystyki nadwiślańskiej i nadwiślańskich obiektów. Wystawa pokazała vistulana wydobyte ze spuścizn polskich uczonych z zasobu PAN Archiwum w Warszawie. Przedpremierowy pokaz tej ekspozycji odbył się na VIII Warszawskim Pikniku Archiwalnym.

23–24 września i 30 września–1 października w formie spotkań weekendowych pracownicy PAN Archiwum w Warszawie wzięli udział w wydarzeniach zorganizowanych w Domu Zjazdów i Konferencji w Jabłonie oraz w Pałacu Staszica w ramach XXI Festiwalu Nauki. Zaprezentowano wystawy i referaty przygotowane specjalnie na tę imprezę na podstawie materiałów z zasobu Archiwum PAN oraz film zrealizowany w Archiwum PAN *Darczyńcy*.

W reprezentacyjnej sali Szpitala Uzdrawiskowego nr 1 w Ciechocinku 16 grudnia otwarto wystawę *Julian Adam Majewski (1826–1920) i jego dzieło* poświęconą wielkiemu projektantowi, budowniczemu i inżynierowi, twórcy wielu budowli, mostów i dróg na ziemiach polskich. Organizatorzy wystawy — Archiwum PAN, Towarzystwo Przyjaciół Ciechocinka i Uzdrawisko Ciechocinek — skoncentrowali się na jego dokonaniach w Ciechocinku, pokazując wszechstronne zainteresowania i talent wielkiego budowniczego.

Materiały ikonograficzne z naszych spuścizn archiwalnych wzbogaciły także wystawę *W obiektywie Profesora Romana Kobendzy* przygotowaną przez Kampinoski Park Narodowy i eksponowaną w Centrum Edukacyjnym „Natura et Ars” PAN Ogród Botaniczny-CZRB od 23 maja do 28 czerwca oraz wystawę okolicznościową *Bojan Penev i Dora Gabe* prezentowaną w Bułgarskim Instytucie Kultury 8 listopada.

Zrealizowane w latach uprzednich wystawy można było także zobaczyć w wielu instytucjach nauki i kultury. W roku sprawozdawczym szczególnym zainteresowaniem cieszyła się wystawa przygotowana w 2016 r. *Od Wyszehradu do Wyszehradu*. Była ona eksponowana w wielu parlamentach europejskich. Od 16 do 27 stycznia wystawę można było zwiedzać w galerii Estońskiego Archiwum Państwowego. Łączyła się ona z programem polskiej prezydencji w V4. Następnie pokazano ją w galerii ASTRA Uniwersytetu Tallińskiego (TLÜ). Wystawa została otwarta przez ambasadorów państw V4 w Republice Estońskiej oraz rektora TLÜ prof. Tiita Landa 8 marca 2017 r. w ramach zorganizowanego na TLÜ Dnia Wyszehradzkiego. 14 marca w Teatrze Miejskim w Egerze, a od 20 marca do końca miesiąca można było zwiedzić ją w Domu Poselskim przy Parlamencie Węgierskim. Otwarcia wystawy dokonali wicemarszałek Senatu RP Maria Koc oraz wiceprzewodniczący Parlamentu Węgier János Latorcai. Kolejnym miejscem prezentacji wystawy była Izba Poselska Parlamentu RC w Pradze, gdzie 26 czerwca została otwarta w obecności ambasadora Polski i parlamentarzystów czeskich.

Wystawa *Kobiety w nauce* do 26 maja prezentowana była w Muzeum Miejskim „SztYGarka” w Dąbrowie Górniczej, a od 6 listopada do 1 grudnia na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego. Do 18 stycznia Muzeum im. Jerzego Dunin-Borkowskiego w Krośniewicach pokazywało wystawę *Tylko fotografie nie liczą się z czasem*, a od 2 marca do odwołania można ją obejrzeć w Bibliotece Publicznej im. Zygmunta Rumla w Warszawie. Biblioteka ta na stałe współpracuje już z naszym Archiwum. Do 2 marca eksponowała także wystawy *Powstanie warszawskie w zbiorach PAN Archiwum w Warszawie* oraz *Józef Ignacy Kraszewski. Urodził się w gospodzie, zmarł w hotelu*. Od 2 marca do odwołania znajdują się tam ekspozycje *Byłem i będę... O historyku, który tworzył historię, Gościli w Palacu Staszica i W służbie harcerstwa i nauki*. Wystawa *Maria Skłodowska-Curie*

od 28 lutego do 4 kwietnia była prezentowana w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Zofii Nałkowskiej w Wołominie, a od 10 do 19 maja w Archiwum Urzędu Miasta Marki. Wystawę *Leon Barszczewski 1849–1910* od 9 marca do 28 kwietnia pokazywała Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Ochota w Warszawie, od 19 do 31 maja Gminna Biblioteka Publiczna im. Marii Dąbrowskiej w Komorowie, a od 31 października do 15 listopada Miejska Biblioteka Publiczna w Siedlcach. Wystawa *Warszawa moja miłość* gości od 11 października do odwołania w Domu Kultury Rembertów.

Działania popularyzatorskie prowadzone przez pracowników Archiwum PAN zostały w roku sprawozdawczym dostrzeżone i docenione. Hanna Krajewska w uznaniu roli w promowaniu współpracy archiwalnej Polski i Czech otrzymała medal „Za Zasługi o Českè Archivnictví”. Anna Mieszkowska otrzymała medal „Pro Patria” za „podtrzymywanie i popularyzację pamięci o artystach żołnierzach i artystach tułaczach”, a Bartosz Borkowski wyróżniony został przez Komisję Festiwalu Nauki za „aktywny wkład w rozwój Warszawskiego Festiwalu Nauki”.

Większości wydarzeń organizowanych przez PAN Archiwum towarzyszyły wystąpienia w środkach masowego przekazu. Udzielono dziewięciu wywiadów prasowych, radiowych, telewizyjnych i internetowych, a z przebiegu uroczystości nakręcano filmy udostępniane na portalach internetowych.

Konferencje i seminaria

10 stycznia odbyło się w pałacu Staszica spotkanie *Przy muzyce o archiwaliach. Popołudnie z dokumentem*, które prowadził dr Przemysław Wojciechowski. 7 lutego seminarium naukowym uczczono 544. rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika, a obchodom towarzyszyła wystawa *Pamięć Polski* opracowana w ramach II edycji Listy Programu *Pamięć świata* UNESCO udostępniona przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, z planszą poświęconą aktom TNW wpisanym na tę listę, a znajdującym się w Archiwum PAN. Podobne rocznicowe spotkanie odbyło się 30 listopada dla uhonorowania 262. rocznicy urodzin Stanisława Staszica. Oba spotkania urodzinowe przebiegły w miłej, podniosłej atmosferze, przy licznie zgromadzonej publiczności. Na wstępie złożono kwiaty pod pomnikami jubilatów, a potem, w części oficjalnej, ludzie nauki oraz uczniowie przypominali ich osiągnięcia w oparciu o źródła historyczne i badania naukowe.

Współpraca Archiwum Polskiej Akademii Nauk z Ministerstwem Spraw Zagranicznych na polu upowszechniania osiągnięć i dokonań Polaków na Syberii doprowadziła do zorganizowania seminarium *Syberia i Polacy*. Projekt ten powstał w ramach programu *Polacy świata*. Na spotkaniu, które odbyło się 21 kwietnia w Pałacu Staszica, zaprezentowano wykłady z zakresu badań kulturowych i zagadnień związanych ze współczesną

obecnością i działalnością Polaków na terenach Syberii. Seminarium towarzyszyła wystawa *Polscy badacze Syberii*, która od 2008 r. jest prezentowana w syberyjskich ośrodkach polonijnych i ciągle cieszy się niezwykłą popularnością. Wystawa ta eksponowana była następnie w Szkole Podstawowej nr 203 w Warszawie (7–27 czerwca oraz 24 października–14 listopada), podczas XXI Festiwalu Nauki Polskiej, a także w nowej edycji, wzbogaconej o sześć plansz, na X Międzynarodowej Konferencji *Polscy odkrywcy, badacze i eksploratorzy Syberii i Azji Środkowej w XIX i na początku XX w.*, zorganizowanej przez Wspólnotę Polską w Domu Polonii w Pułtuskach 16 listopada. W nawiązaniu do wystawy opracowano i opublikowano cykl pocztówek *Polscy badacze Syberii*. Ponadto archiwalne materiały ikonograficzne uzupełnione niezbędnym aparatem informacyjnym posłużyły Ministerstwu Spraw Zagranicznych do przygotowania kalendarza na rok 2017 opublikowanego w cyklu *Polacy świata*. Tegoroczna edycja kalendarza poświęcona została Polakom w Ameryce. Do prac w Zespole Zadaniowym ds. Polonii przy MSZ jako ekspert archiwalny została zaproszona Hanna Krajewska.

13–14 października, w 270-lecie powstania Biblioteki Braci Żałuskich, w Domu pod Królami odbyła się konferencja zorganizowana przez Archiwum PAN, Stowarzyszenie Autorów ZAiKS, Urząd Miasta Kobyłka, Polskie Towarzystwo Archiwalne i Towarzystwo Rapperswilskie *Idea i tradycja mecenatu — od Żaluskich do ZAiKS-u 1747–2017 roku*.

Archiwum PAN zainaugurowało 18 października nowy cykl spotkań poświęconych jubileuszom uczonych. W 2017 roku przypadała m.in. 170. rocznica urodzin Marcelego Nenckiego, 150. rocznica urodzin Marii Skłodowskiej-Curie, 130. rocznica urodzin Hugona Steinhausa i Ludwika Wertensteina oraz 90. rocznica śmierci Ferdynanda Karo, 70. rocznica śmierci Mieczysława Wolfkego i 10. rocznica śmierci Bohdana Paczyńskiego. Pamięci tych wybitnych uczonych poświęcono spotkanie i wystawę *Ocalić od zapomnienia. Jubileusze uczonych* prezentującą ich sylwetki i osiągnięcia.

Na katedrach i w laboratoriach — kobiety w nauce — pod takim tytułem odbyła się w dniach 16–17 listopada konferencja zorganizowana przez Archiwum PAN i Instytut Historyczny UW wpisana w cykl *Warszawa ma wiele twarzy*. Podczas obrad w Pałacu Staszica i na Wydziale Historycznym UW zaprezentowano 12 referatów ukazujących drogę naukową kobiet oraz ich pozycje w nauce. Konferencję uzupełniała wystawa poświęcona najsłynniejszej uczonej i pionierce zatytułowana *Nauka i sława. Maria Skłodowska-Curie i wielcy ludzie*. Wystawa ta została następnie przedstawiona 7–8 grudnia członkom Zgromadzenia Ogólnego PAN w Instytucie Biocybernetyki i Inżynierii Biomedycznej im. Macieja Nałęcza PAN.

Od 4 sierpnia do 15 września przed Pałacem Staszica odbywały się miniwykłady organizowane wspólnie przez Miasto Stołeczne Warszawa i Polską Akademię Nauk. Pracownicy Archiwum PAN wygłosili sześć wykładów

dla zainteresowanych słuchaczy, którym rozstawiono turkusowe krzeselka zachęcające do odpoczynku i refleksji.

W cyklu Spotkania Archiwistów Zakładowych Instytucji Polskiej Akademii Nauk, organizowane we współpracy z Polskim Towarzystwem Archiwalnym, przeprowadzono 7 czerwca szkolenie dla archiwistów zakładowych *Postępowanie z dokumentacją w świetle zmian w przepisach prawa*.

Strona internetowa

Strona internetowa Archiwum odnotowała ponad 11 340 wejść, zamieszczono na niej 24 wpisy o działalności placówki i jej ciekawych zbiorach. Portal społecznościowy — Facebook, na którym zamieszczono 43 informacje, obserwowało 771 osób. Wydarzenia archiwalne spotkały się z 43 komentarzami na stronach internetowych innych instytucji. Od połowy października strona internetowa Archiwum PAN została uruchomiona pod adresem www.archiwumpan.pl w całkowicie nowej, przebudowanej formie. Strona ta jest obecnie stale uzupełniana i modyfikowana.

11. Praktyki archiwalne

Praktyki archiwalne odbyło trzech studentów UW oraz jedna uczennica Policealnej Szkoły dla Dorosłych w Warszawie. W ramach projektu *Humanista–Stażysta–Menadżer. Zarządzanie dziedzictwem kulturowym* student Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu odbył trzymiesięczny staż studencki. Wszyscy uczestnicy praktyk zapoznali się z zasobem Archiwum oraz metodami opracowywania archiwów prywatnych.

12. Zebrania i posiedzenia

W siedzibie Archiwum PAN w Warszawie odbywały się cotygodniowe spotkania poświęcone omawianiu spraw bieżących i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych. W ramach permanentnej edukacji archiwalnej pracownicy PAN Archiwum uczestniczyli w wystawach i prezentacjach muzeów i archiwów oraz w szkoleniu w zakresie przestrzegania przepisów dotyczących ochrony danych osobowych wprowadzonych i wdrożonych do stosowania przez Administratora Polityki Bezpieczeństwa oraz Instrukcji Zarządzania Systemem Informatycznym przeprowadzone przez RBDO (Rejestracja Bezpieczeństwa Danych Osobowych). Przeprowadzone zostało dwudniowe szkolenie *Sztuka autoprezentacji i wystąpień publicznych — sześć najskuteczniejszych reguł na wystąpienie* (22–23 maja). Pracownicy Archiwum odwiedzili także gmach Sądu Najwyższego i zapoznali się z wystawą *100 lat Sądu Najwyższego RP 1917–2017*.

13. Współpraca naukowa

Współpraca naukowa krajowa

Pracownicy Archiwum PAN w Warszawie byli uczestnikami II Ogólnopolskiej Konferencji Archiwistów i Historyków *Educare necesse est* (6 czerwca), VII Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich w Kielcach (20–21 września) oraz licznych konferencji, sympozjów i spotkań naukowych zarówno polskich, jak i zagranicznych, na których wygłosili 53 referaty i odczyty. Prowadzono stałą współpracę z Uniwersytetem Trzeciego Wieku, organizując regularne wykłady dla jego uczestników (35).

Współpraca naukowa z zagranicą

Dyrektor PAN Archiwum wzięła udział w uroczystych otwarciach wystawy *Od Wyszehradu do Wyszehradu* w Egerze, Budapeszcie i Pradze, a także w otwarciu wystawy *Tadeusz Kościuszko. Drogi do Polski serca Kościuszki. W Ojczyźnie serce me zostało* w Turku (Finlandia).

ODDZIAŁY ARCHIWUM PAN

1. Naukowo-archiwalne opracowanie zasobu

W Oddziale w Poznaniu prowadzono prace porządkowe w archiwaliach pochodzenia urzędowego i prywatnego. Komisja Metodyczna zatwierdziła inwentarze materiałów Stefana Dąbrowskiego i Romana Rafińskiego, przekazano uwagi do innych inwentarzy.

Archiwum Prasowe gromadzi wycinki dotyczące uczonych oraz nauki w Wielkopolsce. Znajduje się w nim 479 teczek o łącznej objętości ok. 6,00 m.b. Materiały są układane alfabetycznie (uczenci) oraz rzeczowo według zagadnień: uczelnie, instytucje i towarzystwa naukowe, wydarzenia naukowe, historia Poznania i regionu, nekrologi.

W Oddziale w Katowicach trwa kontynuacja porządkowania spuścizny prof. Waclawa Leśnińskiego, prof. Józefa Chlebowczyka, prof. Kornela Gibińskiego, prof. Daniela Józefa Bema, prof. Marii Anny Szumiec oraz doc. Jana Szumca. Częściowo uporządkowano materiały archiwalne przejęte w 2014 roku z Zakładu Antropologii Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu.

2. Kształtowanie narastającego zasobu aktowego

Opiniowanie i konsultowanie normatywów, wizytyacje placówek

W ramach realizacji zadań w zakresie nadzoru nad działalnością archiwalną instytucji PAN Oddział w Poznaniu udzielił konsultacji i wykonał dwie ekspertyzy dokumentacji. Przeprowadzono dziewięć kontroli ogólnych

placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych.

Oddział w Katowicach udzielił 30 konsultacji archiwistom zakładowym w placówkach PAN. Zaopiniowano jeden komplet normatywów (instrukcję kancelaryjną, rzeczowy wykaz akt i zakres działania archiwum zakładowego) oraz instrukcję kancelaryjną i rzeczowy wykaz akt w Instytucie Inżynierii Chemicznej PAN w Gliwicach. Przeprowadzono pięć kontroli kompleksowych.

Brakowanie dokumentacji niearchiwalnej

W Oddziale w Poznaniu zaopiniowano pozytywnie wnioski o brakowanie dokumentacji niearchiwalnej dwóch placówek, w wyniku czego wybrakowano łącznie 79,70 m.b. dokumentacji niearchiwalnej.

W Oddziale w Katowicach pozytywnie zaopiniowano cztery wnioski o brakowanie dokumentacji niearchiwalnej w placówkach PAN, łącznie ok. 54 m.b. dokumentacji. Udzielono licznych wskazówek dotyczących niszczenia dokumentacji przeterminowanej.

3. Zbiór mikrofilmów i fotografii

Zbiór mikrofilmowy Oddziału w Poznaniu nie uległ zmianie i liczy 770 szpul. Zbiory fotografii powiększyły się o fotografie czarno-białe i kolorowe, które wpłynęły do Oddziału wraz z przejmowanymi spuściznami. Łącznie przejęto przeszło 4000 fotografii, ok. 4000 przeźroczy oraz kilkadziesiąt negatywów i filmów fotograficznych.

Zbiór płyt CD, na których nagrane są materiały Oddziału w Katowicach, liczy 10 sztuk. Zdigitalizowano 777 dokumentów i fotografii. Całość zdigitalizowanego zbioru została zarchiwizowana na płytach DVD oraz na zewnętrznym dysku twardym celem zabezpieczenia wykonanej pracy. W celu zabezpieczenia zasobu zdigitalizowane zostały w całości cztery jednostki archiwalne, w których znajdowały się jedne z cenniejszych materiałów archiwalnych w Oddziale.

4. Zbiory specjalne

Oddział w Poznaniu pozyskał cztery medale przyznane Janowi Wikarjakowi.

5. Księgozbiory

W Oddziale w Poznaniu księgozbiór powiększył się o 39 woluminów wydawnictw zwartych (22 zakupiono, 17 — dar) oraz o 73 czasopisma

(29 zakupiono, 44 — dar). Stan księgozbioru podręcznego wynosi 5370 woluminów, w tym 2408 druków zwartych oraz 2962 wydawnictwa ciągłe. Ze zbioru podręcznego skorzystało 37 czytelników, którzy wypożyczyli 140 książek i czasopism.

Całość księgozbioru znajdującego się w Oddziale w Katowicach została wpisana do inwentarza. Biblioteka podręczna powiększyła się o trzy druki zwarte (dwa pozyskano z darów, jeden zakupiono) oraz o pięć woluminów wydawnictw ciągłych (dwa pozyskano z darów, trzy zakupiono). Stan księgozbioru podręcznego wynosi 376 woluminów druków zwartych i 592 woluminy wydawnictw ciągłych.

6. Udostępnianie zasobu

W Oddziale w Poznaniu zanotowano 116 odwiedzin czytelników w pracowni naukowej. Zrealizowano pocztą elektroniczną 17 kwerend merytorycznych. Na zamówienie czytelników wykonano 337 reprografii ze zbiorów Oddziału.

W Oddziale w Katowicach zanotowano 40 odwiedzających, udostępniono 635 j.a. — wszystkie do badań naukowych, wykonano sześć kwerend archiwalnych dla użytkowników i instytucji, w tym kwerendy w zespołach akt osobowych i kart wynagrodzeń (dla ZUS). Wykonano 667 reprografii.

7. Popularyzacja zasobu

Wystawy

W ramach cyklu *Przedstawiciele śląskiej nauki* od 1 grudnia 2016 roku do 23 marca 2017 roku w siedzibie Oddziału w Katowicach prezentowana była wystawa *Postać Jana Kuhla jako przykład naukowca prowadzącego badania w zakresie mineralogii i petrografii*, a od 1 grudnia wystawa *Czesław Thullie — architekt*. Również w siedzibie Oddziału od 24 marca do 31 sierpnia można było oglądać wystawę *Materiały do historii turystyki w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach i Fotografia jako źródło historyczne* (1 września–30 listopada).

Kolejnym wspólnym przedsięwzięciem Gminnej Biblioteki Publicznej w Pawłowicach oraz PAN Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach była wystawa *Kornel Gibiński — lekarz Armii Krajowej*, prezentowana w siedzibie Biblioteki od 1 do 31 marca.

Od 1 do 30 czerwca w Gminnej Bibliotece Publicznej w Godowie eksponowano wystawę *Godów w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach*.

Większości imprez organizowanych przez Oddział w Katowicach towarzyszyły wystąpienia w środkach masowego przekazu. Zanotowano cztery publikacje internetowe dotyczące działalności Oddziału w Katowicach.

Spotkania i prezentacje

27 listopada Oddział w Poznaniu gościł dyrektora Państwowego Archiwum Obwodu Mikołajewskiego Larysę Lewczenko. Dyrektor ukraińskiego archiwum zapoznała się z organizacją pracy, działalnością w procesie kształtowania i gromadzenia dokumentacji naukowo-administracyjnej placówek Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu i w Wielkopolsce oraz formami pozyskiwania i opracowywania spuścizn po uczonych. Dyrektor Lewczenko z kolei przedstawiła historię, zasób oraz zadania mikołajewskiego archiwum.

Strona internetowa

Strona internetowa Oddziału w Poznaniu była na bieżąco aktualizowana. Uzupełniona została m.in. o informacje dotyczące nabytków, opracowanych spuścizn, łącznym stanie zasobu i jego popularyzacji oraz o publikacjach pracowników Oddziału. Razem załączono 48 skanów, w tym dziewięć skanów dokumentów i fotografii ze zbiorów Oddziału.

Strona internetowa Oddziału w Katowicach także została w pełni zaktualizowana. Można na niej odnaleźć informacje o aktualnych wydarzeniach, historii oraz zasobie Oddziału Archiwum, a także o zorganizowanych konferencjach i wystawach oraz ofercie edukacyjnej.

8. Praktyki

W Oddziale Poznańskim praktyki archiwalne odbył student II roku Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, który zapoznał się z metodyką pracy oraz z organizacją, dziejami i zasobem archiwalnym Oddziału.

9. Współpraca naukowa

Współpraca naukowa krajowa

W Oddziale w Poznaniu kontynuowano współpracę i kontakty z Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, Archiwum Państwowym w Poznaniu, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, Biblioteką Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Cyfrowym Repozytorium Lokalnym CYRYL w Poznaniu, Instytutem Pamięci Narodowej Oddziałem w Poznaniu, PAN Oddziałem w Poznaniu, Stowarzyszeniem Archiwistów Polskich Oddziałem w Poznaniu, Zakładem Archiwistyki Instytutu Historii

UAM, Wydawnictwem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Nawiązano kontakty z Redakcją „Życia Uniwersyteckiego”.

Pracownicy Oddziału wzięli udział w wernisazach, szkoleniach, seminariach, zjazdach i konferencjach, m.in. w VII Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich *Archiwistyka bez granic* w Kielcach (19–21 września) i w konferencji *Metodyka i standardy opracowania archiwalnego. Rzeczywistość i potrzeby* w Poznaniu (19 października) oraz w sesjach Zgromadzenia Ogólnego Oddziału PAN w Poznaniu (31 maja i 6 grudnia). Zaprezentowano trzy referaty i prezentacje.

Oddział w Katowicach kontynuował współpracę z Oddziałem PAN w Katowicach, Archiwum Państwowym w Katowicach, Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, Oddziałem Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach, Stowarzyszeniem Humanistycznym Europa, Śląsk, Świat Najmniejszy oraz z bibliotekami: Biblioteką Publiczną Miasta Rydułtowy im. Henryka Mikołaja Góreckiego, Gminną Biblioteką Publiczną w Godowie oraz Gminną Biblioteką Publiczną w Pawłowicach.

Pracownik Oddziału w Katowicach uczestniczył w licznych wystawach i spotkaniach naukowych, m.in. w wystawie w Archiwum Państwowym w Katowicach *Koniec i początek. Powstańcy warszawscy w niewoli niemieckiej* (6 lutego), w konferencji *Katowice jako ośrodek nauki i kultury w XX i XXI wieku* w Muzeum Historii Katowic (13–14 września). Zaprezentował 14 referatów, wykładów i prezentacji.

Załącznik nr 1**NABYTKI ARCHIWUM PAN****Warszawa****Dział II — Akta placówek PAN**

Materiały dodatkowe

Instytut Nauk Geologicznych	0,45 m.b.
Wydział III Nauk Ścisłych i Nauk o Ziemi	11,05 m.b.
Zakład Orientalistyki	0,29 m.b.

Dział III — Spuścizny uczonych polskich

Andrzej Abramowicz	8,70 m.b.
Maria Bokszezanin	10,08 m.b.
Jan Baszyk	0,35 m.b.
Marek Dulinicz	1,53 m.b.
Halina Gajewska	0,02 m.b.
Anna Grabowska	0,45 m.b.
Zbigniew R. Grabowski	2,57 m.b.
Barbara Konarska	0,10 m.b.
Zygmunt Krzak	0,10 m.b.
Tadeusz D. Kulikowski	0,23 m.b.
Karol Majewski	0,48 m.b.
Jan Pazdur	0,74 m.b.
Kazimierz Schilling	1,08 m.b.
Andrzej Siciński	6,00 m.b.
Jerzy Świdorski	7,57 m.b.
Elżbieta Tarkowska	3,96 m.b.
Irena Turnau	0,60 m.b.
Janina Wojciechowska	0,66 m.b.
Zbigniew Wójcik	2,64 m.b.

Poz. 1–19 dary

Materiały dodatkowe

Roman Andrzejewski	0,24 m.b.
Leon Błaszczak	0,15 m.b.
Janina Doroszevska	0,15 m.b.
Witold Doroszevski	0,20 m.b.

Aleksandra Dunin-Wąsowicz	1,20 m.b.
Teresa Dunin-Wąsowicz	1,32 m.b.
Maria Grzegorzewska	0,03 m.b.
Zdzisław Kaczmarek	0,03 m.b.
Zofia Kamieńska	0,01 m.b.
Krystyna Kamieńska-Trela	0,24 m.b.
Zofia Podkowińska	0,02 m.b.
Jerzy Ranachowski	0,10 m.b.
Janina Rosen-Przeworska	0,27 m.b.
Wacław Sierpiński	0,01 m.b.
Stefan Stasiak	0,08 m.b.
Jan Stecki	1,32 m.b.
Jerzy Wielowiejski	0,02 m.b.
Marian Wojciechowski	0,90 m.b.
Wiesława Zaborska	0,04 m.b.
Poz. 1–19 dary	

Poznań

Dział II — Akta placówek PAN

Materiały dodatkowe

Materiały redakcyjne „Studiów Źródłoznawczych Commentationes”	0,30 m.b.
Materiały Instytutu Chemii Bioorganicznej PAN w Poznaniu	0,94 m.b.

Dział III — Spuścizny uczonych polskich

Konstanty Kalinowski	6,00 m.b.
Izabela Skierska	0,40 m.b.
Jana Wikarjak	2,60 m.b.
Bogdan Wachowiak	0,04 m.b.

9 fotografii przedstawiających wydarzenia

kulturalne i społeczne w Poznaniu z okresu międzywojennego

Poz. 1–5 dary

Materiały dodatkowe

Andrzej Niesiołowski	0,05 m.b.
Karol Marian Pospieszalski	1,90 m.b.
Andrzej Wędzki	0,04 m.b.

Zofia Trojanowiczowa	0,04 m.b.
Zofia Hilczer-Kurnatowska	0,08 m.b.
Teresa Jakimowicz	koperta, list, 11 fotografii
Poz. 1–6 dary	

WYKAZ PUBLIKACJI PRACOWNIKÓW ARCHIWUM PAN

- Arvaniti Joanna**, *Болеслав Шостакович, „Феномен польско-сибирской истории (XVII в.–1917 г.). Основные аспекты современных научных трактовок, результатов и задач дальнейшей разработки темы”*, Moskwa 2015, ss. 752 (recenzja), „Wrocławskie Studia Wschodnie”, 2016, s. 305–310.
- Arvaniti Joanna**, *Byłem i będę. O historyku, który tworzył historię*, [w:] *Aleksander Gieysztor w pamięci i badaniach historycznych*, Warszawa 2017, s. 46–56.
- Arvaniti Joanna**, *Inwentarze archiwalne*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 10–11.
- Arvaniti Joanna**, *Jak Archiwum Polskiej Akademii Nauk upowszechnia wiedzę o osiągnięciach polskiej nauki*, [w:] *Educare necesse est — ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, Warszawa 2017, s. 205–209.
- Arvaniti Joanna**, *Марфа И. Бровченко, „Восточная Сибирь в изучении и описании польских исследователей, вторая половина XIX–начало XX вв.”*, Moskwa 2013, ss. 230 (recenzja), „Wrocławskie Studia Wschodnie”, 2016, s. 302–304.
- Arvaniti Joanna**, *Polskie drogi do niepodległości*, „Zesłaniec. Pismo Rady Naukowej Zarządu Głównego Związku Sybiraków”, 2017, nr 71, s. 65–82.
- Arvaniti Joanna**, *Sprawozdanie z obchodów 150. rocznicy urodzin Bronisława Piłsudskiego*, „Zesłaniec. Pismo Rady Naukowej Zarządu Głównego Związku Sybiraków”, 2017, nr 69, s. 79–82.
- Arvaniti Joanna**, *Syberia i Polacy*, „Zesłaniec. Pismo Rady Naukowej Zarządu Głównego Związku Sybiraków”, 2017, nr 70, s. 93–97.
- Arvaniti Joanna**, *Wystawy archiwalne w 2017 roku*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 117–124.
- „**Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk**”, red. **Joanna Arvaniti**, 2017, nr 58, ss. 180.
- Boksa Michał**, *Archiwum Sułkowskich w zbiorach Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, „Kronika Miasta Poznania”, 2017, nr 1, s. 249–256.
- Boksa Michał**, *Listy Feliksa Nowowiejskiego (1877–1946) do Adama (1875–1965) i Marii (1877–1952) Wrzosek z lata 1936 roku*, „Przegląd Wielkopolski”, 2016, r. XXX, nr 4, s. 66–70 (na stronie internetowej www.e-pw.pl informacja o artykule).

- Boksa Michał**, Jaśkowska-Józefiak Zuzanna, *Listy Feliksa Nowowiejskiego (1877–1946) do Adama (1875–1965) i Marii (1877–1952) Wrzosek z 1936 r. (ze spuścizny Adama Wrzosa w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu)*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny”, 2016, t. III, s. 21–224.
- Boksa Michał**, *Listy Juliana Flatau (1870–1935) do Kazimierza Flatau (1910–2000) z lat 1924–1926*, „Przegląd Wielkopolski”, 2017, r. XXXI, nr 2, s. 61–65 (na stronie internetowej www.e-pw.pl informacja i ilustracje z artykułu).
- Boksa Michał, Matysiak Jarosław**, *Listy Telesfora Andrzejewskiego (1877–1958) z Potarzczy do prof. Stanisława Helsztyńskiego (1891–1986) z lat 1956–1958*, 2017, r. XXX, nr 3, s. 74–77 (na stronie internetowej www.e-pw.pl informacja o artykule).
- Ciara Marek**, *Materiały Bohdana Paczyńskiego*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 48–57.
- Ciara Marek**, *Materiały Marcelego Nenckiego*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 58–63.
- Chodkowska Anita**, *Porządkowanie spuścizn zawierających dokumenty elektroniczne — problemy praktyczne*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 70–78.
- Chodkowska Anita**, *Spuścizna archiwalna Aleksandra Gieysztor w zasobie Archiwum Polskiej Akademii Nauk*, [w:] *Aleksander Gieysztor w pamięci i badaniach historycznych*, Warszawa 2017, s. 28–38.
- Gass Izabela**, *Tradycja kościuszkowska w Muzeum Polskim w Rapperswilu. Historia Muzeum Polskiego w Rapperswilu*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 88–102.
- Gass Izabela**, *Spuścizna Aleksandra ks. Sapiehy w zbiorach Muzeum Polskiego w Rapperswilu*, [w:] *Rapperswilskie silva rerum*, Rzeszów 2017, s. 119–129.
- Gass Izabela**, *Szwajcaria oczami Polaków na przełomie XIX/XX wieku*, red. **Joanna Arvaniti**, Warszawa 2017, ss. 73.
- Klubiński Andrzej, Słojkowska Katarzyna**, *Wspomnienie o Marianie Kmicie*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 7–9.
- Krajewska Hanna**, *Czy rozpraszanie spuścizn archiwalnych jest nieuchronną koniecznością?*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 64–70.
- Krajewska Hanna**, *Miejskie gry terenowe zorganizowane podczas warszawskich pikników archiwalnych*, [w:] *Gry miejskie w działalności edukacyjnej archiwów*, Kielce-Toruń 2017, s. 81–86.
- Krajewska Hanna**, *Nobliści — polskie ślady. Nobel Award winners — polish traces*, Warszawa 2017, ss. 69.

- Krajewska Hanna**, *Peregrynacje serca Tadeusza Kościuszki*, [w:] *Rapperswilskie silva rerum*, Rzeszów 2017, s. 63–71.
- Krajewska Hanna**, *Stanisław Staszic — naukowiec i polityk*, „Biuletyn Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego”, 2016, r. LII, s. 10–13.
- Matysiak Jarosław**, *Kazimierz Kaczmarczyk (1878–1966). W pięćdziesiątą rocznicę śmierci — wspomnienie*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny”, 2016, t. III, s. 333–338.
- Matysiak Jarosław**, *Klub Demokratycznej Profesury w Poznaniu w latach 1949–1950–1953*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny”, 2016, t. III, s. 95–112.
- Matysiak Jarosław**, *Stefan Blachowski (1889–1962)*, Poznań 2017, ss. 363.
- Matysiak Jarosław**, *Współpraca Poznańskiego Oddziału Archiwum Polskiej Akademii Nauk z Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk*, „Kronika Miasta Poznania”, PTPN 1857–2017, 2017, nr 1, s. 147–159.
- Mieszkowska Anna**, *Jan Mierzanowski (1924–2008)*, „Archiwum Emigracji. Studia–Szkice–Dokumenty”, 2015[2017], z. 1–2 (22–23), s. 117–123.
- Mieszkowska Anna**, *Kolekcja Artyści Emigracyjnej Melpomeny 1939–1995. Jak teatralia z emigracyjnych piwnic, strychów i pawlaczy trafiły do Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 79–87.
- Mieszkowska Anna**, „*Ludzie wybitni nie bywają łatwi*”. *Współpraca Mariana Hemara i Jana Nowaka-Jeziorańskiego w Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa*, „Archiwum Emigracji. Studia–Szkice–Dokumenty”, 2015[2017], z. 1–2 (22–23), s. 77–94.
- Mieszkowska Anna**, *Dymnicka-Wołoszyńska Anna*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, Warszawa 2017, s. 66–67.
- Mieszkowska Anna**, *Grzebieluch Anna*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, Warszawa 2017, s. 90.
- Mieszkowska Anna**, *Krzos Kazimierz*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, Warszawa 2017, s. 129–130.
- Mieszkowska Anna**, *Marciniak Anna*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, Warszawa 2017, s. 144–145.
- Mieszkowska Anna**, *Rzeuska Maria*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, Warszawa 2017, s. 210.
- Mieszkowska Anna**, *Zamojska Dorota*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, Warszawa 2017, s. 274–275.
- Mieszkowska Anna**, *Aston Adam*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 11–12.

- Mieszkowska Anna**, *Baczyńska Wanda*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 16.
- Mieszkowska Anna**, *Brzezińska Irena*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 118–119.
- Mieszkowska Anna**, *Chudzyński Edward*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 165.
- Mieszkowska Anna**, *Czerwińska Jadwiga*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 194.
- Mieszkowska Anna**, *Domańska Jadwiga*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 234–236.
- Mieszkowska Anna**, *Fabian Feliks*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 272.
- Mieszkowska Anna**, *Karell Danuta*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 487.
- Mieszkowska Anna**, *Kielanowski Leopold*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 505–508.
- Mieszkowska Anna**, *Kitajewicz Helena*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 516–517.
- Mieszkowska Anna**, *Konarski Feliks*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 533–535.
- Mieszkowska Anna**, *Kowalewska Regina*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 580–581.
- Mieszkowska Anna**, *Krajewski Waclaw*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. I, s. 591–592.
- Mieszkowska Anna**, *Magierówna Eugenia*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 6.
- Mieszkowska Anna**, *Malicz Mieczysław*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 22–23.
- Mieszkowska Anna**, *Michałowska Szczęsna*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 61–62.
- Mieszkowska Anna**, *Mikula Stanisław*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 76–77.
- Mieszkowska Anna**, *Mirecki Wiesław*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 88–89.
- Mieszkowska Anna**, *Oleńska Nina*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 159–160.
- Mieszkowska Anna**, *Próchnicka Lidia*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 235.
- Mieszkowska Anna**, *Ruszcza Stanisław*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 302–303.
- Mieszkowska Anna**, *Schejbal Waclaw*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 332.

- Mieszkowska Anna**, *Terné Zofia*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 490.
- Mieszkowska Anna**, *Wańska Hanna*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 523–524.
- Mieszkowska Anna**, *Zięciakiewicz Stanisław*, [w:] *Słownik biograficzny teatru polskiego 1981–2000*, 2017, t. II, s. 645–647.
- Piętka-Hadała Dorota**, *VIII Warszawski Piknik Archiwalny*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 133–135.
- Piętka-Hadała Dorota**, *Sprawozdanie z uczestnictwa Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie w XXI Festiwalu Nauki*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 136–138.
- Slojowska Katarzyna**, „*Spalenizna Przeździeckich*”. *Kilka słów o Archiwum Przeździeckich*, [w:] *Archiwa Polski i Europy: wspólne dziedzictwo, różne doświadczenia*, Warszawa 2017, s. 258–264.
- Slojowska Katarzyna**, *Warszawski cyklista — Józef Helczyński*, „Kronika Warszawy”, 2017, (156) 2, s. 85–92.
- Sobeczko Mateusz**, „*Człowiek związany z ziemią Górnego Śląska*”. *Wizja Śląska i Ślązaków w pracach naukowych prof. Kazimierza Popiołka*, [w:] *Oni tworzyli obraz Górnego Śląska w XX wieku*, Katowice-Rybnik 2017, s. 129–137.
- Sobeczko Mateusz**, *Działalność edukacyjna i popularyzacyjna archiwów na przykładzie doświadczeń Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach*, [w:] *Educare necesse est — ale jak i dlaczego? Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, Warszawa 2017, s. 211–214.
- Sobeczko Mateusz**, *Kazimierz Popiołek*, [w:] *Oni tworzyli obraz Górnego Śląska w XX wieku*, Katowice-Rybnik 2017, s. 127–128.
- Sobeczko Mateusz**, *Lwowskie korzenie śląskich naukowców na podstawie zasobu Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 108–116.
- Sobeczko Mateusz**, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza w Katowicach wobec Kościoła katolickiego w latach 1970–1980*, „Komisja Historyczna Polskiej Akademii Nauk Oddział w Katowicach. Biuletyn Informacyjny”, 2016, nr 13, s. 18–21 (publikacja internetowa).
- Sobeczko Mateusz**, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza w Katowicach wobec Kościoła katolickiego w latach 1970–1980*, Katowice 2017, ss. 323.
- Sobeczko Mateusz**, *Pszów jako centrum religijne ziemi rybnicko-wodzisławskiej*, „Turystyka Historyczna”, 2017, t. I, s. 148–163.
- Sobeczko Mateusz**, *Powstańczy epizod w życiu Włodzimierza Burzyńskiego. Materiały do dziejów powstań śląskich i plebiscytu w spuściznie*

Włodzimierza Burzyńskiego, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2017, nr 58, s. 103–107.

Sobeczko Mateusz, *Stosunki wyznaniowe*, [w:] *Żory 1945–1989. Monografia historyczna*, Żory 2017, s. 251–308.

INWENTARZE
ZESPOŁÓW ARCHIWALNYCH
ogłoszone w numerach 1–59 „Biuletynu Archiwum PAN”
(układ chronologiczny)

	strony
Nr 1 (1959)	
Towarzystwo Naukowe Warszawskie (1907–1953) (H. Dymnicka)	21–77
Nr 3 (1960)	
Materiały Aleksego Bachulskiego (M. Flis)	33–39
Materiały Stanisława Borowskiego (Z. Kolankowski)	44–48
Materiały Olgerda Górki (M. Wrzoscowa)	50–61
Materiały Stanisława Kętrzyńskiego (S. Chankowski)	64–69
Materiały Adama Kłodzińskiego (H. Dymnicka)	69–71
Materiały Jerzego Manteuffla (S. Chankowski)	73–77
Materiały Władysława Namysłowskiego (M. Wrzoscowa)	77–86
Materiały Eugeniusza Przybyszewskiego (M. Flis)	86–89
Materiały Heleny Salskiej (S. Chankowski)	89–93
Materiały Adama Skalkowskiego (M. Wrzoscowa)	93–109
Nr 4 (1961)	
Materiały Wisławy Knapowskiej (H. Zubalowa)	31–71
Materiały Artura Śliwińskiego (S. Chankowski)	72–126

Nr 5 (1962)

Akta I Kongresu Nauki Polskiej (1949–1951)
(M. Wrzoscowa) 23–70

Nr 6 (1963)

Akta Polskiego Towarzystwa Historycznego
(1886–1939, 1947–1968)
(H. Dymnicka, M. Wrzoscowa) 39–79
Materiały Antoniego Wróblewskiego
(J. Szajbel) 80–127

Nr 7 (1964)

Materiały Janusza Iwaszkiewicza
(S. Chankowski) 33–53
Materiały Aleksandra Lednickiego
(M. Wrzoscowa) 54–70
Materiały Zygmunta Moczarskiego
(Z. Wardęska) 71–93
Materiały Ludwika Skubiszewskiego
(J. Szajbel) 94–105

Nr 8 (1965)

Materiały Tadeusza Mańkowskiego
(A. Kamiński) 13–54
Materiały Wiktora Ormickiego
(O. Staroń) 55–78
Materiały Edwarda Schechtle
(A. Marciniak) 79–96

Nr 9 (1966)

Materiały Kazimierza Bassalika
(S. Chankowski) 35–54
Materiały Ludwika Ręgorowicza
(M. Wrzoscowa) 55–81
Materiały Adama Szymańskiego
(H. Obuchowska-Pysiowa) 82–87

Nr 10 (1967)

Materiały Wiktora Schramma
(A. Marciniak) 20–106

Nr 11 (1968)

Akta Komisji Naukowej Obchodu Roku Mickiewicza PAN
(1953–1956)
(H. Dymnicka) 30–64
Materiały Antoniego Artymiaka
(S. Chankowski) 65–85
Materiały Ludwika Chmaja
(R. W. Wołoszyński) 86–111
Materiały Eugeniusza Dziewulskiego
(A. Brachfogel) 112–120
Materiały Władysława Dziewulskiego
(M. Wrzoscowa) 121–148

Nr 12 (1969)

Materiały Witolda Chodźki
(M. Wrzoscowa) 40–81
Materiały Franciszka Czubalskiego
(M. Wrzoscowa) 82–97

Nr 13 (1970)

Materiały Józefa Grodeckiego i Katarzyny Grodeckiej
(M. Wrzoscowa) 26–84
Materiały Stefana Rygla
(S. Chankowski) 85–117
Materiały Bożeny Stelmachowskiej
(J. Szajbel) 118–161

Nr 14 (1971)

Materiały Joachima Metallmanna
(R. Majkowska) 18–26
Materiały Antoniego Peretiatkowicza
(A. Marciniak) 27–66
Materiały Tadeusza Strumiłły
(R. Wojciechowska) 67–105

Materiały Zygmunta Zawirskiego (A. Woltanowski)	106–125
Nr 15 (1972)	
Materiały Bronisława Dembińskiego (K. Dopierała)	11–71
Materiały Włodzimierza Dzwonkowskiego (H. Dymnicka)	72–100
Materiały Wiktora Hahna (M. Wrzoscowa)	101–182
Nr 16 (1973)	
Materiały Ludwika Eckerta (M. Wrzoscowa)	26–52
Materiały Tadeusza Kowalskiego (J. Poradzisz)	53–99
Materiały Feliksa Kazimierza Terlikowskiego (M. Adamczewska)	100–125
Nr 17 (1974)	
Materiały Bronisława Pawłowskiego (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	39–48
Materiały Edmunda Jana Reymana (J. Mizikowski)	49–81
Materiały Stanisława Tynca (M. Wrzoscowa)	82–125
Nr 18 (1975)	
Materiały Stanisława Karwowskiego (J. Szajbel)	19–41
Materiały Jerzego Landego (J. Mizikowski)	42–54
Materiały Mariana Magdańskiego (E. Sztraj)	55–62
Materiały Michała Rawity-Witanowskiego (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	63–124

Nr 19 (1976)

Materiały Kazimierza Abgarowicza (M. Adamczewska)	24–35
Materiały Aleksandra Kozikowskiego (A. Marciniak)	36–54
Materiały Edwarda Lubicz-Niezabitowskiego (Z. Wardęska)	55–63

Nr 20 (1977)

Materiały Jana Dembowskiego (M. Wrzoscowa)	10–32
Materiały Mariana Gieysztora (A. Brachfogel)	33–54
Materiały Teodora Marchlewskiego (A. Brachfogel)	55–81

Nr 21 (1978)

Materiały Władysława Abrahama (E. Sztraj)	41–54
Materiały Stefana Baleya (M. Wrzoscowa)	55–93
Materiały Natalii Gąsiorowskiej-Grabowskiej (J. Mizikowski)	94–116
Materiały Wincentego Stysia (M. Wrzoscowa)	117–153

Nr 22 (1979)

Materiały Włodzimierza Demetrykiewicza (R. Majkowska)	35–59
Materiały Kazimierza Drewnowskiego (E. Sztraj)	60–78
Materiały Stanisława Kossutha (P. Porwoł)	79–106
Materiały Bronisława Niklewskiego (M. Adamczewska-Jackowiak)	107–144

Nr 23 (1980)

Materiały Andrzeja Grodka (M. Wrzoscowa)	31–101
---	--------

Materiały Janusza Wolińskiego (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	102–150
Nr 24 (1981)	
Materiały Adolfa Jozta (M. Wrzoscowa)	15–42
Materiały Kazimierza Rodowicza (O. Staroń)	43–52
Materiały Czesława Zakaszewskiego (J. Mizikowski)	53–74
Nr 25 (1982)	
Materiały Władysława Dybowskiego (Ł. Litwa, M. Wrzoscowa)	21–44
Materiały Ludwika Hirszfelda i Hanny Hirszfeldowej (Ł. Litwa, M. Wrzoscowa)	45–148
Nr 26 (1983)	
Materiały Stanisława Kozierowskiego (J. Latzke)	8–87
Suplement do inwentarza materiałów Kazimierza Drewnowskiego (E. Sztraj)	88–98
Nr 27 (1984)	
Materiały Stanisława Antoniewskiego (J. Mizikowski)	22–35
Materiały Zygmunta Golonki (J. Mizikowski)	36–61
Materiały Lucjana Kaznowskiego (J. Mizikowski)	62–75
Materiały Tymoteusza Łuniewskiego (M. Wrzoscowa)	76–100
Materiały Jana Miklaszewskiego (S. Chankowski)	101–105
Nr 28 (1985)	
Materiały Stefana Ehrenkretza (A. Brachfogel)	29–40

Materiały Witolda Kamienieckiego (M. Wrzoscowa)	41–50
Materiały Emila Kipy (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	51–66
Materiały Tadeusza Makowieckiego (E. Sztraj)	67–80
Materiały Marzeny M. Pollakówny (T. Dymaczewski)	81–103
Nr 29 (1986)	
Materiały Stefana Drzewieckiego (B. Krzyżtoporska)	21–28
Materiały Władysława Folkierskiego (M. Tejchman)	29–38
Materiały Alfreda Liebfelda (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	39–60
Materiały Tadeusza Miłobędzkiego (Redakcja)	61–72
Nr 30 (1987)	
Materiały Kazimierza Moszyńskiego (A. Brachfogel)	23–43
Materiały Henryka Ułaszyna (E. Sztraj)	44–112
Nr 31 (1988)	
Materiały Stanisława Kontkiewicza (J. Bugajski)	14–71
Materiały Juliana Tokarskiego (J. Mizikowski)	72–115
Nr 32 (1989)	
Materiały Jana Grzegorzewskiego (Z. Bonarowska)	17–29
Materiały Mariana Lewickiego i Ireny Lewickiej (I. Biel, Z. Bonarowska)	30–90
Materiały Czesława Thulliego (W. Różańska)	91–114

Nr 33 (1990)

- Materiały Władysława Kowalenki
(J. Latzke, E. Lijewska) 21–60
- Materiały Tadeusza Manteuffla
(H. Dymnicka-Wołoszyńska) 61–132

Nr 34 (1993)

- Materiały Zofii Podkowińskiej
(A. Chodkowska) 11–33
- Materiały Adama Wolffa
(H. Szymczyk) 34–60

Nr 35 (1994)

- Materiały Władysława Tomkiewicza
(A. Kulecka) 25–72
- Materiały Michała Walickiego
(E. Sztraj, H. Szymczyk) 73–94
- Materiały Anny Dembińskiej
(K. Dopierała) 95–106

Nr 36 (1995)

- Materiały Włodzimierza Antoniewicza
(J. Mizikowski) 15–97
- Materiały Zofii Wartołowskiej
(J. Mizikowski) 98–103

Nr 37 (1996)

- Materiały Stanisława Srokowskiego
(M. Wrzokowa) 20–60
- Materiały Edwarda Stenza
(J. Mizikowski, E. Sztraj) 61–93

Nr 38 (1997)

- Materiały Jana Reychmana
(H. Szymczyk) 14–113

Nr 39 (1998)

- Materiały Janusza Groszkowskiego
(A. Kulecka) 29–89

Materiały Witolda Nowackiego (J. Lewandowska)	90–112
Nr 40 (1999)	
Materiały Ludwika Kolankowskiego (M. Wrzoscowa)	42–64
Materiały Rocha Morcinka (E. Sztraj)	65–73
Materiały Michała Szanieckiego (E. Sztraj)	74–94
Materiały Józefa Siemieńskiego (T. Epsztejn)	95–105
Nr 41 (2000)	
Materiały rodziny Baudouin de Courtenay (D. Zamojska)	23–60
Materiały Stanisława Szobera (B.B. Hulewicz-Szczepanowska)	61–76
Materiały Stanisławy Przybyszewskiej (E. Ruta-Solarska)	77–94
Nr 42 (2001)	
Materiały Aleksandra Gajkowicza (A. Chodkowska)	6–33
Materiały Jana Dąbrowskiego (T. Dymaczewski, W. Kaczmarek)	34–47
Materiały Juliana Adama Majewskiego (J. Mizikowski)	48–69
Materiały Dobrosława Stróżeckiego (S. Biały, G. Ciemińska, M. Gaszkowska, K. Markowski)	70–82
Nr 43 (2002)	
Materiały Wacława Sierpińskiego (A. Kulecka)	6–65
Materiały Kazimierza Kuratowskiego (A. Kalbarczyk, I. Szulc, H. Szymczyk)	66–95
Materiały Hugona Steinhausa (A. Chodkowska, M. Wawrowska)	96–138

Nr 45 (2004)

Materiały Henryka Elzenberga (A. Chodkowska, H. Dymnicka-Wołoszyńska, J. Mizikowski, J. Stasiak)	15–57
Materiały Władysława Witwickiego (G. Milewski)	58–74

Nr 46 (2005)

Materiały Szczepana Szczeniowskiego (J. Dudziński)	8–19
Materiały Ludwika Wertensteina (D. Pietrkiewicz)	20–53
Materiały Mieczysława Wolfkego (M. Flis, H. Szymczyk)	54–68

Nr 47 (2006)

Materiały Stanisława Herbsta (H. Szymczyk)	16–139
---	--------

Nr 48 (2007)

Materiały Stanisława Bełcha (J. Malinowski)	12–25
Materiały Tadeusza Cypriana (P. Dembiński, J. Matysiak)	26–69
Materiały Witolda Jakóbczyka (R. Dąbrowski)	70–109
Materiały Zdzisława Kaczmarczyka (P. Dembiński, J. Matysiak)	110–149
Materiały Waława Pytkowskiego (M. Boksa, E. Zielińska)	150–171
Materiały Adama Wodziczki (P. Dembiński, J. Matysiak)	172–204

Nr 49 (2008)

Materiały Piotra Bańkowskiego (A. Chodkowska)	12–101
Materiały Kazimierza Konarskiego (A. Chodkowska)	102–109

Materiały Witolda Suchodolskiego (A. Chodkowska)	110–117
Materiały Franciszka Olszewskiego (A. Chodkowska)	118–129

Nr 50 (2009)

Materiały Benedykta Dybowskiego (J. Arvaniti, I. Gass, H. Krajewska)	12–29
Materiały Leona Barszczewskiego (J. Arvaniti, S. Chankowski, Z. Kolankowski)	30–43
Materiały Karola Nereusza Bohdanowicza (J. Arvaniti)	44–51

Nr 51 (2010)

Materiały Tytusa Chałubińskiego (T. Dobrzyński, K. Słojkowska)	12–19
Materiały Stanisława Bilewicza (A. Chodkowska, J. Mizikowski)	20–29
Materiały Seweryna i Heleny Krzemieniewskich (J. Buda, M. Norkowski, H. Szymczyk)	30–47
Materiały Jerzego Hersego (J. Stasiak)	48–57
Materiały Witolda Sławińskiego (J. Stasiak)	58–71
Materiały Bronisława Edwarda Sydowa (J. Arvaniti)	72–77

Nr 52 (2011)

Materiały Zygmunta i Natalii Batowskich (K. Słojkowska)	14–63
Materiały Janiny Bemówny (M. Kmita, P. Michałowski, J. Stasiak)	64–71
Materiały rodziny Kalinowskich (A. Chodkowska)	72–125
Materiały Janiny Zakrzewskiej (A. Bodecka, A. Chodkowska, U. Roguska)	126–149

Nr 53 (2012)

Materiały Stanisława Tołwińskiego (A. Chodkowska)	8–85
Materiały Czesława Trębickiego (A. Chodkowska)	86–89
Materiały Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma (M. Błażczak, K. Słojkowska)	90–95
Materiały Mikołaja Dzikowskiego (Ł. Gawin, J. Stasiak)	96–104

Nr 55 (2014)

Materiały Jadwigi Braun-Domańskiej (A. Mieszkowska)	10–29
Materiały Mariana Massoniusa (S. Chankowski, K. Słojkowska)	30–37
Materiały Lecha Niemojewskiego (A. Chodkowska, A. Kulecka, C. Sikorska)	38–67
Materiały Kazimierza Twardowskiego (J. Stasiak)	68–79

Nr 56 (2015)

Materiały Heliodora Święcickiego (J. Matysiak)	10–25
Materiały Jana Grochmalickiego (J. Matysiak)	26–35
Materiały Stefana Błachowskiego (K. Banaś, J. Matysiak)	36–93
Materiały Andrzeja Sołtana (M. Ciara)	94–115
Materiały Jerzego Pniewskiego (M. Ciara)	116–131
Materiały Bronisława Kuchowicza (M. Ciara)	132–175

Nr 57 (2016)

Materiały Mieczysława Orłowicza (H. Szymczyk)	7–150
--	-------

Nr 58 (2016)

Materiały Stefana Dąbrowskiego (J. Malinowski)	12–47
Materiały Bohdana Paczyńskiego (M. Ciara)	48–57
Materiały Marcelego Nenckiego (M. Ciara)	58–63

Nr 59 (2017)

Materiały Kazimierza Albina i Hanny Dobrowolskich (K. Słojkowska)	8–21
Materiały Romana i Jadwigi Kobendzów (K. Słojkowska)	22–47

INWENTARZE ZESPOŁÓW ARCHIWALNYCH
ogłoszone w numerach 1–59 „Biuletynu Archiwum PAN”
(układ alfabetyczny)

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Abgarowicz Kazimierz	19	24–35
Abraham Władysław	21	41–54
Antoniewicz Włodzimierz	36	15–97
Antoniewski Stanisław	27	22–35
Artymiak Antoni	11	65–85
Bachulski Aleksy	3	33–39
Baley Stefan	21	55–93
Bańkowski Piotr	49	12–101
Barszczewski Leon	50	30–43
Bassalik Kazimierz	9	35–54
Batowscy Zygmunt i Natalia	52	14–63
Baudouin de Courtenay	41	23–60
Bełch Stanisław	48	12–25
Bemówna Janina	52	64–71
Benzelstierna-Engeström Wawrzyniec	53	90–95
Bilewicz Stanisław	51	20–29
Błachowski Stefan	56	36–93
Bohdanowicz Karol Nereusz	50	44–51
Borowski Stanisław	3	44–48
Braun-Domańska Jadwiga	55	10–29
Chałubiński Tytus	51	12–19
Chmaj Ludwik	11	86–111
Chodźko Witold	12	40–81

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Cyprian Tadeusz	48	26–69
Czubalski Franciszek	12	82–97
Dąbrowski Jan	42	34–47
Dąbrowski Stefan	58	12–47
Dembińska Anna	35	95–106
Dembiński Bronisław	15	11–71
Dembowski Jan	20	10–32
Demetrykiewicz Włodzimierz	22	35–59
Dobrowolscy Kazimierz Albin i Hanna	59	8–21
Drewnowski Kazimierz	22, 26	60–78, 88–98
Drzewiecki Stefan	29	21–28
Dybowski Benedykt	50	12–29
Dybowski Władysław	25	21–44
Dziewulski Eugeniusz	11	112–120
Dziewulski Władysław	11	121–148
Dzikowski Mikołaj	53	96–104
Dzwonkowski Włodzimierz	15	72–100
Eckert Ludwik	16	26–52
Ehrenkreutz Stefan	28	29–40
Elzenberg Henryk	45	15–57
Folkierski Władysław	29	29–38
Gajkowicz Aleksander	42	6–33
Gąsiorowska-Grabowska Natalia	21	94–116
Gieysztor Marian	20	33–54
Golonka Zygmunt	27	36–61
Górka Olgierd	3	50–61
Grodeccy Józef i Katarzyna	13	26–84

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Grodek Andrzej	23	31–101
Grochmalicki Jan	56	26–35
Groszkowski Janusz	39	29–89
Grzegorzewski Jan	32	17–29
Hahn Wiktor	15	101–182
Herbst Stanisław	47	16–139
Herse Jerzy	51	48–57
Hirszfeldowie Ludwik i Hanna	25	45–148
Iwazkiewicz Janusz	7	33–53
Jakóbczyk Witold	48	70–109
Joszt Adolf	24	15–42
Kaczmarczyk Zdzisław	48	110–149
Kalinowscy Stanisław, Zofia i Ewa	52	72–125
Kamieniecki Witold	28	41–50
Karwowski Stanisław	18	19–41
Kaznowski Lucjan	27	62–75
Kętrzyński Stanisław	3	64–69
Kipa Emil	28	51–66
Kłodziński Adam	3	69–71
Knapowska Wisława	4	31–71
Kobendzowie Roman i Jadwiga	59	22–47
Kolankowski Ludwik	40	42–64
Komisja Naukowa Obchodu Roku Mickiewicza PAN (1953–1956)	11	30–64
Konarski Kazimierz	49	102–109
Kontkiewicz Stanisław	31	14–71
Kossuth Stanisław	22	79–106
Kowalenko Władysław	33	21–60

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Kowalski Tadeusz	16	53–99
Kozierowski Stanisław	26	8–87
Kozikowski Aleksander	19	36–54
Krzemieniewscy Seweryn i Helena	51	30–47
Kuchowicz Bronisław	56	132–175
Kuratowski Kazimierz	43	66–95
Lande Jerzy	18	42–54
Lednicki Aleksander	7	54–70
Lewiccy Marian i Irena	32	30–90
Liebfeld Alfred	29	39–60
Lubicz-Niezabitowski Edward	19	55–63
Łuniewski Tymoteusz	27	76–100
Magdański Marian	18	55–62
Majewski Julian Adam	42	48–69
Makowiecki Tadeusz	28	67–80
Manteuffel Jerzy	3	73–77
Manteuffel Tadeusz	33	61–132
Mańkowski Tadeusz	8	13–54
Marchlewski Teodor	20	55–81
Massonius Marian	55	30–37
Metallmann Joachim	14	18–26
Miklaszewski Jan	27	101–105
Miłobędzki Tadeusz	29	61–72
Moczarski Zygmunt	7	71–93
Morcinek Roch	40	65–73
Moszyński Kazimierz	30	23–43
Namysłowski Władysław	3	77–86
Nencki Marcelli	58	58–63

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Niemojewski Lech	55	38–67
Niklewski Bronisław	22	107–144
Nowacki Witold	39	90–112
Olszewski Franciszek	49	118–129
Orłowicz Mieczysław	57	11–150
Ormicki Wiktor	8	55–78
Paczyński Bohdan	58	48–57
Pawłowski Bronisław	17	39–48
Peretiatkowicz Antoni	14	27–66
Pierwszy Kongres Nauki Polskiej (1949–1951)	5	23–70
Pniewski Jerzy	56	116–131
Podkowińska Zofia	34	11–33
Pollakówna Marzena M.	28	81–103
Polskie Towarzystwo Historyczne (1886–1939, 1947–1968)	6	39–79
Przybyszewska Stanisława	41	77–94
Przybyszewski Eugeniusz	3	86–89
Pytkowski Wacław	48	150–171
Rawita-Witanowski Michał	18	63–124
Reychman Jan	38	14–113
Reyman Edmund Jan	17	49–81
Ręgorowicz Ludwik	9	55–81
Rodowicz Kazimierz	24	43–52
Rygiel Stefan	13	85–117
Salska Helena	3	89–93
Schechtel Edward	8	79–96
Schramm Wiktor	10	20–106
Szczaniecki Michał	40	74–94

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Siemieński Józef	40	95–105
Sierpiński Wacław	43	6–65
Skałkowski Adam	3	93–109
Skubiszewski Ludwik	7	94–105
Sławiński Witold	51	58–71
Sołtan Andrzej	56	94–115
Srokowski Stanisław	37	20–60
Steinhaus Hugo	43	96–138
Stelmachowska Bożena	13	118–161
Stenz Edward	37	61–93
Stróżecki Dobrosław	42	70–82
Strumiłło Tadeusz	14	67–105
Styś Wincenty	21	117–153
Suchodolski Witold	49	110–117
Sydow Bronisław Edward	51	72–77
Szczeniowski Szczepan	46	8–19
Szober Stanisław	41	61–76
Szymański Adam	9	82–87
Śliwiński Artur	4	72–126
Święcicki Heliodor	56	10–25
Terlikowski Feliks Kazimierz	16	100–125
Thullie Czesław	32	91–114
Tokarski Julian	31	72–115
Tołwiński Stanisław	53	8–85
Tomkiewicz Władysław	35	25–72
Towarzystwo Naukowe Warszawskie (1907–1953)	1	21–77
Trębicki Czesław	53	86–89

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Twardowski Kazimierz	55	68–79
Tync Stanisław	17	82–125
Ułaszyn Henryk	30	44–112
Walicki Michał	35	73–94
Wartołowska Zofia	36	98–103
Wertenstein Ludwik	46	20–53
Witwicki Władysław	45	58–74
Wodziczko Adam	48	172–204
Wolff Adam	34	34–60
Wolfke Mieczysław	46	54–68
Woliński Janusz	23	102–150
Wróblewski Antoni	6	80–127
Zakaszewski Czesław	24	53–74
Zakrzewska Janina	52	126–149
Zawirski Zygmunt	14	106–125

SUMMARY

ARCHIVE INVENTORIES

In the 59th issue of the “Bulletin of the Archives of the Polish Academy of Sciences” we are presenting an inventory of Roman Kobendza — botanist, dendrologist, assistant professor at Warsaw University of Life Sciences, and his wife Jadwiga, geographer and geomorphologist.

We are also publishing materials of Mr and Mrs Dobrowolski. Kazimierz Albin Dobrowolski was an exceptional biologist, academic staff member of Warsaw University, nicknamed “Nominat”. His wife was Hanna Dobrowolska, PhD, outstanding zoologist, excellent populariser of life sciences on TV and in academic publications (the TV series “Meetings with Nature”, numerous books on zoology), editor-in-chief of the monthly “Problemy”.

Apart from inventories, commemorative articles and texts that we regularly publish in our “Bulletin...”, this issue contains a selected presentation from the conference *Archives and Private Collections — Archival Legacy, Cultural Legacy*, dedicated to the practice of collecting, recording and presenting non-state non-recorded archive inventories and processing methodology.

ARCHIVES OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES IN WARSAW

The Archives have divisions in Poznań and Katowice, maintain the historical resources handed over to them and have 25 full employment posts.

In the reporting year, the Archives of the Polish Academy of Sciences employed 31 persons, including in Warsaw 27 persons, in Poznań 3 persons, in Katowice 1 person. The majority are responsible for the statutory activity of the Archives.

The Scientific Council held a meeting on 8th March. Professor Leszek Zasztowt, the Chairman of the Council, informed the participants about the death of Professor Andrzej Tomczak, a long-time member of the Scientific Council of the Polish Academy of Sciences Archives. The participants commemorated Prof. Tomczak with a minute of silence.

Following the presentation of detailed reports from the activities of PAS Archives in Warsaw and its divisions, as well as plans for the year to come, the Council members discussed, among others, the Electronic Management System (Elektroniczne Zarządzanie Dokumentacją, EZD), and proposed that

the topic be referred to more often in the "PAS Archives Bulletin". After the meeting of the Scientific Council, the Management meeting was held.

In 2017, the archives increased by 78.49 linear meters of archival materials and non-archival documentation of PAS entities. In Warsaw, 54.31 linear meters of private materials were received and 11.79 linear meters of institutional materials. Resources of Poznań division increased by 11.15 linear meters of private materials and 1.24 linear meters of institutional materials. There was no increase in the resources of the Katowice division. The general resource state is at present 3,290.59 linear metres of files and file documentation, of which 2,559.83 is in Warsaw, 470.77 in Poznań, and 259.99 in Katowice.

The Methodology Commission in Warsaw held two meetings, during which it approved nine inventories and changes in two. The Methodology Commission in Poznań approved two inventories and presented comments to other inventories. In Katowice, the arrangement of six inventories is being continued.

The Commission for Evaluation of Non-Archival Documentation issued 19 positive responses to requests from PAS entities; as a result, over 337 linear meters of non-archive documentation were rejected. In the Poznań division, requests for rejection of non-archive documentation from two entities were approved; as a result, 79.70 linear meters of non-archive documentation were rejected. In the Katowice division, four requests for rejection of non-archive documentation in PAS entities were approved, a total of ca. 54 linear meters. Numerous recommendations were issued concerning the destruction of overdue documentation.

The Commission for the Qualification of Standards in Warsaw offered 134 consultations, opinions and expert recommendations to the units. Opinion was issued for nine sets of standards, office instructions, factual file lists and instructions for the organisation and scope of an entity archive. 24 controls of PAS units were carried out with reference to file documentation maintenance and the functioning of entity archives. The Poznań division offered consultations and prepared two expert recommendations concerning documentation. Nine general controls of PAS units were carried out with reference to file documentation maintenance and the functioning of entity archives. The Katowice division offered 30 consultations to entity archivists in PAS units. Opinion was issued on one set of standards, an office instruction and a factual file list in PAS Institute of Chemical Engineering in Gliwice. Five comprehensive audits were conducted.

The book collection in Warsaw increased by 271 book volumes and 32 volumes of periodicals and holds now 12, 974 book volumes and 10,309 volumes of periodicals. The collection in the Poznań division increased by 39 book volumes and 73 volumes of periodicals; it now holds 5,370 volumes, including 2,408 book volumes and 2,962 volumes of periodicals. The library

in Katowice increased by 3 book volumes and 5 volumes of periodicals; it now holds 376 book volumes and 592 volumes of periodicals.

The collection of microfilms in Warsaw did not increase and amounts to 1,129,047 negative frames and 3,225,478 positive frames. The collection of photographs increased by 159 and holds now 31,086 elements and 24 CDs. The collection of microfilms of the Poznań division did not change and amounts to 770 reels. Black-and-white as well as colour photographs were added to the collection — elements of legacy collections accepted in the division. In total, over 4,000 photographs, 4,000 slides and several dozen negatives and photographic films were accepted. The collection of CDs with recorded materials of the Katowice division amounts to 10. 777 documents and photographs were digitalised; the whole digitalised collection was saved on DVDs and a portable drive to secure the results of the work.

One medal was added to the medal collection in Warsaw; the entire collection amounts now to 1,088 recorded items. The Poznań division obtained 4 medals awarded to Jan Wikarjak. The size of Katowice collection did not change.

Employees of PAS Archives in Warsaw prepared the following exhibitions: *Kościuszko's Heart on its Way to Poland*, a new edition of the exhibition *Polish Researchers in Siberia*, as well as *Save them from Oblivion. Jubilees of the Great Ones, Science and Fame. Maria Skłodowska-Curie and Great People, Julian Adam Majewski (1826–1920) and his Work*. In summer, mini-lectures were presented in front of the Staszic Palace, co-organised by the City of Warsaw and the Polish Academy of Sciences. In Katowice, the following exhibitions were presented: *Jan Kuhl as an Example of Scientist in the Field of Mineralogy and Petrography*, *Thullie — the Architect*, as well as *Materials on the History of Tourism in the Collection of the Polish Academy of Sciences Archives in Warsaw, Katowice Division, Photography as Historic Resource* and *Kornel Gibiński — Physician of the Home Army*.

Employees of PAS Archives in Warsaw participated in the 2nd Polish Conference of Archivists and Historians *Educare necesse est* (6 June), 7th General Assembly of Polish Archivists in Kielce (20–21 September) and numerous conferences, symposiums and scientific meetings at home and abroad, where they made 53 presentations and lectures. Regular cooperation with the Third Age University was held in the form of lectures for its participants (35). PAS Archives Director participated in official openings of the exhibition *From Visegrád to Visegrád* in Eger, Budapest and Prague, as well as in the opening of the exhibition *Tadeusz Kościuszko's Heart on its Way to Poland. My Heart Stayed in my Motherland* in Turku (Finland).

PAS Archives in Warsaw participated in Museums at Night (20 May); in the Warsaw Archives' Picnic, whose special guest was the actor Artur Barciś (10 June); and in the 21st Festival of Science in Jabłonna (23–24 September) and in Staszic Palace (1 October). The annual seminar on Nicolaus

Copernicus, on his birthday, was held on 7 February. 262nd birthday of Stanisław Staszic was celebrated on 30 November.

The 58th volume of the “Bulletin of the Archives of the Polish Academy of Sciences” was published. Employees of the Archives of the Polish Academy of Sciences in Warsaw and in local divisions published ca. 70 articles and other information materials.